

Onsdagen den 9 maj

Kl. 10.00

Onsdagen den

9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

§ 1 Föredrogs, men bordlades åter lagutskottets betänkande nr 17 samt näringsutskottets betänkanden nr 47 och 48.

§ 2 Vuxenutbildning, m. m.

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 27 i anledning av propositionen 1973:54 angående vuxenutbildning, m. m. jämte motioner.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen 1973:1 bilaga 10, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 3 januari 1973, beräknat medel för Statliga skolor för vuxna (punkterna G 2—G 4) samt för Bidrag till studiecirkelverksamhet och för Bidrag till studieförbund (punkterna G 6—G 7) hade Kungl. Maj:t i propositionen 1973:54, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 2 mars 1973, lagt fram förslag på vuxenutbildningens område samt om anslag under nämnda anslagspunkter.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat Kungl. Maj:ts i propositionen 1973:1 bilaga 10 under punkterna G 1 och G 5 gjorda framställningar om anslag till Viss utbildning via radio och television m. m. respektive Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna.

Punkten 1

Vissa förslag på vuxenutbildningens område

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1973:54 föreslagit riksdagen att

1. medge att reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln fick tas i anspråk under budgetåret 1973/74 för viss verksamhet med vuxenutbildning,

2. godkänna i propositionen 1973:54 förordade förändringar av det statliga stödet till studiecirkelverksamheten,

3. medge att statsbidrag skulle utgå till huvudmannen för en ny folkhögskola i Haparanda,

4. godkänna vad som i propositionen 1973:54 förordats om upplåtande av vissa lokaler till huvudmannen för den nya folkhögskolan i Haparanda,

5. godkänna vad som i propositionen 1973:54 förordats i fråga om kommunal vuxenutbildning,

6. godkänna vad som i propositionen 1973:54 förordats i fråga om statlig vuxenutbildning,

7. godkänna vad som i propositionen 1973:54 förordats i fråga om användande av förproducerat material vid den högre tekniska utbildningen vid högskolan i Linköping.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

I propositionen gavs en redogörelse för den uppsökande verksamhet som kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) bedrev. För att den uppsökande verksamheten inte skulle behöva avbrytas efter utgången av budgetåret 1972/73 hade föreslagits att medel skulle beviljas för uppsökande verksamhet även under budgetåret 1973/74.

I syfte att förstärka insatserna för de finska invandrarna hade föreslagits att medel skulle beviljas för en ny folkhögskola i Haparanda. Det tidigare folkskoleseminariet i Haparanda borde enligt propositionen upplåtas av staten till Riksförbundet Finska föreningar i Sverige, som föreslagits bli huvudman för den nya skolan.

I detta sammanhang hade behandlats

dels de vid riksdagens början väckta motionerna:

1973:305 av herrar Richardson (fp) och Jonsson i Alingsås (fp) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om ändring av vuxenutbildningsstadgans 22 § i enlighet med vad som anförts i motionen,

1973:467 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade att arvodestjänster som huvudlärare och institutionsföreståndare vid de särskilda skolenheterna för kommunal vuxenutbildning snarast borde inrättas,

1973:719 av herrar Richardson (fp) och Hylltander (fp),

1973:1273 av herrar Helén (fp) och Fälldin (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde

1. översyn och successiv uppräknings av organisationsanslaget till studieförbunden,

2. översyn av möjligheterna till ökad samordning mellan kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning,

3. vidgning av kriterierna för antagning till arbetsmarknadsutbildning i enlighet med vad som anförts i motionen,

4. försöksverksamhet inom ramen för utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet med vuxenutbildning enligt Open University-modellen,

1973:1316 av herrar Sellgren (fp) och Jonsson i Husum (s),

dels de i anledning av propositionen 1973:54 väckta motionerna:

1973:1669 av herrar Jönsson i Arlöv (s) och Wiklund i Härnösand (s) vari hemställdes att riksdagen uttalade sig för att statsbidragsreglerna för studiecirkelverksamheten utformades så att även fackmannens arvode m. m. ingick i det nya bidragssystemet i enlighet med vad i motionen anförts,

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

1973:1673 av herrar Nilsson i Agnäs (m) och Petersson i Gäddvik (m) vari hemställda att riksdagen som sin mening uttalade att tilläggsbidrag även skulle utgå till studiecirkel i religionskunskap och naturorientering,

1973:1694 av herr Elmstedt m. fl. (c, fp) vari hemställda att riksdagen beslutade

1. att tilläggsbidrag skulle utgå till studiecirkel i tyska, religionskunskap och naturorientering,
2. att studiecirkelbidraget skulle indexregleras,
3. uttala att vuxenutbildningsråd borde inrättas i samtliga kommuner,

1973:1695 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställda

1. att riksdagen uttalade sig för att vid lämplig undervisningsanstalt borde påbörjas en försöksverksamhet i enlighet med i motionen angivna riktlinjer samt hos regeringen begärde att förslagsvis universitetskanslersämbetet skulle erhålla uppdraget att ta härför erforderliga initiativ,
2. att riksdagen uttalade sig för att studerande som deltog i försöksverksamheten tillerkändes rätt till studiemedel vid bortfall av arbetsförtjänst,

1973:1696 av fru Marklund m. fl. (vpk) vari hemställda att riksdagen skulle anhänga hos regeringen

1. att ta initiativ i syfte att bestämmelsen om lägsta antalet elever i specialundervisning för handikappade borttogs eller i andra hand vittgående möjligheter till undantag från denna regel gavs,
2. att uppdraga åt skolöverstyrelsen att skyndsamt utreda förekomsten av analfabetism bland handikappade liksom utbredningen av utbildningsbrister i övrigt bland handikappade och vidta åtgärder för undanröjande av dessa brister,
3. att uppdraga åt skolöverstyrelsen att företa en utredning om förekomsten och behovet av tekniskt stöd för handikappade i vuxenutbildningen liksom en inventering av beståndet av undervisningslokaler, främst med avseende på tillgänglighet, innefattande förslag till åtgärder.

1973:1697 av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) vari hemställda att riksdagen beslutade att kostnaderna under budgetåret 1973/74 för viss verksamhet inom vuxenutbildningen (FÖVUX) icke skulle bestridas med medel från reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln utan från anslaget G 6 Bidrag till studiecirkelverksamhet samt

1973:1699 av herr Petersson i Gäddvik m. fl. (m, c, fp) vari hemställda att riksdagen med avslag på propositionen 1973:54 såvitt avsåg förslaget om upplåtande av vissa seminarierlokaler i Haparanda beslutade att inrätta ett statens institut för finsk-svensk kursverksamhet i Haparanda i enlighet med skolöverstyrelsens förslag.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen beträffande samordning mellan arbetsmarknadsut-

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

bildning och kommunal vuxenutbildning skulle avslå motionen 1973:1273 i denna del,

2. att riksdagen beträffande antagning till arbetsmarknadsutbildning skulle avslå motionen 1973:1273 i denna del,

3. att riksdagen beträffande vuxenutbildningsråd skulle avslå motionen 1973:1694 i denna del,

4. att riksdagen beträffande försöksverksamhet enligt Open University-modellen skulle avslå motionen 1973:1273 i denna del,

5. att riksdagen beträffande viss försöksverksamhet med högre utbildning skulle avslå motionen 1973:1695,

6. att riksdagen beträffande vuxenutbildningscentrum i Skövde skulle avslå motionen 1973:719,

7. att riksdagen beträffande tekniska skolan i Örnsköldsvik skulle avslå motionen 1973:1316,

8. att riksdagen beträffande friare resursanvändning inom den kommunala vuxenutbildningen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av motionerna 1973:305 och 1973:1696, sisträmnda motion i denna del,

9. att riksdagen beträffande åtgärder för handikappade skulle avslå motionen 1973:1696 i vad den icke behandlats under punkten 8 i hemställan,

10. att riksdagen beträffande inrättande av arvodestjänster som huvudlärare och institutionsföreståndare skulle avslå motionen 1973:467,

11. att riksdagen godkände vad som i propositionen 1973:54 förordats i fråga om kommunal vuxenutbildning,

12. att riksdagen godkände vad som i propositionen 1973:54 förordats i fråga om statlig vuxenutbildning,

13. att riksdagen beträffande medelsanvisning för viss verksamhet med vuxenutbildning med bifall till propositionen 1973:54 och med avslag på motionen 1973:1697 medgav att det under åttonde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget Kommittéer m. m. under budgetåret 1973/74 fick tas i anspråk för ifrågavarande ändamål,

14. att riksdagen beträffande ämnen i s. k. prioriterade studiecirkelar skulle avslå motionerna 1973:1673 och 1973:1694 i denna del,

15. att riksdagen med godkännande av i propositionen 1973:54 förordade förändringar av det statliga stödet till studiecirkelverksamheten som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av motionen 1973:1669,

16. att riksdagen

a. beträffande indexreglering av statsbidraget till studiecirkelverksamheten skulle avslå motionen 1973:1694 i denna del,

b. beträffande statsbidrag till studieförbundens organisationskostnader skulle avslå motionen 1973:1273 i denna del,

17. att riksdagen godkände vad som i propositionen 1973:54 förordats i fråga om användande av förproducerat material vid den högre tekniska utbildningen vid högskolan i Linköping,

18. att riksdagen med godkännande av vad som i propositionen 1973:54 förordats om statsbidrag till huvudmannen för en ny folkhögskola i Haparanda som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad

utskottet i anledning av motionen 1973:1699 anfört beträffande rekrytering till samt utnyttjande och finansiering av denna folkhögskola,

19. att riksdagen godkände vad som i propositionen 1973:54 förordats om upplåtande av vissa lokaler till huvudmannen för den nya folkhögskolan i Haparanda.

Reservationer hade avgivits

A 1. beträffande samordning mellan arbetsmarknadsutbildning och kommunal vuxenutbildning av herrar Wikström (fp), Johansson i Skärstad (c), Stålhammar (fp) och Karlsson i Mariefred (c) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionen 1973:1273 i denna del,

A 2. beträffande viss försöksverksamhet med högre utbildning av herr Berndtson i Linköping (vpk) som ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört i anledning av motionen 1973:1695,

A 3. beträffande vissa frågor angående handikappade i vuxenutbildningen av herr Berndtson i Linköping (vpk) som ansett att utskottet under 9 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1973:1696 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört beträffande analfabetismen bland handikappade samt frågan om tekniskt stöd m. m. för handikappade i vuxenutbildningen,

A 4. beträffande inrättande av ärvodestjänster av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som ansett att utskottet under 10 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionen 1973:467,

A 5. beträffande medelsanvisning till uppsökande studiecirkelverksamhet av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som ansett att utskottet under 13 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1697 och med avslag på propositionen 1973:54 i denna del medgav att det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget Bidrag till studiecirkelverksamhet under budgetåret 1973/74 fick tas i anspråk för ifrågavarande ändamål,

A 6. beträffande s. k. prioriterade studiecirklar av herrar Wikström (fp), Nordstrandh (m) och Johansson i Skärstad (c), fru Sundberg (m) samt herrar Stålhammar (fp) och Karlsson i Mariefred (c) som ansett att utskottet under 14 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1673 i denna del och i anledning av motionen 1973:1694 i motsvarande del som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört,

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

A 7. beträffande vissa anslagsfrågor av herrar Wikström (fp), Johansson i Skärstad (c), Ståhlhammar (fp) och Karlsson i Mariefred (c) som ansett att utskottet under 16 bort hemställa,

att riksdagen

a. beträffande indexreglering av statsbidraget till studiecirkelverksamheten som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionen 1973:1694 i denna del,

b. beträffande statsbidrag till studieförbundens organisationskostnader som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionen 1973:1273 i denna del.

Herr KARLSSON i Mariefred (c):

Herr talman! Det är på tre punkter som centerpartiets representanter i utbildningsutskottet har funnit anledning att reservera sig mot utskottets ställningstaganden i fråga om vuxenutbildningen. Det gäller samordningen av arbetsmarknadsutbildning och kommunal vuxenutbildning, det gäller de s. k. prioriterade cirkelarna och det gäller frågan om den enligt vår mening nödvändiga successiva uppräknningen av anslagen till studieförbund och studiecirkel. Men låt mig, herr talman, innan jag går in på detta, göra ett par mera allmänna reflexioner.

I statsverkspropositionen har statsrådet Moberg uttalat, att det är väsentligt, att det fortsatta reformarbetet på vuxenutbildningsområdet koncentreras på frågor som hänger samman med hur rekryteringen skall kunna breddas och hur undervisningen skall läggas upp för att passa människor, som saknar studievana och är mindre studiemotiverade. Detta måste vara frågor som är väsentliga för hela arbetet på vuxenutbildningsfältet.

Det är nödvändigt inte bara med hänsyn till förändringarna i produktionslivet och på arbetsmarknaden att öka möjligheterna till vuxenutbildning. Det är en rättvisefråga. Och det är – och detta har fått, tycks det mig, en alldeles särskild relief – en möjlighet att minska en av de klyftor som har blivit biprodukterna i vårt samhälle. En förutsättning för att minska klyftan mellan generationerna är inte minst, att man förstår varandras språk – ibland t. o. m. i rent verbal mening.

Lika nödvändigt är det, att man inom vuxenutbildningen når fram till sådana former och metoder som gör, att de människor som söker sig dit av olika anledningar också finner, att de får ut vad de har väntat.

Det gäller här inte bara att skapa metoder och attityder som anpassar sig till en bristande studievana och som tar hänsyn till en ibland något bristande – eller skall vi säga osäker, originell – studiemotivation. Det är också en fråga om anpassning till speciella förutsättningar, ibland högst individuella sådana.

Det är därför som det är nödvändigt med ett rikt och varierande utbud inom vuxenutbildningen, inte minst när det gäller formerna. Trots kravet från samhällets sida på formella meriter och på en reglerad kompetens är det ju ändå på det sättet – och det bör vara det enligt min mening – att den vuxnes behov av utbildning främst måste ses mot bakgrunden av annat än formella, uniformerade krav.

Men det är lika viktigt att i den rika floran av utbud de olika formerna

av vuxenutbildning stöder och kompletterar varandra på det sätt som riksdagen flera gånger tidigare har uttalat. Det är nödvändigt, att den enskilde hittar rätt i utbudet – det vill säga hittar vad som passar honom. Det är nödvändigt att ta till vara de samlade resurserna, så att också samhället får största möjliga utbyte av sina insatser. Utskottet har understrukit vikten av en effektiv samordning ute på fältet, bl. a. i kommunerna. Det är att hoppas, att de lokala vuxenutbildningsråden får möjligheter att fullgöra sin samordnande uppgift och att detta sker utan tidsutdräkt.

Majoriteten i utskottet har inte funnit anledning att biträda förslaget om en översyn av samordningen mellan arbetsmarknadsutbildning och kommunal vuxenutbildning. Även om vissa samordningsfrågor ingår i uppgifterna för sittande utredningar borde det vara angeläget att redan nu ytterligare ta till vara de konkreta samverkansuppgifter som utan tvivel finns på vissa håll. Ett sådant arbete bör kunna utföras av skolöverstyrelsen. Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen A 1 i detta avseende.

Denna samverkan framstår som ännu mera påtaglig inte minst med hänsyn till att det även i den direkt på arbetsmarknaden inriktade vuxenutbildningen måste förekomma en allmän del. Detta är naturligt. Det går i många fall inte att göra boskillnad i undervisningen mellan det direkt mot yrkeslivet pekande och det som är av mera allmänbildande art. Sektorerna måste gå in i varandra, om jag får använda en sådan bild. Det gäller också den allmänbildande sektorn i förhållande till yrkesområdet.

Inte heller har utskottsmajoriteten ansett sig kunna tillstyrka att den särskilda bidragsgivning som nu gäller allmänna studiecirklar i svenska, engelska, matematik och samhällskunskap på en nivå som i huvudsak motsvarar grundskolans årskurs 9 utvidgas till att gälla de båda ämnena religionskunskap och tyska. Under de år som de särskilda bidragen har funnits har antalet cirklar och deltagare i de prioriterade ämnena ökat högst betydligt. Det är glädjande, och det har betytt oerhört mycket för dem som haft en bristfällig utbildning att på detta sätt få en känsla av paritet med de unga som fått den utbildning grundskolan ger. Från 1970/71 till 1971/72 har dessa cirklar ökat med 42 procent medan andra, inte prioriterade allmänna cirklar ökade med 6 procent. Åtgärden att prioritera den äsyftade sektorn på denna nivå har alltså visat sig ge resultat.

Det kan emellertid med skäl anföras att det i dag inte bara är de här ämnena som är av central betydelse när det gäller att öka kunskaperna och färdigheterna hos de människor som inte fått den utbildning som grundskolan ger. Skolöverstyrelsen har föreslagit att samma tilläggsanslag skulle utgå till cirklar i samtliga ämnen. Det är naturligtvis en kostnadsfråga. Men det bör kunna gå att successivt genomföra en utvidgning av antalet ämnen.

Självfallet är det också så att behovet av vissa ämnen under utvecklingens gång framträder med olika styrka. Ämnenas betydelse accentueras av förändrade förhållanden.

I reservationen A 6 till betänkandet yrkas på tilläggsbidrag till cirklar

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

också i religionskunskap och naturorientering, vilket skulle medföra en kostnadsökning på 3 miljoner kronor. För allt fler blir behovet av en ytterligare orientering i de här ämnena uppenbart både med hänsyn till den ökade internationaliseringen och - skall vi säga det - riskerna för närmare konfrontation med människor med en annan bakgrund och med hänsyn till de skärpta attityder som beklagligt nog framträder mellan olika uppfattningar. Det gäller också den förändrade världsbilden och våra förändrade livsvillkor med påträngande problem inte minst i fråga om miljö och resurser.

Egentligen, herr talman, skulle jag i det här sammanhanget ha velat undvika att tala om en nivåanknytning av cirkelstudierna. För vuxenutbildningen är en nivåanknytning mer än annars en mycket osäker grund att stå på. Det är emellertid nödvändigt att använda uttrycket för att kunna göra en jämförelse. Jag hoppas att utvecklingen snart skall ge oss möjlighet till en mer adekvat beteckning av de grunder som avses. Jag yrkar bifall till reservationen A 6.

Låt mig också, herr talman, understryka nödvändigheten av en kompensation för löne- och prisökningar även i fråga om det arbete som studieförbunden utför för samhället och i fråga om cirkelstudier. Detta måste medräknas i det nödvändiga samhällsarbetet och anslagen löpande anpassas till kostnadsutvecklingen. Det är lika viktigt som att tillvarata möjligheterna till samordning och administrativ förenkling. Jag vill alltså yrka bifall också till reservationerna A 7 och C.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Vuxenutbildningspropositionen, som under det sammanfattande begreppet vuxenutbildning sammanför en mängd olika utbildningsformer - kommunal och statlig vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning, folkhögskolor, studieförbundens cirklar, utbildning i Sveriges Radios och TRU:s regi etc. -, innehåller en myckenhet av beskrivningar och redogörelser. Den har blivit ganska omfattande i vad gäller antalet trycksidor. För den som vill veta hur situationen är just nu på vuxenutbildningsområdet utgör propositionen en god uppslagsbok.

Däremot ger den inte så mycket av nya resurser för vidareutveckling, om man undantar någon mindre bidragsökning som ingalunda täcker beräknade kostnadsökningar. Den hårda ekonomiska verklighetens spår är fullt synliga i statsrådet Mobergs magnum opus modell 1973. Beklagligtvis är statsrådet förhindrad att i dag verka i kammaren till sin propositions försvar. Även om vuxenutbildningen, inte minst den som tillhandahålles av studieförbunden, ligger mig varmt om hjärtat, tvingas jag för min del dock förstå honom. Det kan knappast ha varit möjligt att inom de penningramar som stått till buds göra så mycket mer till utbildningens fromma.

Man kan ju alltid säga att den högre utbildningen har fått för mycket och att mer borde ha getts till korttidsutbildade vuxnas förkovran. Den högre utbildningen har emellertid också satts på viss sparlåga, så någon överföring har inte varit möjlig. Hade den varit möjlig, hade den kanske dessutom inte varit rekommendabel. Nej, vi sitter fast i det trängda ekonomiska läget, och konsekvenserna för utbildningsområdet får vi

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

finna oss i, om vi inte vill ägna oss åt att framföra överbud. Endast en framgångsrikare ekonomisk politik kan ge nya utgångspunkter.

Vuxenutbildningen fortsätter dock lyckligtvis, trots kostnadsinskränkningarna, att expandera. Folkbildningen når allt fler människor. Läsåret 1971/72 var bruttoantalet deltagare i studiecirkelverksamhet bortåt 2 miljoner och antalet studiecirkeltimmar ca 5,4 miljoner, av vilka 1,7 miljoner avsåg s. k. prioriterade cirklar. Även den kommunala vuxenutbildningen har ökat, och antalet elever uppgick under läsåret 1971/72 till ca 160 000. I slutet av det läsåret anordnades kommunal vuxenutbildning i 335 av landets 464 kommuner. Dessutom tar folkhögskolan emot allt fler studerande, och utbildningsprogrammen i radio och TV har blivit fler. Inom utbildningsdepartementet kommer vuxenutbildningsfrågorna att handläggas av en särskild arbetsenhet. Jämfört med nuvarande budgetår är det visserligen en uppräknig på 40 miljoner kronor, men det täcker bara den kvantitativa cirkelökningen, om ens den.

Lägger man ihop statens, landstingens och kommunernas krympande samlade insatser på vuxenutbildningens område och därutöver tar hänsyn till penningvärdeförsämringen, så blir det inte plats för några nya djärva steg. Klart är att 1970-talet ännu inte på något sätt blivit, som man från socialdemokratiskt håll gärna försökt intala väljarna, vuxenutbildningens årtionde. Mest påfallande är kanske att kommunerna tenderar att kraftigt begränsa sina anslag och ibland på ett för studieförbunden så helt oväntat och överraskande sätt, att deras planeringar förrycks och studieerbjudanden t. o. m. i sämsta fall måste dras tillbaka. Detta ligger utanför utbildningsdepartementets kompetensområde, men det bör ändå påpekas här i samband med en debatt om vuxenutbildningen.

Jag skall nu gå över till att något kommentera några av de reservationer som är knutna till utbildningsutskottets betänkande. Propositionen är, som jag ser det, som sagt ganska slätstruken, och reservationerna – om det nu föreligger ett samband eller ej – har inte heller fått det stora formatet.

Vad beträffar den kommunala vuxenundervisningen föreslås i flera motioner diverse åtgärder syftande till en förbättring av denna utbildningsform. Ett inte obetydligt missförhållande är att den kommunala vuxenutbildningen ännu saknar fasta lärartjänster. Skolöverstyrelsen håller för närvarande på att utreda denna fråga, men det oaktat har verket föreslagit att särskilda arvodestjänster som huvudlärare och institutionsföreståndare skall få inrättas vid de särskilda skolenheterna för kommunal vuxenutbildning. Kungl. Maj:t säger emellertid nej, och därför har i motionen 467 hemställts att dessa slag av arvodestjänster snarast inrättas. Utskottet avstyrker med hänsyn till det pågående utredningsarbetet, trots att utredaren själv – skolöverstyrelsen alltså – inte känner sig besvärad därav.

Avsaknaden av tjänster för arvoderade huvudlärare och institutionsföreståndare är besvärande. Bl. a. finns risker för att pedagogisk planering och materialinköp eftersätts. Behovet av ämnesmetodisk och pedagogisk handledning är uppenbar. Nya läromedel skall introduceras, institutioner skall tillses. Därför bör, menar vi, samma regler gälla för inrättande av arvoderade tjänster för huvudlärare och institutionsföreståndare vid

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

kommunal vuxenutbildning som vid gymnasieskolan. Även då vuxenutbildningen organisatoriskt är förlagd till grundskola och gymnasieskola bör alltså vuxenutbildningen disponera egna huvudlärare och institutionsföreståndare.

Vad gäller statshidragsgivningen till studiecirkelverksamheten godtar utskottet vissa föreslagna ändringar av reglerna som är länkta som förenklingar för att inte säga rationaliseringar. Däremot ställer sig utskottet kallsinnigt till en utökning av antalet ämnesområden för de s. k. prioriterade cirkelarna. Herr Karlsson i Mariefred har redovisat skälen till att reservation avgivits om att en utökning av ämnesområdet skall ske till religionskunskap och naturorientering, och jag skall inte ytterligare uppehålla mig vid den saken. Jag vill bara säga att vi på moderat håll stöder reservationen 6, och på sikt bör, som jag vill se det, också tyska tas upp i prioriteringsgruppen.

Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning, FÖVUX, fortsätter försöksverksamheten med s. k. uppsökande insatser för att få med än fler lågutbildade i vuxenutbildningen. Klart är att rekryteringen till sådana studier kan göras effektivare och att studiecirkeln ger de bästa möjligheterna att anpassa studiearbetet efter deltagarnas förutsättningar och behov. Försöksverksamheten bör därför givetvis – jag vill understrika det – få fortsätta och slutföras. Om det råder inga delade meningar. Var kostnaderna skall bokföras, kan man emellertid principiellt sett diskutera. Hittills har pengarna kommit från reservationsanslaget Kommittéen m. m. under åttonde huvudtiteln. Att kostnaderna skall belasta kommittéanslaget är dock, som vi reserverar ser det, både felaktigt och missvisande. Det är inte fråga om kommittéverksamhet i egentlig mening. Kostnaderna hör i stället bestridas från förslagsanslaget Bidrag till studiecirkelverksamhet. Där hör de hemma och där har de hört hemma. Redovisningen skall vara riktig och upplysande.

Bidraget till studieförbundens centrala organisationskostnader, som herr Karlsson i Mariefred också delvis var inne på, har länge legat lågt. Det har ständigt minskat, i procent räknat, i förhållande till redovisade kostnader och är nu nere i en tredjedel av procentsatsen under budgetåret 1963/64. Att det måste uppräknas står klart för såväl utskottets majoritet som reserverna. Vi representanter för moderata samlingspartiet nöjer oss med att konstatera att en uppräknning kan vara av behovet påkallad. Det bör Kungl. Maj:t hålla i minnet vid nästa avvägnings- och prioriteringsövervägande – vem Kungl. Maj:t då än kan vara. Vi vill dock inte som reserverna binda det kommande ställningstagandet på något sätt. Den reella minskningen kan emellertid inte få fortsätta; det är vi på det klara med.

Slutligen vill jag endast uttrycka den förhoppningen att den lösning av problemet med en ersättningsverksamhet för folkskoleseminariet i Haparanda som utskottet tänker sig – alltså en folkhögskola med institutinslag – skall visa sig lyckosam. Det blir kanske inte lätt att åstadkomma riksrekrytering, men ett rikt sortiment av kurser till tjänst för de finska invandrarna kan vara en framkomlig utvecklingsväg, och den vill utskottet peka på. Man kan endast lyckönska Haparanda till att nu få ett nytt – som vi hoppas bra – utbildningsutbud.

I stort är vi moderater ense med utskottets majoritet, men jag yrkar i fråga om de kontroversiella avsnitten bifall till reservationerna A 4, A 5 och A 6 vid punkten 1 samt reservation C vid punkten 5.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Till de karakteristiska dragen i vuxenutbildningen i vårt land hör att den förekommer i mycket skiftande former. Vi har sedan några år en omfattande kommunal vuxenutbildning och en viss statlig vuxenutbildning. Vi har den folkrörelseanknutna verksamheten i studieförbundens regi och i studiecirkelns form. Vi har en väl etablerad verksamhet i folkhögskolorna. Vi har en inte obetydlig verksamhet inom verk, företag och organisationer. Vi har den starkt expanderande men i vuxenutbildningssammanhang förvånansvärt litet beaktade arbetsmarknadsutbildningen i statlig regi. Och vi kan faktiskt med viss rätt också betrakta en del av utbildningen i universitetens regi som ett slags återkommande utbildning eller vuxenutbildning. Ungefär en fjärdedel av de nyinskrivna studenterna vid de filosofiska fakulteterna innevarande termin var 25 år eller äldre.

Det är bra att vi har alla dessa skiftande former; denna mångfald och rikedom i fråga om både målsättning och studieform är värdefull. Tillsammans representerar de ett utbud med den bredd och variation som är nödvändiga för att de vuxenstudierande oavsett studiemål, studieförutsättningar och personliga förhållanden skall få möjlighet att komplettera och bygga ut sin tidigare utbildning", heter det i den partimotion från mittenpartierna som avlämnades under den allmänna motionstiden i år. De olika utbildningarna bör betraktas som delar av en helhet, delar som kompletterar och stöder varandra.

Utifrån en sådan helhetssyn är det emellertid naturligt att kräva, att det sker en rimlig samordning av det allmännas insatser, men en samordning som inte eliminerar fördelarna med den mångfald i utbudet som faktiskt finns. Mot bakgrunden av den starka expansionen av vuxenutbildning i statlig och kommunal regi är det också motiverat att kräva att den vuxenutbildning som bygger på de ideella folkrörelsernas grund, dvs. folkbildningsarbetet inom de fria och frivilliga studieförbunden, inte blir eftersatt.

Det finns onekligen vissa strävanden till samverkan på vuxenutbildningens område. Dessa är emellertid otillräckliga. Det bör vara möjligt att exempelvis åstadkomma en betydligt mera omfattande samordning mellan arbetsmarknadsutbildningen och den kommunala vuxenutbildningen. Det bör också vara möjligt att utnyttja den smidiga och flexibla organisation som gymnasieskolan är i arbetsmarknadsutbildningens syfte. Eftersom det är angeläget att dessa frågor får en snabb lösning bör skolöverstyrelsen få i uppdrag att – som vi uttrycker det i reservationen 1 – "särskilt uppmärksamma möjligheterna till ökad samordning mellan arbetsmarknadsutbildning och kommunal vuxenutbildning och att initiera i sammanhanget erforderliga åtgärder". Detta bör riksdagen ge Kungl. Maj:t till känna. Detta är folkpartiets och centerns yrkande i reservationen 1.

Samverkan utgör också huvudtemat i en motion av folkpartiets

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

representanter från Skaraborgs län. Vi har tidigare påtalat hur eftersatt länet är i fråga om högre utbildning och har -- i avvaktan på eller som ett initiativ till en mera radikal lösning -- föreslagit att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om att ett vuxenutbildningscentrum upprättas i Skövde, ett utbildningscentrum där samverkan kommer till stånd mellan gymnasial och postgymnasial utbildning för både unga och vuxna. En sådan försöksverksamhet i en lämplig region skulle också kunna ge värdefulla erfarenheter när det gäller denna form av samordning av utbildning som måste breddas och fördjupas.

Utbildningsutskottet har visserligen inte velat tillstyrka ett sådant initiativ -- bl. a. med hänvisning till pågående utredningsarbete -- men har ställt sig påfallande välvilligt. Så är förhållandet även i år. Som motionär kan man självfallet inte vara helt nöjd, men en välvillig inställning från riksdagens sida bör vara en stimulans för de initiativ som kan komma till stånd på lokal och regional nivå.

I den partimotion från mittenpartierna som lämnades i januari i år påpekades den centrala roll som studieförbunden spelat i svenskt folkbildningsarbete. Detta har, framhölls det, inte minst kunnat ske genom den starka förankring i olika folkrörelser som detta bildningsarbete haft och alltjämt har. Det finns i stort sett inte anledning att anklaga statsmakterna för njugghet när det gäller anslag, men det finns ett undantag, nämligen statsbidraget till studieförbundens egentliga organisationskostnader. Enligt ett riksdagsbeslut år 1963 borde målsättningen vara att statsbidraget täckte 50 procent av kostnaderna. Det faktiska bidraget har emellertid aldrig varit ens i närheten av denna procentandel. Av skolöverstyrelsens petita framgår att bidragstäckningen för organisatoriska och pedagogiska insatser har sjunkit från 18,3 procent 1963/64 till 7,6 procent 1970/71. Detta är helt otillfredsställande. En successiv uppräknig av denna anslagspost är nödvändig.

För att inte studieförbunden i fortsättningen skall drabbas av en faktisk kostnadsminskning -- omkostnaderna stiger ju dess värre ständigt -- bör bidraget till studiecirkelverksamheten i fortsättningen indexregleras. En omedelbar åtgärd från riksdagens sida bör vara att höja anslaget till nästkommande budgetår till 208 miljoner kronor. Detta är innebörden i reservationen A 6 och reservationen C.

Det har många gånger påtalats att vuxenutbildningen inte får bli en kopia av ungdomsutbildningen. Detsamma skulle kunna sägas om det regelsystem som styr utbildningen. Vi har i vuxenutbildningsstadgan detaljerade regler för den statsbidragsberättigade verksamheten, bl. a. regler om minimiantal deltagare. Hur dessa än utformas kommer alltid glesbygden i ett sämre läge. Förra årets riksdag beslöt att skapa generösare villkor för vissa kommuner utanför s. k. g-ort. I en motion har herr Jonsson i Alingsås och jag föreslagit att riksdagen bör ge än liberalare regler för anordnande av vuxenutbildning, nämligen att alla orter utanför g-ort får generell rätt att anordna kurser om antalet deltagare uppgår till minst 8.

Utskottet har i anledning av bl. a. denna motion uttalat att det vore värdefullt "om försök i riktning mot en friare resursanvändning kunde komma till stånd i begränsad skala" och hemställer att riksdagen i

anledning av bl. a. motionen ger Kungl. Maj:t detta till känna. Vi känner oss väl tillfreds med detta ställningstagande och tror att det skall bli många till glädje och nytta.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna A 1, A 6, A 7 och C.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Motionen 1695 pläderar för att universiteten försöksvis skall kunna anordna undervisning av vad som brukar kallas folkbildningskaraktär, dvs. fri icke yrkesbetonad undervisning, som vänder sig till kategorier vilka inte äger de formella kriterier som annars krävs för inträde vid universiteten. En del av folkbildningsarbetet skulle, enkelt uttryckt, flytta in vid universiteten. Motionen yrkar också att sådana studerande vid förlust av arbetsförtjänst skall få rätt till studiemedel.

Det här är ett förslag som har många viktiga och intressanta sociala och politiska aspekter, och det är orsaken till att vi för fram det.

Till att börja med är det ett faktum att folkbildningen förblivit en ur viss synpunkt segregerad del av utbildningsväsendet. Det ligger för övrigt i själva den egentligen mycket traditionella och konservativa särbeteckningen "folkbildning" som används till skillnad – gud bevars – från annan bildning och undervisning. Utvecklingen har på denna punkt inte gått särdeles mycket längre sedan den tid då professor Wicksell och docent Lidforss gick ut från sina akademiska världar och föreläste för "folket" – jag hoppas att stenograferna hörde citationstecknen kring ordet folket. Denna segregation kan naturligtvis inte upphävas effektivt med mindre än det s. k. folkbildningsarbetet får rycka in på universiteten. Segregation och slutenhet kan bekämpas bara på det sättet. Det räcker inte med att universitetslärarna går ut till folkbildningsrörelsen och undervisar. Det kan aldrig bli detsamma som när olika studerandekategorier på ett självklart, naturligt och osökt sätt får mötas och får kontakt i arbetet ute på universitetsinstitutionerna.

Det är obestriddigt att den medborgerliga allmänbildningen är av största betydelse ur klasspolitisk synpunkt för arbetarklassens effektiva intressekamp i ett kapitalistiskt samhälle. Allmänbildningsnivån måste ständigt höjas för att folkflertalet skall kunna hävda sig gentemot centralisation och teknokrati. Det bör också vara uppenbart att detta bildningsarbete har alla möjligheter att bli effektivare och kvalitetsmässigt bättre om det sker som en direkt del av universitetsarbetet i övrigt och i nära kontakt med vetenskaplig diskussion och forskning och med dem som bedriver sådan. Och denna nära kontakt berikar givetvis inte bara folkbildningen utan i minst lika hög grad den många gånger alltför slutna, ensidiga och ibland bornerade universitetsatmosfären. Utan tvivel vore det synnerligen positivt för det pedagogiska arbetet vid universiteten att ta itu med en sådan uppgift och för pedagogerna att tvingas artikulera sig i enlighet med denna uppgifts krav. Även organisatoriskt och administrativt skulle det föreslagna arrangemanget innebära effektivaste möjliga lösning med tanke på att det ju finns ledig lärarkapacitet och att sysselsättningssvårigheter råder för många hittillsvarande lärare och institutionsanställda vid universiteten.

Självfallet utgör frågan om förkunskaperna för denna tilltänkta nya studerandekategori ett speciellt problem. Det är dock ett problem som inte skall överdrivas; betonar man det alltför starkt gör man sig dels skyldig till en underskattning av den kunskaps- och bildningstradition som finns utanför det formella utbildningsväsendet, av arbetarbildnings-traditionen, som har djupa rötter inom arbetarklassen i detta samhälle, dels överskattar man den faktiska innebörden av de formella krav och kriterier som normalt uppställs för inträde vid universiteten.

Det är uppenbart att ämnen av typen numerisk analys eller kemi svårligen kan omedelbart läsas av folk som inte har förkunskaper på gymnasienivå. Det är självklart att det finns en lång rad ämnen som har en så exklusiv och utpräglat fackmässig karaktär att kravet på förkunskaper svårligen kan släppas, om studierna skall bli effektiva och meningsfyllda. Men lika ostridigt är att det finns ett mycket brett register av universitetsämnen, där sådana begränsningar ingalunda gäller. Hit hör många av de stora universitetsämnena, de som brukar locka många studerande. I motionen har man speciellt pekat på samhälls- och beteendevetenskaperna. När det gäller denna typ av universitetsämnen är de faktiska skillnaderna i förkunskaper mellan människor som har genomgått gymnasiet och många av dem som icke har genomgått gymnasiet inte särdeles stora – i många fall t. o. m. obefintliga – och inte nödvändigtvis till gymnasisternas fördel i alla sammanhang.

När man ser hur det står till med undervisningsmaterialet i gymnasiet kan man fråga sig: Vad får den ordinäre gymnasisten i det utbildningsväsendet som nu finns för förkunskaper som är så enastående att de gör honom speciellt skickad för studier i exempelvis sociologi och statskunskap? Jag tror de flesta, om de är ärliga, skall hålla med om att det material som finns i gymnasieböckerna på dessa punkter och på många andra punkter inom likartade vetenskaper är både torftigt och magert, och dessutom icke sällan har en tvivelaktig, vanligen konservativ, politisk tendens. Om man gick utanför det här huset och tog kontakt med dem som arbetar på byggena här i omgivningen, så skulle man säkerligen på en ganska kort stund där kunna vaska fram en grupp intresserade och kunniga arbetare som skulle ha minst lika goda förkunskaper och minst lika stora möjligheter att tillgodogöra sig en pedagogiskt riktigt avpassad universitetsundervisning i sociologi, statskunskap och andra samhällsvetenskapliga ämnen som en ordinär gymnasist. Deras allmänna intresse, deras vakenhet, deras klassmedvetande och deras livserfarenhet skulle säkerligen många gånger mer än väl uppväga de skäligen små och magra förkunskaper för denna typ av studier som består en ung gymnasist av i dag. – Med detta vill jag säga att de komplikationer som kan finnas beträffande förkunskaperna i många fall är överkomliga eller till och med obefintliga.

En sådan inriktning till universiteten av nya studerandekategorier från folkbildningsrörelsen skulle också ur progressiv synpunkt ha en välgörande effekt på universitetens inriktning. Det skulle utgöra en hälsosam motvikt mot den tendens till ensidig och fastlåst yrkesinriktning som nu finns. Det skulle i viss mån utgöra en ny brytning med den tendens som går ut på att mer och mer göra universitet och högskolor till

arbetskraftsfabriker åt det kapitalistiska näringslivet. Det skulle i någon mån kunna bidra till att återupprätta den mer öppna och fria bildningstradition som fanns tidigare vid universiteten men som då var förbehållen ett mycket exklusivt skikt i en mycket exklusiv och sluten atmosfär. Man skulle återupprätta den, men i en ny, progressiv och folklig dimension.

Man skulle också genom att på detta sätt föra in nya studerandekategorier vänja ett ökat antal människor vid universitetens studiemiljö. Personligen tror jag att det är en mycket väsentlig faktor när man skall ta itu med problemet om den sociala snedrekryteringen, därför att just obekantskapen med universitetens studiemiljö traditionellt har brukat anföras som en av de verksammare faktorerna för att förhindra en jämn social rekrytering till universitetsstudier.

Hela det här problemkomplexet har kort sagt mycket viktiga klasspolitiska aspekter. Det har också den aspekten att det skulle bidra till att skapa en naturlig, bättre och bredare kontaktyta och förbindelse mellan studenter och arbetare, en kontakt som skulle vara till bägge dessa kategoriers fromma och som skulle främja arbetarklassens långsiktiga politiska intressen. Förvisso skulle en sådan utveckling icke vara i det etablerade samhällets intresse, men det är heller sannerligen inte motionens och vårt partis syfte att arbeta för någonting sådant. Det finns bara ett sätt att komma till rätta med segregation: det är att bryta ner de barriärer som upprätthåller segregationen. Det finns bara ett sätt att bli av med klassamhället: det är att aktivt bryta ner det!

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till reservationen 2 under punkten I i utbildningsutskottets betänkande.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Vuxenutbildningen har haft betydande svårigheter att nå ut till dem som bäst behöver den. Utöver detta allmänna problem finns därtill särskilda grupper som även har svårigheter att utnyttja det befintliga utbudet av vuxenutbildning.

I motionen 1696 har vi från vpk tagit upp de handikappades situation. Vi menar att särskilda åtgärder behövs för att möjliggöra för handikappade att delta i vuxenutbildning.

Det finns t. o. m. analfabetism bland handikappade, uppenbarligen beroende på att deras handikapp har hindrat dem från att få utbildning. Säkerligen var det för både myndigheter och allmänhet en överraskning när man uppdagade inte mindre än 238 personer som var att betrakta som analfabeter vid stiftelsen Focus' inventering rörande behovet av servicebostad. Genomgående var att dessa personers handikapp förhindrat normal skolgång.

De åtgärder som satts in efter denna undersökning är helt otillräckliga. Därtill måste man ha i minnet att Focusinventeringen var inriktad på en speciell grupp handikappade -- de som hade behov av servicebostad -- och att därför en ytterligare undersökning förmodligen skulle uppdaga flera som ställts utanför utbildningsmöjligheterna. Det borde vara naturligt att vuxenutbildningen här träder in för att avhjälpa dessa utbildningsbrister.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

Vilka kan orsakerna vara till att vi mitt ibland oss har människor som – utan att det är fråga om psykiskt handikapp – fortfarande är analfabeter, med allt vad detta innebär i fråga om isolering från omvärlden?

Förmodligen kan det vara fråga om olycksfall eller långvarig sjukdom under skoltiden eller liknande orsaker, men så länge ingen ordentlig undersökning gjorts kan naturligtvis inte alla orsaker klarläggas.

Det torde vara sannolikt att utbildningsbristerna bland handikappade är vanligare i glesbygderna än i tätorterna, bl. a. beroende på avstånd och liknande problem. Förmodligen är nuvarande bestämmelser för specialundervisning av handikappade inom den kommunala vuxenutbildningen helt otillräckliga för att komma till rätta med problemen. I många fall kan det bli fråga om undervisning i hemmet i ett inledningsskede för att bryta isoleringen.

Vi har också i en motion aktualiserat frågan om tekniskt stöd för handikappade i vuxenutbildningen. Vuxenutbildningen släpar efter i dessa avseenden i förhållande till den obligatoriska skolan. Många handikappade hindras från deltagande i vuxenutbildningen, bl. a. beroende på brister i fråga om undervisningslokalernas tillgänglighet. Det kan vara fråga om avsaknad av hissanordningar, förekomsten av smala dörrar osv. Vi har menat att det behövs en grundlig översyn också av dessa förhållanden för att handikappade skall få en med övriga likvärdig chans att delta i vuxenutbildningen.

Utbildningsutskottet noterar i sin skrivning vad motionen anfört rörande den undersökning som gjorts av Focus och kommer till samma slutsats som motionärerna, att det finns anledning förmoda att antalet analfabeter kan vara ännu större.

Men utskottsmajoriteten vill inte vara med om den föreslagna undersökningen. Man hänvisar till olika projekt och planer, som såvitt jag kan förstå inte främst har till uppgift att ta itu med de problem som aktualiserats i motionen 1696.

I reservationen A 3 till utbildningsutskottets betänkande nr 27 har jag därför förordat en skyndsamt utredning om förekomsten av analfabetism liksom utbildningsbrister i övrigt bland handikappade och åtgärder för att undanröja dessa brister. I reservationen förordas vidare att skolöverstyrelsen får i uppdrag att utreda behovet av tekniskt stöd för handikappade i vuxenutbildningen och företa en inventering av beståndet av för handikappade tillgängliga undervisningslokaler samt framlägga förslag till åtgärder.

Herr talman! Jag beklagar att utskottsmajoriteten inte har varit beredd att ställa sig bakom dessa angelägna förslag för att underlätta de handikappades deltagande i vuxenutbildningen, och jag yrkar bifall till reservationen A 3.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! Först vill jag säga några ord till herr Nordstrandh, som beklagade sig över att statsrådet Moberg inte var närvarande här när herr Nordstrandh utgöt sin galla över propositionen: han tyckte att den trots att den omfattade många sidor inte hade mycket innehåll. Statsrådet är

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

på grund av en utlandsresa förhindrad närvara. Jag tror att detta också sades vid utskottets förhandlingar, och det borde därför inte vara någon överraskning ens för herr Nordstrandh.

I ett riksdagsbeslut för några år sedan krävde riksdagen att utbildningsdepartementet varje år skulle lämna en fyllig redovisning av utredningsläget inom det område som rör vuxenutbildning. Så har skett även i år i den proposition rörande vuxenutbildning som vi nu behandlar. Jag hoppas att kammarens ledamöter håller mig räkning för att jag inte i detalj refererar den redovisningen, som ni alla kan läsa. — Vi skall ju försöka inskränka vårt talande så mycket som möjligt, så att vi slipper vara kvar här till midsommar. Jag skall därför bara anföra några orienterande synpunkter utöver vad som står i de tryckta handlingarna och kanske något stanna inför förslaget om inrättande av en ny folkhögskola i Haparanda. Den frågan har under många år varit ett diskussionsämne i utskottet, och en hel del intensiva överläggningar har hållits innan det förslag från ett enigt utskott som nu föreligger har kunnat presenteras. Dessutom tänker jag beröra de reservationer som fogats till betänkandet.

För att då börja med förslaget om inrättande av en folkhögskola i Haparanda bör kammarens ledamöter hålla i minnet att utskottet, som jag sade, under flera år har påtalat behovet av att något görs i Haparanda för att få en annan verksamhet i stället för det seminarium som kommer att upphöra. Statsrådet har i propositionen slutligen stannat för förslaget att i samarbete med Riksförbundet Finska föreningar i Sverige starta en folkhögskola för finska invandrare i de lokaler som blir tillgängliga. Från skolöverstyrelsen förelåg ett förslag om inrättande av ett institut för kursverksamhet i finska för i första hand lärare, och det förslaget har också aktualiserats i en motion av herr Petersson i Gäddvik m. fl.

Utskottet har, som jag också sade, träffat företrädare för många intressegrupper som berörs av dessa förslag och som under arbetets gång i utskottet har framfört sina synpunkter. I dessa överläggningar har framkommit ganska intressanta saker. Riksförbundet Finska föreningar i Sverige har ett medlemsantal på omkring 46 500. Det är inte fullt en fjärdedel av alla finska invandrare i vårt land, men det är ändå vår största invandrarorganisation. Föreningen anser att inte minst den finska invandrarungdomen lever i vad den kallar riskzonen, och föreningen har med den utgångspunkten alldeles bestämt hävdad att förslaget om inrättande av en folkhögskola i Haparanda för finska invandrare skulle vara ett ovärderligt tillskott i föreningens arbete att förbättra förhållandena för dessa grupper.

Utskottet har dessutom genom överläggningar med företrädare för skolmyndigheterna i Norrbotten fått en bild av hur man ser på denna fråga både för länet i dess helhet och för Haparanda kommun. Utskottet har också uppnått enighet i denna för Haparanda så viktiga fråga. Det är utan tvivel ett beslut som inte försämrar situationen och som tillgodoser de tidigare uttalade önskemålen att något måste göras i anslutning till att verksamheten vid seminariet i Haparanda upphör.

När det gäller bidraget till studiecirkelverksamheten har utskottet biträtt departementschefens förslag om den förändring i bidragsgivningen

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

som innebär en förbättring jämfört med de nuvarande reglerna. Enligt förslaget skall bidraget i fortsättningen beräknas för varje lokal anordnare av studiecirkelverksamhet. För närvarande beräknas bidraget på varje enskild studiecirkel.

Utskottet har dessutom anslutit sig till de principer som aktualiserats i motionen 1669. Det kan sägas främst vara en teknisk omläggning av bidragsgivningen till fackmannamedverkan, något som innebär en förbättring. Men även den föreslagna omläggningen när det gäller frågan om kostnaderna för studiecirkelledares resor inom stödområdet kan ge förbättringar i det avseende som herr Nordstrandh utvecklade och som jag inte ytterligare skall gå in på, nämligen när det gäller att förbättra eller – som herr Nordstrandh sade – bättre och rationellare utnyttja de resurser som ställs till förfogande.

Under sitt arbete med propositionen 54 och de delar av statsverkspropositionen som berör vuxenutbildningen har utskottet i de allra flesta fall uppnått enighet, åtminstone när det gäller de stora principiella frågorna. På några punkter har reservationer avgivits, och jag skall med några ord beröra dessa.

I reservationen A 1 av centern och folkpartiet föreslås att det redan nu skall bli ökad samordning av arbetsmarknadsutbildning och kommunal vuxenutbildning. Reservanterna anser att det kommer att ta lång tid innan de nu verksamma utredningarna, SVUX – kommittén för studiestöd åt vuxna – och arbetsmarknadsutbildningsutredningen (KAMU), kan framlägga förslag om samordningsåtgärder.

Det herr Karlsson i Mariefred framför kan förefalla riktigt, nämligen att dessa frågor är så inflätade i varandra att det inte går att dra klara gränser mellan dem. Men vi måste konstatera att i direktiven till arbetsmarknadsutbildningsutredningen har klart sagts att den utredningen skall ta hänsyn till just de speciella förhållanden som råder enligt vad man brukar kalla arbetslöshetskriterier. Det är alldeles klart att man här kan diskutera, när arbetslöshetskriteriet träder in i vuxenutbildningssituationen. Men det är dåligt utrett var gränsen skall gå, även om den kanske – det håller jag med herr Karlsson om – bör vara någon form av ett sågblad, där dessa utbildningar griper in i varandra i en given situation.

Frågorna är alltså inte så enkla. Skolöverstyrelsens ledamot och den expert som skolöverstyrelsen har i arbetet inom arbetsmarknadsutbildningsutredningen har heller inte tyckt att detta problem varit så enkelt att skolöverstyrelsen kan klara av det genom en myndighetsutredning, utan man har nog ansett att gränsdragningsfrågorna bör klarläggas av de två utredningar som jag här nämnt och som har till uppgift att speciellt utreda detta. Utskottsmajoriteten har anslutit sig till denna uppfattning, och av den anledningen bör ett beslut anstå till dess de angivna utredningarnas arbete är avslutat.

I reservationen 2 av vänsterpartiet kommunisterna har framförts tanken på ett starkare inslag av folkbildningsrörelsens principer i den högre utbildningen. Utskottsmajoriteten har yrkat avslag på detta krav med hänvisning till den försöksverksamhet som påbörjats med universitetsutbildning i nationalekonomi och engelska, där en kombination av studiecirkel och självinstruerande materiel prövas. Dessutom deltar de

studerande i sammandragningar vid intensivkurser i internatform. Utskottet har också redovisat en nyligen hållen diskussion i Lund, där man tydligen avser att pröva formerna för ett närmare samarbete mellan studieförbunden och universiteten. Men givetvis kan jag dela de synpunkter som har framförts av herr Svensson i Malmö, nämligen att det behövs litet friskare vindar av folkbildningskaraktär inom universiteten. Vi menar dock att en verksamhet nu är på väg, och av många anledningar får vi väl börja litet försiktigt även på detta område, innan vi drar på för fullt.

En sak som herr Svensson påstår vill jag bestämt tillbakavisa. Kritiken mot gymnasieskolan är inte berättigad, herr Svensson, även om jag kan hålla med om att det kan vara riktigt att en del jobbbara bör ha möjligheter att gå in i studiesituationen med litet stödundervisning. Men fördenskull skall man inte rikta kritik mot gymnasieskolan. Jag trodde nästan herr Svensson levde kvar med sina tankar i den gamla gymnasieskolan. eftersom kritiken med tanke på gymnasieskolans nuvarande utformning i varje fall inte är berättigad. Vi är på väg med en ny gymnasieskola. Det är detta vi arbetar med också inom hela vuxenutbildningsfältet genom utredningsarbeten och den försöksverksamhet som har påbörjats i olika sammanhang, som de flesta av kammarens ledamöter säkert känner till. Jag skall inte utveckla den saken ytterligare.

Vänsterpartiet kommunisterna står också för reservationen A 3, som avser vissa frågor rörande de handikappade i vuxenutbildningen. Reservanten vill att SÖ skall få i uppdrag att utreda behovet av tekniskt stöd till handikappade i vuxenutbildningen och göra en inventering av beståndet av tillgängliga vuxenutbildningslokaler för de handikappade. Dessutom vill reservanten att de synpunkter skall ges till känna för Kungl. Maj:t som framförts i motionen 1696 om en skyndsamt utredning angående förekomsten av analfabetism bland de handikappade grupperna.

Med hänvisning till det forsknings- och utvecklingsarbete som redan nu bedrivs av skolöverstyrelsen — bl. a. kartläggs de vuxna handikappades studiesituation — vill utskottet avstyrka det yrkandet. Till detta skall också läggas att SÖ ger prioritet åt de i motionen redovisade områdena som gäller de handikappades problem.

Utskottets moderater har i reservationen A 4 även i år aktualiserat frågan om tjänster inom den kommunala vuxenutbildningen. I år gäller det arvodestjänsterna som huvudlärare och institutionsföreståndare. Utskottsmajoriteten kan inte heller i år biträda tanken på tjänster inom den kommunala vuxenutbildningen utan avstyrker förslaget med den fullt förklarliga motiveringen att SÖ:s utredning beträffande lärartjänster inom den kommunala vuxenutbildningen först bör vara slutförd, så att det kan göras en enhetlig bedömning av hela personalorganisationen.

Moderaterna har också reserverat sig på en annan punkt, vilket förvånar i någon mån. Det gäller anslaget till försöksverksamheten med vuxenutbildning, FÖVUX. Någon ekonomisk vinst skulle det inte bli av ett bifall till reservationen, och det har herr Nordstrandh också sagt, utan det är fråga om något slags renlighetsåtgärd. Det finns hos moderaterna någon principiell renlighetstankegång som gör att man tycker att det här

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

anslaget på 700 000 å 800 000 kronor skall tas ur anslaget för bidrag till studiecirkelverksamhet.

Den saken kanske vi kan hålla på och diskutera praktiskt taget hur länge som helst. Emellertid har ju den här verksamheten pågått ett antal år FÖVUX är inne i det tredje försöksåret – och då bör vi väl avvakta utvärderingen av de tre försöksåren. Intill dess en sådan har presenterats bör beloppet liksom hittills tas ur kommittéanslaget. Det borde vi väl kunna vara överens om i stället för att dra upp en stor principiell diskussion i frågan.

FÖVUX är ju dessutom en kommitté med en speciell verksamhet. Utredningsuppdraget innebar redan från början att man skulle bedriva en försöksverksamhet och göra utvärderingsarbeten och anpassa arbetet för varje år till olika utbildningssituationer. Så har också skett. Man koncentrerade sig det första året på personer som är svåråtkomliga, skiftarbetare och liknande. Det tredje året har kommittén koncentrerat sig på ett län, Östergötlands län, där nu den verksamhet byggs ut som påbörjades under andra året med att försöka nå den svåra grupp som hemarbetande är.

Utskottsmajoriteten har velat avvakta det tredje försöksårets redovisning innan några förändringar diskuteras. Det gäller även anslagsviden.

Några motioner aktualiserar frågan om utökning av antalet prioriterade ämnen inom studiecirkelverksamheten. Folkpartiet, centern och moderaterna vill i en gemensam reservation att ämnena religionskunskap och naturorientering skall föras upp som prioriterade ämnen från nästa år. Det har ju herr Karlsson i Mariefred, herr Richardson och herr Nordstrandh utvecklat och yrkat bifall till. Det är bara en sak som förvånar mig. Om jag inte missminner mig var moderaterna, när den här verksamheten med prioriterade ämnen skulle sättas i gång, i en motion motståndare till sådana prioriterade ämnen. Nu är man med på en reservation som stöder ett sådant förslag – och det är ju bara bra – men skulle man kunna få vara ofin och fråga herr Nordstrandh om vi ens hade fått de här fyra ämnena, om det suttit en borgerlig regering då man införde dessa prioriterade ämnen?

Utskottsmajoriteten kan alltså inte biträda förslaget om en utökning av prioämnen svenska, engelska, matematik och samhällskunskap. De har ju valts – och det har utskottet också påpekat – med hänsyn till att det är främst vuxna med kort och bristfällig utbildning som bör ges chansen i första hand. Den verksamhet som FÖVUX ... som jag nämnde tidigare ... hittills har utvärderat och redovisat stärker utskottsmajoriteten i den uppfattningen att någon utvidgning inte kan vara aktuell åtminstone i det här skedet. Därför yrkar vi avslag på reservationerna A 6 och C 5 om uppräknig av anslagen.

I reservationen A 7 av centern och folkpartiet yrkas bifall till motionen 1273, som innebär – det var herr Richardson inne på – en betydande uppräknig av bidragen till studieförbundens organisationskostnader och en översyn av de nu gällande bidragskonstruktionerna. I motionen 1694 har dessutom folkpartiet och centern gemensamt föreslagit en indexreglering av statsbidragen.

Både statsrådet och utskottet anser att någon indexreglering av

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

statsbidragen till studiecirkelverksamheten inte bör göras.

Första och andra att-satsen i reservationen 7 innebär att riksdagen skall ge Kungl. Maj:t till känna de tankegångar som framförs i motionerna, men utskottsmajoriteten säger att även om vi själva hyser den uppfattningen att en uppräknig av dessa bidrag kan vara påkallad så bör den bedömningen ingå i de allmänna budgetmässiga bedömningar och prioriteringar som årligen måste göras. Det måste alltså gälla även vuxenutbildningssektorn, som ju är en expanderande del inom utbildningsområdet. Det kan förutsättas att man vid de prioriteringsdiskussionerna speciellt uppmärksammar dessa frågor. Den tanken har utskottsmajoriteten även biträtt, även om man inte som reservanterna vill gå så långt som till att direkt indexreglera bidragen.

Inte heller vill utskottsmajoriteten vara med på någon ändring av bidragskonstruktionerna för organisationsanslagen. Både översynen av bidragskonstruktionen och frågan om inrättande av vuxenutbildningsråd i varje kommun är ju föremål för prövning inom SVUX -- kommittén för studiestöd för vuxna.

Herr talman! Även om mer skulle kunna anföras kring de frågor som vi nu har att behandla, skall jag av tidsskäl avstå från det.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan under punkterna 1–19.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Propositionens innehåll är i och för sig inte dåligt, vilket herr Wiklund i Härnösand menade att jag skulle ha påstått. Jag upprepar att den tvärtom innehåller en myckenhet av beskrivningar och redogörelser och är en god uppslagsbok för den som vill veta hurudan situationen är just nu på vuxenutbildningsområdet. Däremot – och det vidhåller jag – ger propositionen inte så mycket av nya resurser för vidareutveckling.

Jag ber vidare att få citera följande ur det som jag tidigare sade: "Beklagligtvis är statsrådet förhindrad att i dag verka i kammaren till sin propositions försvar." Jag vet mycket väl att statsrådet Moberg av tjänsteskal och på grund av andra omständigheter inte kan vara här i dag. Jag har endast beklagat att han inte har kunnat närvara. Det är ett beklagande, icke på något sätt en förebräelse.

Vad beträffar reservationen A 4, angående inrättande av arvodes-tjänster, är det märkligt nog så, som jag sade redan i mitt första anförande, att skolöverstyrelsen som utreder frågan om fasta tjänster på det kommunala vuxenutbildningsområdet trots detta föreslår och vidhåller att, oavsett vad man kommer fram till beträffande organisationen med fasta tjänster, huvudlärar- och institutionsföreståndartjänster redan nu kan inrättas. Eftersom vi menar att sådana behövs utomordentligt väl – vilket jag har varit inne på flera gånger tidigare – vill vi stödja skolöverstyrelsens linje i denna fråga.

Beträffande de prioriterade ämnena är det riktigt att vi från vårt håll en gång menade, att man i första hand borde räkna upp anslaget till studiecirkelverksamheten över huvud taget och inte arbeta med prioriterade ämnen. Vi såg klart – och det har besannats – att gränsdragningsproblem skulle uppkomma. Det har bl. a. illustrerats här i dag. Sedan dess har vi givetvis accepterat det prioriteringsarrangemang som genomförts.

Det vill vi inte riva upp nu. Vi får då arbeta inom ramen härför och menar att även andra ämnesområden som kan vara angelägna skall tas med i detta sammanhang.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wiklund i Härnösand liksom utskottet i sin skrivning åberopar det vuxenpedagogiska forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs av SÖ. Men detta arbete är inte inriktat speciellt på de problem som aktualiserats i motionen, även om handikappades, invandrar- och andra minoritetsgruppers behov enligt utskottet prioriteras. I varje fall är det inte fråga om någon kartläggning av de *dolda* utbildningsbehoven bland handikappade. Läromedelsutveckling och lärarfortbildning inom arbetsmarknadsutbildningen åberopas också.

Allt detta är säkerligen nyttiga och nödvändiga åtgärder, men de är otillräckliga. Jag skulle t. o. m. vilja påstå att en ordentlig kartläggning av problemen på det sätt som vi föreslagit i motionen är en förutsättning för att dessa av utskottet åberopade åtgärder skall bli meningsfulla.

Förekomsten av analfabetism borde föranleda större insatser -- den är ändå en larmsignal. Man har t. o. m. i Stockholm uppdragat analfabetism bland handikappade och är nu i färd med att ge dessa människor möjlighet till utbildning. Nog finns det då skäl att anta att analfabetism och andra utbildningsbrister bland handikappade är mera utbredda i glesbygderna. Där är utbildningsutbudet ofta mindre, de människor som det är fråga om är spridda på ett vidsträckt område, undervisningslokaler- na är kanske gamla och otidsenliga, färdtjänsten svårare att ordna och svårigheterna för handikappade att bryta isoleringen och skaffa sig utbildning helt enkelt mycket större. Ja, kanske är också motivationen svagare med hänsyn till vad som erbjuds de handikappade i andra avseenden. Man har med andra ord inte tätortens resurser i fråga om kulturutbud, arbetsmöjligheter och liknande.

Jag menar att det borde vara en mycket angelägen uppgift att utreda dessa utbildningsbrister bland de handikappade och vidta åtgärder, och jag har fortfarande svårt att förstå utskottsmajoritetens tveksamhet, för att inte säga ovilja, i detta avseende.

Herr RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wiklund i Härnösand gav en något missvisande framställning av vad som faktiskt har yrkats i reservationen A 1. Han menade att centern och folkpartiet redan nu vill ha en samordning av arbetsmarknadsutbildningen och den kommunala vuxenutbildningen. Det vi har yrkat på är att vissa mer praktiskt inriktade åtgärder bör vidtas redan i nuläget. Vi inser självfallet att det krävs en ordentlig utredning för att åstadkomma en samordning i hela dess vidd, men vi är också medvetna om att arbetsmarknadsutredningen, som ju tillsattes så sent som i höstas, med all säkerhet kommer att arbeta åtskillig tid. All erfarenhet säger oss att det kommer att dröja rätt länge innan det här omfattande utredningsarbetet resulterar i några konkreta åtgärder.

Ett exempel på de åtgärder som vi menar redan nu skulle kunna vidtas är att öka möjligheterna att utnyttja gymnasieskolans yrkesinriktade

linjer till vissa delar i arbetsmarknadsutbildande syfte. Ofta finns det ett motstånd mot omskolning till nytt yrke med de påfrestningar för den enskilde som det innebär att flytta från hemorten. Om man kunde utnyttja den gymnasieskola som finns på orten mera, skulle detta vara av stort värde. Vi menar att en sådan ökad samverkan skulle kunna åstadkommas omedelbart.

I vad sedan gäller kravet på indexreglering i reservationen A 7 finns det självfallet skäl som talar både mot och för en sådan anordning. Vi anser att den ändå skulle ge en värdefull stadga och trygghet i studieförbundens planering. Den bör självfallet heller inte utesluta en medveten prioritering varje år när man fastställer statsbudgeten.

Herr KARLSSON i Mariefred (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wiklund i Härnösand gav mig ett erkännande: han höll med mig i vissa delar när det gäller svårigheten att dra upp klara gränser mellan olika ämnen i vuxenutbildningen och annat. Jag är tacksam för det erkännandet. Jag har själv inte nått fram till det uttryck som herr Wiklund myntade så bra, nämligen att det är fråga om ett sägblad. Jag tackar honom för det.

Jag skall också ge herr Wiklund det erkännandet att vi precis som herr Richardson nyss framhöll – naturligtvis håller med honom om nödvändigheten av utredningar, när det gäller samordning på lång sikt. Men det kan – som herr Richardson påpekade och gav exempel på – givetvis vara fråga om enkla, konkreta åtgärder. Jag vill tillägga att det kan gälla en viss samordning också i fråga om lärarkrafter, materiel och lokaler. En översyn avseende sådana konkreta åtgärder borde ha ett visst värde också därigenom att den kan företas ganska omgående.

När det sedan gäller de prioriterade ämnena torde herr Wiklund inte efter herr Nordstrandhs inlägg ha någon anledning att känna sig tveksam. Och jag har svårt att tänka mig, att det ens i ett tidigare läge skulle ha blivit något hinder för ytterligare bidragsgivning till dessa ämnen efter det ställningstagande som centern och folkpartiet gjort. Vi har ingen anledning att betvivla att socialdemokraterna i en sådan situation skulle ha gått emot denna sak.

Låt mig sedan när det gäller kostnadsskäl bara peka på de uttalanden om nödvändigheten av en prioritering i fråga om vuxenutbildningen som har gjorts från olika håll.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wiklund i Härnösand missförstod mig nog avsiktligt. Han försöker nu starta en debatt om min inställning till gymnasieskolan, antagligen för att komma undan den sakfråga som vi egentligen skall debattera.

Vad jag har sagt är följande – och det är ingen allmän kritik mot gymnasieskolan och dess innehåll, som ju inte hör under den här punkten: Det finns naturligtvis många fackämnen där inga självstudier kan ersätta den organiserade undervisning som gymnasiet ger. Men det finns också många universitetsämnen där man icke kan utgå ifrån att förkunskaperna hos en gymnasist är större än vad de är hos låt mig säga

Onsdagen den

9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

en 30-årig arbetare och fackföreningsaktivist som är öppen och utåtriktad och bedriver åtskilliga självstudier.

Herr Wiklund lär nog, om jag pressar honom, tvingas hålla med om att mycket av det som läses i gymnasiet när det gäller allmänbildning är ganska kortfattat allmångods som man kan tillgodogöra sig mycket lätt också på andra vägar och som inte på något sätt förutsätter att man har genomgått gymnasium. Det förhåller sig så med mycket av kunskapsstoffet på den samhällsvetenskapliga sektorn. Man kan också förutsätta att denna 30-åriga fackföreningsaktivist, som jag exemplifierade med, antagligen har en mera kritisk och öppen rent politisk inställning till det stoffet. Han har kanske en annan utgångspunkt än vad gymnasisten får i ett skolväsen som dock alltså pröglas helt och hållet av borgerliga värderingar.

Vad jag menar är att man inte får ha en sådan övertro på den formella utbildningen som herr Wiklund här ger uttryck för - det är ju närmast ett återfall i en konservativ värdering.

Jag tycker också det är litet beklagligt att man avvisar de här synpunkterna som ju bara innebär att det skulle bli en försöksverksamhet på området med hänvisningar till annan försöksverksamhet och utredningsverksamhet som egentligen inte alls tar upp problemet från den här aspekten. Här har man nu ett stort antal goda lärarkrafter, som i ökande utsträckning måste gå på grund av stagnerande eller minskat studerandantal i de hittillsvarande studerandekategorierna, och man har alltså en chans att göra en inbrytning vid universitetet. Det är att beklaga att man inte bemödar sig mer om att gripa den, när man annars talar så väldigt mycket om den sociala inbrytningens betydelse inom högskoleväsendet.

Herr WIKLUND i Härnösand (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Nordstrandh vill jag säga att det är alldeles uppenbart att i det här fallet har de prioriterade ämnena en klar målsättning - att understödja och förbättra möjligheterna för de korttidsutbildade. När det gäller de fyra ämnena som hittills är prioriterade är det helt klart att de har det syftet.

I förbigående kan jag säga herr Nordstrandh att den utvidgning som reservanterna föreslår innebär en kostnadsökning som jag beräknar till 2,5 à 3 miljoner kronor. Herr Nordstrandh har ju varit väldigt sparsam tidigare i år. Jag bortser från det, men att de prioriterade ämnena har en klar målsättning så att säga ur utbildningspolitisk synpunkt bör vi väl ändå vara överens om.

Till herr Berndtson i Linköping vill jag säga att landstingen också gör en del kartläggningar på det sätt som herr Berndtson efterlyser. Jag vet att exempelvis mitt eget län och Västerbottens län tillsammans har gjort en sådan kartläggning och kommit fram till ganska intressanta siffror. Dessutom har skolöverstyrelsen, om jag inte är alldeles fel underrättad, lämnat ett bidrag till skolstyrelsen i Malmö på 8 000 kronor för en sådan här direkt uppsökande verksamhet bland de handikappade, just i de syften som herr Berndtson efterlyser i detta sammanhang.

Beträffande resonemanget om samarbete mellan arbetsmarknadsutbildning och övrig vuxenutbildning, herr Richardson, så pågår det ju ett

sådant samarbete redan nu. Man utnyttjar en hel del av de befintliga skolformerna för den sektor av arbetsmarknadsutbildningen där man kan göra detta. Och i det allmänna talet om en friare resursanvändning, som alltmer ökar i styrka inom utbildningssektorn, redovisas utvidgade möjligheter i samma riktning.

Det finns alltså ännu större möjligheter att utnyttja de resurser som jag tror att herr Richardson och jag är överens om att man skall försöka utnyttja, så att man tar hela utbildningskapaciteten i anspråk. Och det samarbete som utöver det nämnda pågår mellan arbetsgivarna och löntagarorganisationerna, främst LO och TCO, är ju en garanti för att man verkligen försöker utnyttja de befintliga resurserna.

Herr talman! Eftersom min repliktid nu är slut ber jag att få återkomma senare.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Vi godtar, herr Wiklund i Härnösand, arrangemanget med prioritering av vissa ämnen på vissa nivåer. Det är alldeles tydligt att det är omöjligt att åstadkomma generella höjningar av bidragen till studiecirkelverksamheten, och då får man under de förhandenvarande omständigheterna gå den här vägen, när man vill vinna syftet att nå fler korttidsutbildade än man har gjort tidigare.

Men gränsdragningsvårigheterna kvarstår tyvärr. Det har ju visat sig nu när vi är oense om huruvida vi skall ta med religionskunskapen och naturorienteringen — även tyskan har varit uppe till diskussion sedan skolöverstyrelsen framlagt sitt förslag. Det förslaget kan vi inte komma ifrån, och för att inte stanna i en gränsdragnings, som vi inte kan finna rättvis eller riktig, har vi trots vår sparsamhet velat gå på inledningsvis två av de föreslagna ämnena och på längre sikt kanske också på det andra, eventuellt flera.

Herr Wiklund i Härnösand sade — jag hann inte gå in på det i min första replik — att han var förvånad över att vi inte tagit upp frågan om medelsanvisningen till uppsökande studiecirkelverksamhet tidigare. Om förvåningen bara gäller den saken, så är den förståelig. Vi borde givetvis ha tagit upp detta tidigare, så att vår inställning kommit till synes. Men vi har velat göra det nu, för det kan mycket väl hända att den här verksamheten kommer att fortsätta, även om man beräknar att den skall sluta om ett år. Ingenting garanterar dock att det verkligen blir så.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar som positivt både att vissa landsting företar kartläggningar och att skolöverstyrelsen har gett bidrag till ett eller annat projekt. Men jag menar att detta är ändå punktinsatser som på intet sätt befriar statsmakterna från ansvaret att göra en riksomfattande kartläggning av de handikappades utbildningssituation.

Herr RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! I vad gäller samordningen mellan arbetsmarknadsutbildningen och den kommunala vuxenutbildningen är vi självfallet medvetna om att en sådan samordning finns. Det föreligger inte heller anledning att

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

dramatisera den skillnad som här framträder i utskottsbetänkandet mellan reservanterna och majoriteten, där vi har menat att vi vill starkare markera att åtgärder omedelbart bör vidtas och att riksdagen bör uttala att skolöverstyrelsen *särskilt* uppmärksammar detta. I det sammanhanget bör nämnas inte bara den kommunala vuxenutbildningen utan även den reguljära gymnasieskolan.

Herr WIKLUND i Härnösand (s) kort genmäle:

Herr talman! I min förra replik hann jag inte med att ta upp herr Svenssons i Malmö påstående, och därför vill jag göra det nu.

Jag är glad över att herr Svensson tog tillbaka den skarpa kritik han i sitt första inlägg riktade mot gymnasieskolan. Jag vill tillägga att inte jag heller hyser någon övertro på formella meriter i sammanhanget. Jag instämde ju också i att det säkert finns många jobbare som med vissa insatser när det gäller undervisning skulle klara sig lika bra som eleverna från gymnasieskolan.

Dessutom vill jag understryka att gymnasieskolan trots allt, även om det finns beklagliga undantag, är öppen för samhällsorganisationernas medverkan för att orientera eleverna i skolan på ett riktigt sätt. Utbildningsministern har också i ett flertal interpellationsdebatter givit uttryck för att det är hans mening att det skall vara så.

Beträffande samordningen, herr Richardson, tog jag upp den frågan som en replik till påståendet att jag hade missförstått reservanterna i mitt första inlägg. Mer var det inte med den saken.

Vad slutligen kostnadssidan beträffar och resonemanget om indexregleringen av bidragen till studiecirkelarna vill jag påminna om att det har skett en hel del bara sedan 1967, då vi beslöt om en höjning av bidraget från 15 till 20 kronor; i dag är vi uppe i betydande belopp. Utskottsmajoriteten och reservanterna är också överens om att vi bör ha en ständig bevakning av kostnadsutvecklingen och låta bidragsformerna följa med den kostnadsutveckling som sker i samhället i övrigt.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wiklund i Härnösand insisterar i sin pedagogiska taktik. Jag har inte alls tagit tillbaka min kritik av gymnasieskolan, eftersom jag över huvud taget inte har framfört någon allmän kritik av gymnasieskolan. Vad jag sagt är att vissa avsnitt och vissa fackområden i gymnasieundervisningen är så pass tunt och toftigt tillgodosedda att det inte är några märkvärdigheter med att även utanför gymnasieskolan och utan den som formell kvalifikation skaffa sig motsvarande eller väsentligt bättre kunskaper. Om vi som exempel tar vad en ordinär gymnast i dag vet om det parlamentariska systemet här i landet, dess tradition, dess rötter och dess sätt att arbeta, och jämför med vad en 30-årig aktiv fackföreningsman, som inte har gått igenom gymnasiet, vet om samma saker, så har den senare sannolikt både en fylligare och en mera praktisk-realistisk bild av vad det handlar om än vad gymnasten har, därför att undervisningen i sådana stycken är ganska traditionellt statsvetenskapligt lagd och rätt ytlig och summarisk. Det är ju så många ämnen som trängs på gymnasiet schema.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

Även om herr Wiklund och jag är överens om att avvisa den konservativa hetspropaganda som på senaste tiden har riktats mot skolväsendet här i landet får vi ju inte förfalla till den motsatta, vördsamma ytterligheten att tycka att den nya gymnasieskolan är så bra att man inte skall få lov att säga vad som är rätta förhållandet, nämligen att en del av allmänbildningsstoffet där är både tendentiöst och bristfälligt.

Herr utbildningsministern CARLSSON:

Herr talman! Med anledning av herr Nordstrandhs inlägg vill jag bara för ordningens skull få antecknat i protokollet att jag har lyssnat på debatten och t. o. m. med intresse följt herr Nordstrandhs anföranden, men från utbildningsdepartementet har detta inte gett anledning till någon kommentar. Jag skall återkomma, om den fortsatta debatten ger anledning därtill.

Herr SELLGREN (fp):

Herr talman! I avslutningen av denna debatt om vuxenutbildningen vill jag helt kort beröra motionen 1316, som jag och herr Jonsson i Husum har väckt och i vilken vi yrkat att den tekniska vuxenutbildning som sedan 25 år bedrivs vid Örnköldsviks tekniska skola skall få fortsätta i någon form. Efter en utredning som genomförts av skolstyrelsen i Örnköldsvik har man kommit fram till att skolan skulle fylla ett stort behov om den förändras till en särskild vuxenutbildningsanstalt för teknisk utbildning, och det skulle innebära en värdefull spridning inom landet av utbildningsmöjligheterna inom den tekniska sektorn. Den här utredningen stöds av länskolnämnden i Härnösand, men skolöverstyrelsen har inte accepterat det framlagda förslaget utan i stället beslutat att intagningarna till skolan skulle upphöra efter den 1 juli 1973.

Efter det att motionen framlagts här i riksdagen har Kungl. Maj:t beslutat att intagningen till skolan skall få fortsätta även för läsåret 1973/74 i samma omfattning som tidigare. Samtidigt har uppdragits åt skolöverstyrelsen att redovisa dels vad en avveckling av skolan skulle betyda för gymnasieskolans organisation i kommunen och för den anställda personalen, dels efterfrågan på utbildning vid skolan.

Därmed anser utskottet att syftet med motionens andrahandsyrkande har blivit tillgodosett.

I den här förlängda fristen som man gett skolan kan tolkas in en vilja att ytterligare pröva de förslag till ombildning av skolans framtida verksamhet som framlagts. Jag noterar också vad utskottet anfört beträffande frågan om de framtida förändringarna med avseende på organisationen. Utskottet utgår nämligen ifrån att frågan om framtida förändringar med avseende på skolans organisation m. m. blir föremål för samråd med kommunens och länets skolmyndigheter. Jag ser det som positivt att man lägger vikt vid det samråd som sker mellan de lokala och regionala organen, vilka bäst borde kunna bedöma behovet. Om man i det samrådet kommer fram till att skolan efter den här antydda omorganisationen skulle kunna fortsätta sin verksamhet, hoppas jag att skolöverstyrelsen inte sätter sig på tvären som nu och lägger hinder i

Onsdagen den
9 maj 1973

Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område

vägen för genomförandet av en omorganisation. I det stycket ser jag något positivt i vad utskottet har uttalat beträffande Örnköldsviks tekniska skolas framtid.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! I anledning av det som herr Sellgren säger vill jag understryka vad utskottet sagt, nämligen att Örnköldsviks tekniska skola får bedriva verksamhet ett år till tack vare att man får göra intagningar till höstterminen 1973 – enligt ett förslag av statsrådet. Sedan skall ett ställningstagande för framtiden redovisas. Hur det kommer att bli är mycket svårt att säga. Både herr Sellgren och jag, som är från det län där den här skolan ligger, vet att det under flera år pågått en diskussion på det här området om hur vi skall få en vettig framtida användning av de lärare som finns och de undervisningsmetoder som används vid Örnköldsviks tekniska skola – som utan tvivel är till gagn för dem som varit ute i yrkesarbete en tid.

Utskottet understryker också vikten av att överläggningar förs mellan Örnköldsviks kommun och länets skolmyndigheter. Sådana överläggningar har förekommit, och det har herr Sellgren också understrukt. Alla som har varit med vid dessa överläggningar vet, som jag sade tidigare, att denna skola är betydelsefull för den bygd där den ligger.

Slutligen bara några ord till herr Svensson i Malmö, som nu två gånger påstått att jag är demagogisk. Jag vet inte vem som är mest demagogisk, herr Svensson i Malmö eller jag. I en debatt om en reservation för ett ökat inslag av folkbildningstankar i universitetsutbildningen koncentrerar herr Svensson i Malmö och jag oss på en diskussion om gymnasieskolan. Det må väl vara hänt, eftersom det var herr Svensson som gjorde ett utfall – det tar jag inte tillbaka – mot gymnasieskolan i dess nuvarande form. Jag är medveten om att man kan ha anledning att anmärka på vissa saker, men herr Svenssons första inlägg gav ett bestämt intryck av att det mesta var omöjligt inom den nya gymnasieskolan.

Man kan tänka sig ett system med byggbitar så att säga inom utbildningen för att tillgodose de önskemål som herr Svensson i Malmö har. Den som varit ute i arbetslivet i 30 år och skaffat sig en rejäl samhällserfarenhet skulle alltså kunna gå förbi vissa avsnitt. I den fortsatta undervisningssituationen skulle han då jämföras med den som har gått i gymnasieskolan och fått vad herr Svensson i Malmö kallar de formella meriterna. Det finns massor av uppslag att diskutera. Det är därför som utskottet i detta läge inte velat gå längre när det gäller vuxenutbildningen och anknytningen mellan folkbildningen och universitetet. Vi vill avvakta resultatet av den försöksverksamhet som ändå bedrivs.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Med anledning av statsrådet Carlssons talarinsats i dagens debatt vill jag bara säga att jag inte förstår varför statsrådet tar kammarens tid i anspråk för att säga att han ingenting har att säga.

Onsdagen den
9 maj 1973

Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag tog upp vissa brister i en del undervisningsavsnitt i gymnasieskolan av det uttryckliga skälet, att kompetensproblemet och förkunskaperna mig veterligt har spelat en väsentlig roll i utskottets interna diskussioner kring dessa saker. Det var med avsikt att påpeka det överdrivna i detta som jag framförde min kritik. Sedan må herr Wiklund i Härnösand ha fått vilket intryck av min inställning till gymnasieskolan han vill. Det ligger naturligtvis i hans intresse att få ett sådant intryck att han kan starta en helt annan debatt än den sakdebatt som vi egentligen skulle ha fört. Det befriar honom bekvämt från att diskutera sakfrågan i dag, nämligen arbetarklassens inbrytning vid universiteten. Och det är han väl glad för – det är ju en öm punkt för socialdemokratin för närvarande.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 1 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Richardson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 1 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen A 1 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Richardson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	205
Nej	–	115
Avstår	–	5

Mom. 2–4

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 2 av herr Berndtson i Linköping, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 1 mom. 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen A 2 av herr Berndtson i Linköping.

Onsdagen den
9 maj 1973

Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	308
Nej	—	15
Avstår	—	2

Mom. 6 8

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 9

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 3 av herr Berndtson i Linköping, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson i Linköping begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 1 mom. 9 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen A 3 av herr Berndtson i Linköping.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson i Linköping begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	306
Nej	—	15
Avstår	—	3

Mom. 10

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 4 av herr Nordstrandh och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 1 mom. 10 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen A 4 av herr Nordstrandh och fru Sundberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	279
Nej	—	42
Avstår	—	2

Mom. 11 och 12

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 13

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 5 av herr Nordstrandh och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 1 mom. 13 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen A 5 av herr Nordstrandh och fru Sundberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	281
Nej	42
Avstår	1

Mom. 14

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 6 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Karlsson i Mariefred begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 1 mom. 14 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen A 6 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Karlsson i Mariefred begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	165
Nej	154
Avstår	4

Mom. 15

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa förslag på
vuxenutbildningens
område*

Onsdagen den
9 maj 1973

*Viss utbildning via
radio och television
m. m.*

Mom. 16

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 7 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Richardson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 1 mom. 16 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen A 7 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Richardson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	205
Nej	—	115
Avstår	· · ·	2

Mom. 17 19

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Viss utbildning via radio och television m. m.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1973:1 bilaga 10 under punkten G 1 (s. 473—479) föreslagit riksdagen att till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1973/74 anvisa ett reservationsanslag av 44 250 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1973:1323 av fru Sundberg m. fl. (m) vari hemställts att riksdagen till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1973/74 anvisade ett reservationsanslag av 34 250 000 kronor.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till propositionen 1973:1 och med avslag på motionen 1973:1323 till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1973/74 under åttonde huvudtiteln anvisade ett reservationsanslag av 44 250 000 kronor.

Reservation hade avgivits

B. av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med anledning av propositionen 1973:1 och med bifall till motionen 1973:1323 till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1973/74 under åttonde huvudtiteln anvisade ett reservationsanslag av 34 250 000 kronor.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Viss utbildning via
radio och television
m. m.*

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Den första TRU-kommittén tillkallades för försöksverksamhet med undervisning i television och radio 1968. År 1971 producerade TRU ca 500 program och hade ett anslag på omkring 10 miljoner kronor. Kommittén var unik så till vida att det till denna kommitté slöts en produktionsenhet.

I maj 1971 avlämnade kommittén ett delbetänkande som blev dess död. I betänkandet Produktionsresurser för TV och radio i utbildningen föreslogs att TRU-enheten och den anslagsfinansierade delen av Sveriges Radio skulle sammanslås till en enhet. Till det sade regeringen nej, och väl var det. I stället tillsattes en ny TRU-kommitté, och ledningen för TRU:s skolverksamhet överfördes till skolöverstyrelsen.

Låt mig först, herr talman, uttrycka min glädje över att motionen 1162 av herr Wijkman och mig vid förra årets riksdag, som då avlogs, i och med propositionen 54 har bifallits. Vi begärde i denna motion i all anspråkslöshet att det TRU-material som används för den grundläggande undervisningen vid tekniska högskolan i Linköping skulle få användas ihop med lärarledd undervisning. Nu anför utbildningsutskottet i sitt betänkande att man biträder propositionens förslag att det skall ankomma på berörda organ inom högskolan att bestämma hur TV skall användas i undervisningen. Precis vad vi begärde förra året.

En sak finner jag här väsentlig att påpeka. TRU-kommittén har enligt sina direktiv att bedriva försöksverksamhet. Detta har också framgått av föregående års statsverkspropositioner. Det är därför oroande att föredragande statsrådet i år icke kallar verksamheten försöksverksamhet, och det skulle i så fall innebära att man frångått riksdagens beslut. Det vore tacknämligt om någon representant för utskottsmajoriteten ville förtydliga propositionens skrivning i detta avseende.

Trots att TRU:s arbetsområde begränsats sväller de ekonomiska pretentionerna, och, herr talman, jag finner anslagsframställningen vara närmast unik i sin dåliga underbyggnad. Normalt bordé givetvis en produktionsplan föreligga före anslagsbeviljandet. Förra året fastställdes produktionsplanen den 8 september för då innevarande budgetår. Inte är det bättre i år. Kommittén kan inte presentera en produktionsplan, eftersom "planens slutliga utformning i hög grad är beroende av faktorer som inte kan överblickas -- --".

Därför är det inte förvånande att konstatera övriga orimligheter i anslagsbehandlingen. TRU begär för kommande budgetår ca 3 miljoner kronor för inköp av en mobil färgkameraenhet för TV-programframställning. Detta beviljas inte av föredragande statsrådet, som anför att han "räknat med att vissa resurser för produktion av program i färg även i framtiden skall kunna förhyras från Dramatiska institutet".

Nu har utskottsmajoriteten "erfarit" att det är nödvändigt att TRU får två färgkameror. Nyanskaffningen av dessa bägge skall kunna ske för en bruttokostnad av 800 000 kronor. Genom att hyra ut dem -- min reflexion: är det till Dramatiska institutet? -- blir nettokostnaden för två färgkameraenheter 400 000 kronor. Utskottsmajoriteten ger nu klar-tecken, om kamerorna kan anskaffas inom ramen för tilldelade medel, vilket skall jämföras med de 3 miljoner kronor som yrkades i anslagsfram-

Onsdagen den
9 maj 1973

*Viss utbildning via
radio och television
m. m.*

ställningen för en kamera. Föredragande statsrådet hade alltså inte tillstyrkt att kamera skulle anskaffas.

Herr talman! Vi reserverar oss på en minskning av medelstilldelningen med 10 miljoner kronor. Vi för i denna kammare långa debatter om betydligt mindre anslag och måste i många fall avstyrka bifall till ytterligt angelägna och väl underbyggda ändamål, eftersom budgetläget är sådant att vi måste vara restriktiva. Skall vi då bevilja 20 miljoner kronor till en försöksverksamhet, som är av ännu obekant värde, eftersom någon utvärdering inte gjorts?

Detta innebär inte, herr talman, att vi tar avstånd från en ökad satsning på program för förskola och vuxenutbildning och inte heller på en fortsatt rimlig försöksverksamhet, där materialet utvärderas på sedvanligt sätt. Några 20 miljoner kronor behövs inte därtill, och jag ber att få yrka bifall till reservationen B vid punkten 2 i utbildningsutskottets betänkande nr 27.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! På denna punkt skall jag inte bli mångordig.

Det förslag som departementschefen har framlagt om ett anslag på 44 250 000 kronor att beviljas för viss utbildning via radio och television diskuterade fru Sundberg och jag på ungefär liknande sätt i fjol. Fru Sundberg yrkar fortfarande på en minskning av beloppet med 10 miljoner, och som jag förstår med ungefär samma motivering, nämligen att TRU inte har någon riktig programmering. Men det är ju fortfarande fråga om en försöksverksamhet, fru Sundberg, det står ju i direktiven till den andra TRU-kommittén. Den skall fortlöpande redovisa sitt arbete i form av utvärderingar av de erfarenheter som görs under de här åren.

Den minskning med 10 miljoner som fru Sundberg föreslår kan inte vara sakligt underbyggd. Den innebär ju en reducering av bidraget till TRU-verksamheten med drygt hälften av det belopp statsrådet föreslagit, som uppgår till något över 19 miljoner kronor, och utskottsmajoriteten kan inte tillstyrka en sådan reducering.

Fru Sundberg gick också in på den möjlighet som utskottsmajoriteten har givit TRU att inom ramen för det anvisade anslaget inköpa två färgkamror för TV-inspelning. Det är ju något helt annat än den mobila enhet – en s. k. OB-buss, efter vad jag kan förstå – som statsrådet har avvisat och som betingar ett helt annat belopp, nämligen 3 miljoner kronor. Kostnaden för de kameror som vi medger att TRU får köpa inom ramen för det anvisade anslaget rör sig om 800 000 kronor.

Utskottet kan alltså inte tillstyrka de tankegångar som fru Sundberg fört fram. Detta utifrån den utgångspunkten att det skulle vara förödande för den försöksverksamhet som TRU bedriver. Fru Sundberg har värtaligt understrukit att hon har haft framgång med fjolårets attack mot det här anslaget och att hon har fått sina synpunkter tillgodosedda. Då tycker jag att utskottsmajoriteten och reservanterna borde kunna vara överens om att låta TRU få de dryga 19 miljonerna och använda dem i sin verksamhet, även om inte allting är programmerat i detalj för det fortsatta arbetet. Det är ju ändå en försöksverksamhet.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan vid punkten 2.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Viss utbildning via
radio och television
m. m.*

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag konstaterar att det i herr Wiklunds i Härnösand anförande inte fanns någon entusiasm för den verksamhet som TRU bedriver. Vi hörde här att vårt förslag om besparing inte skulle vara väl underbyggt. Min uppfattning är den att när man beviljar ett anslag så är det anslagsframställningen som skall vara väl underbyggd. Är den inte det, måste jag som ledamot av Sveriges riksdag ha rätt att säga att jag inte vill vara med om att bevilja pengarna.

Den här anslagsframställningen är dåligt underbyggd därför att ingen produktionsplan föreligger. Och när det gäller färgkamerorna respektive den mobila färg-TV-enheten så vågar jag säga att det är ett märkvärdigt resonemang som förs. Först anser kommittén det vara oerhört viktigt att ha en mobil färgkamerautrustning, men när den upptäcker i statsverkspropositionen att den inte får någon sådan, då måste den i alla händelser ha någonting annat, och då skall det vara två kameror. Hade det inte varit bättre med en produktionsplan så att man visste vad man skulle göra under det kommande verksamhetsåret och så att man då också visste vilken materiel man behövde?

Jag vill gärna stå fast vid vad jag sade: Jag tycker att det är en i särklass dåligt underbyggd framställning som TRU har gjort, och jag känner det i högsta grad motiverat att som reservant icke tillstyrka ett bidrag med 19 790 000 kronor utan göra en inbesparing på 10 miljoner.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! Om det är nödvändigt att visa entusiasm och glättighet samt eventuellt ge upp ett bullrande skratt, skall jag gärna tillmötesgå fru Sundberg. Jag trodde emellertid att det rörde sig om ett sakligt resonemang om de 10 miljonerna och inte om att skratta åt varandra därför att man vill kringskära TRU:s möjligheter. Att reservanterna avser att försöka reducera detta belopp med drygt hälften mot det begärda är ingenting att skratta åt.

Det är ändå fråga om en försöksverksamhet, fru Sundberg. Om man skall lägga upp produktionsplaner, blir detta beroende av de ekonomiska resurser man ställer till förfogande. Dessa har i detta fall inte räckt för denna mobila enhet, som kostade 3 miljoner kronor. Efter de diskussioner vi hade i utskottet kom vi fram till att vi skulle ge TRU möjlighet att skaffa sig två betydligt billigare färgkameror för att kunna fortsätta att bedriva en utvidgad försöksverksamhet. Om ytterligare 3 miljoner till en mobil enhet hade kunnat beviljas, skulle vi säkerligen nästa gång vi diskuterade denna fråga kunna konstatera att det blivit en avsevärd förbättring, på samma sätt som fru Sundberg gjorde beträffande fjolårets resultat under denna debatt.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få försvara föredragande statsråd vad gäller propositionen. Han ville på intet sätt förmäna TRU att göra färgprogram. Han sade tvärtom att man skulle fortsätta att hyra produktionsenheter, kameror osv. från Dramatiska institutet. Nu har emellertid utskottet gått med på att TRU skall fylla en uthyrande funktion.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Viss utbildning via
radio och television
m. m.*

Utskottsmajoriteten har skrivit att nettokostnaden för dessa kameror skulle bli 400 000 kronor. Hur kan man, utan att över huvud taget veta vad man skall göra för program eller vem som skall hyra kamerorna, beräkna hyresintäkterna för dessa kameror? Är detta inte ett ytterligare bevis på att det inte finns någon som helst underbyggnad till denna anslagsframställning?

Herr talman! Jag är ytterligt ledsen över att mitt uttryck om entusiasm likställdes med skratt och glädje. Det är kanske inte den vanliga form av entusiasm som visas här i kammaren. Jag hade trott att min mycket negativa inställning mot TRU och dess program av herr Wiklund i Härnösand skulle kunna bemötas med några positiva synpunkter om TRU:s verksamhet. I denna fråga hade jag tagit det som entusiasm.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! Jag är positiv till TRU:s verksamhet, fru Sundberg. Jag vill understryka detta. Jag tillhör den generation som inte haft möjligheter att utnyttja sådana här utbildningsformer. Därför ställer jag mig mycket positiv till TRU:s verksamhet; om nu detta är ett uttryck för entusiasm.

Utskottet konstaterade att det inte förelåg någon möjlighet att hyra kameror på det sätt som statsrådet beskrev. Det resonemang som förts angående uthyrning av berörda två färgkameraenheter utgör mera ett tips på möjligheterna att få in pengar med hänsyn till att efterfrågan på just sådana färgkameraenheter, som skall kunna inköpas med hjälp av befintligt anslag, är så stor. Vi trodde att vi skulle kunna få hyra färgkameror av Dramatiska institutet, men detta är i sin tur intresserat av att hyra när nu TRU fått möjligheten att köpa.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen B av herr Nordstrandh och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Sundberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen B av herr Nordstrandh och fru Sundberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Sundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 282

Nej - 41

§ 3 Forskning rörande samhällets insatser för de handikappade

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 25 i anledning av motion om forskning rörande samhällets insatser för de handikappade.

Herr JOHANSSON i Jönköping (s):

Herr talman! För den händelse de som sitter med i de utredningar som nämns i detta utskottsbetänkande läser riksdagsprotokollet, vilket jag förmodar att de gör, vill jag ge en mycket kort precisering av syftet med motionen 709.

Det är riktigt som utskottet säger att det pågår forskning och utvärderingar av olika insatser för de handikappade, men vad motionen i första hand efterlyser är en bedömning av den samhällsekonomiska effekten av de olika åtgärderna. Man talar, menar vi motionärer, alltför ofta om att exempelvis skyddade verkstäder går med så eller så många kronors förlust per arbetsdag eller arbetstimme. Man talar också ofta om hur mycket pengar som anslås till rehabilitering, utbildning osv. av handikappade. Vi vet alltså mycket väl hur stora utgifter samhället har för denna verksamhet, men vi vet litet om de inkomster samhället får tack vare dessa insatser.

På vissa punkter har beräkningar gjorts som, om alla faktorer tas med, visar att insatserna från samhällets sida ger en betydande samhällsekonomisk vinst. En mer omfattande och vetenskaplig belysning av detta förhållande anser vi skulle vara värdefull.

Nu förutsätter jag att i första hand det utredningsarbete som pågår inom samarbetskommittén för socialt arbete också kan inrymma en sådan utredning. Utskottets skrivning bör i varje fall kunna uppfattas som ett besked om att en sådan utredning är möjlig och är att vänta inom denna utredningsverksamhet. Det skulle, inte minst för dem som är föremål för dessa olika samhällsinsatser, vara värdefullt om det blev klarlagt att det är fråga om en lönsam investering för samhället.

I och för sig är alla samhällsinsatser på handikappområdet motiverade av enbart humanitära skäl, men eftersom det finns andra, rent samhällsekonomiska motiv, så bör också dessa klarläggas och mer betonas i debatten.

Jag har med hänsyn till utskottets skrivning och de förväntningar som vi har rätt att ställa på den inget särskilt yrkande, men jag har till protokollet velat anföra dessa synpunkter och den precisering av motionens syfte som jag här har antytt.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

§ 4 Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande

Nr 26 i anledning av motion om nordisk samverkan vid utbildning av ortoptister

Skatteutskottets betänkanden

Nr 26 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:51 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) jämte motion

Nr 28 i anledning av motion om slopande av drivmedelsskatterna på gasol

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 5 Användning av skattesystemet som regionalpolitiskt instrument, m. m.

Föredrogs skatteutskottets betänkande nr 29 i anledning av motioner angående användning av skattesystemet som regionalpolitiskt instrument, m. m.

I detta betänkande behandlades

dels följande vid riksdagens början väckta motioner:

1973:225 av herr Helén m. fl. (fp) vari hemställdes att riksdagen vid behandlingen av den regionalpolitiska stödverksamheten skulle ansluta sig till de riktlinjer som i motionen framförts i syfte att stimulera sysselsättningen inom stödområdet, innefattande en åtgärds katalog i 13 punkter bl. a. med förslag till sänkning av den allmänna arbetsgivaravgiften, en särskild lokaliseringssfond och förmånligare avskrivningsregler inom stödområden,

1973:392 av herr Nordgren m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening gav till känna att större krav borde ställas på etablering inom stödområdet när företagen utnyttjade avsatta investeringsfundsmedel,

1973:393 av herr Nordgren m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen beslutade att den allmänna arbetsgivaravgiften ej skulle omfatta företag belägna inom det allmänna stödområdet,

1973:395 av herr Petersson i Gäddvik m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag rörande differentierad beskattning av flytande bränsle i syfte att motverka olika priser på bränsle i olika delar av landet,

1973:560 av herr Bohman m. fl. (m) vari såvitt nu var i fråga hemställdes att riksdagen beslutade att sänka den allmänna arbetsgivarav-

giften inom stödområdet med två procentenheter fr. o. m. den 1 juli 1973.

1973:893 av herrar Stridsman (c) och Johansson i Holmgården (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning rörande inrättande av utvecklingsfonder i syfte att stimulera företagsetableringar i Norrlands inland och Tornedalen i enlighet med vad som anförts i motionen,

1973:1016 av herr Fälldin m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om en allsidig utredning av skattepolitikens användning som regionalpolitiskt instrument i enlighet med vad som anförts i motionen,

1973:1027 av herr Hovhammar m. fl. (m, c, fp) vari såvitt nu var i fråga hemställdes att riksdagen beslutade upphäva den allmänna arbetsgivaravgiften i stödområdet med verkan från den 1 juli 1973,

dels följande i anledning av prop. 1973:50 väckta motioner:

1973:1758 av herr Bohman m. fl. (m) vari såvitt nu var i fråga hemställdes att den allmänna arbetsgivaravgiften skulle fastställas till 2 % inom det allmänna stödområdet,

1973:1759 av herr Fälldin m. fl. (c) vari såvitt nu var i fråga hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde

a. skyndsamt prövning och förslag till undantagande från skyldighet att erlägga allmän arbetsgivaravgift för företag i det inre stödområdet samt sänkning av avgiften från 4 till 2 % för företag i allmänna stödområdet i övrigt,

b. skyndsamt prövning och förslag till särskilda åtgärder inom t. ex. beskattningen för att möjliggöra ett för hela landet enhetligt pris på bensin och brännolja samt

1973:1760 av herr Helén m. fl. (fp) vari såvitt nu var i fråga hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde

a. att förslag förelades riksdagen om en differentiering av den allmänna arbetsgivaravgiften i regionalpolitiskt syfte,

b. att företagen gavs rätt att av vinstmedel avsätta till en särskild lokaliseringsfond för investeringar inom stödområdet enligt samma regler som gällde för nuvarande investeringsfonder,

c. att högre avskrivningsprocent på anläggningstillgångar tilläts för företag inom stödområdet.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle avslå

1. motionen 1973:225, i vad den hänvisats till skatteutskottet
2. motionen 1973:392
3. motionen 1973:393
4. motionen 1973:395

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

5. motionen 1973:560, i vad den behandlats i detta betänkande
6. motionen 1973:893
7. motionen 1973:1016
8. motionen 1973:1027, i vad den behandlats i detta betänkande
9. motionen 1973:1758, i vad den hänvisats till skatteutskottet
10. motionen 1973:1759, i vad den hänvisats till skatteutskottet
11. motionen 1973:1760, i vad den hänvisats till skatteutskottet.

Reservation hade avgivits av herrar Josefson i Arrie (c), Larsson i Umeå (fp), Sundkvist (c), Nilsson i Trobro (m), Olof Johansson i Stockholm (c), Hörberg (fp) och Söderström (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna 1973:225, 1973:392, 1973:393, 1973:395, 1973:560, 1973:893, 1973:1016, 1973:1027, 1973:1758, 1973:1759 och 1973:1760 i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde skyndsamt utredning av frågan om en differentiering av beskattningen i regionalpolitiskt syfte.

Herr SUNDKVIST (c):

Herr talman! Regionalpolitik och lokaliseringspolitik har blivit välkända begrepp i den politiska debatten. Det dröjde länge, som jag ser det t. o. m. alltför länge, innan vi fick i gång någon verksamhet på detta område. Numera råder det politisk enighet om att vi bör arbeta för att uppnå en bättre regional balans i näringslivet. Från alla politiska partier anser man det vara en nödvändighet.

Under den tid som den här enigheten rått har vi också prövat olika åtgärder för att uppnå en bättre balans. Vi har använt oss av lån och direkta bidrag som stimulans för näringslivet att lokalisera sig till de orter som har haft undersysselsättning, dvs. områden där det har varit problem med att skapa arbetstillfällen på arbetsmarknaden. Det är också områden där utflyttningen har varit stor.

Det är inte tu tal om att dessa lån och bidrag givit resultat, men dessa har inte varit tillräckliga. Det behövs ytterligare åtgärder för att uppnå den regionala balans som vi eftersträvar.

I skatteutskottets betänkande nr 29 tas dessa frågor upp med anledning av en rad motioner. Genomgående krävs i motionerna att skattepolitiken skall användas som ett instrument i regionalpolitiken. Man vill på olika sätt få en differentiering av olika skatter för att den vägen stimulera till företagsamhet i de undersysselsatta områdena. I någon liten mån har också skattesystemet prövats redan inom den nuvarande verksamheten, så till vida att man har använt investeringsfonderna - som ju kan betraktas som ett skatteinstrument - för att stimulera till ny sysselsättning och nya verksamheter i stödområdet. Men i stort sett har man helt avstått från att göra försök med skatterna som ett regionalpolitiskt instrument.

De förslag som förs fram i motionerna är ingalunda nya, vi har diskuterat dem vid åtskilliga tillfällen här i riksdagen. Utskotts-majoriteten har ständigt sagt nej till de krav som förts fram motionsvägen. Man har hänvisat till att en differentiering av skattesystemet skulle

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

ge merarbete och att systemet skulle bli svårkontrollerbart. Vi kan för vår del inte acceptera dessa argument, i varje fall inte förrän en rejäl utredning har verkställts som visar vilka vägar man skulle kunna beträda för att verkligen åstadkomma en stimulans genom differentierade skatter.

Exempel på skatter som skulle vara mycket lätta att anpassa och använda som regionalpolitiskt instrument är arbetsgivaravgiften och energiskatten. En anpassning av energiskatten skulle kunna medföra att vi fick samma priser på bensin och brännolja i hela landet. Det är inte bara en fråga om stimulans ur regionalpolitisk synpunkt utan också en rättvisesynpunkt.

De förslag som vi har fört fram i motioner och nu i en reservation är inte på något sätt sensationella och det är inte internationellt sett några nya vägar vi beträder. I en rad västeuropeiska länder tillämpar man olika former av skattelättnader för att stimulera företagsamhet i områden med undersysselsättning. Det kan vara i form av befrielse från inkomstskatter eller gynnsamma initialavskrivningar.

Vid skatteutskottets besök i England i höstas fick vi reda på att man där betraktade det som fullt naturligt att differentiera skatterna för att klara av det "Norrlandsproblem" som man har. Vid de föredragningar som vi åhörde påvisade man samma stora problem med sysselsättningen i motsvarande landsända som i Sverige. I England är det Skottland, i Sverige är det Norrland. Man ansåg det självklart att använda skattesystemet som en stimulans för näringslivet att etablera sig i Skottland.

När man läser detta utskottsbetänkande får man en känsla av att ledamöterna antingen inte lyssnade på vad som sades under studiebesöket i England eller också tycker att det som betraktas som naturligt i England är rent nonsens.

Vi har i en reservation till utskottets betänkande krävt att de elva motioner som är väckta i detta ärende skulle bli föremål för en utredning. Jag tror att man då skulle komma fram till att en differentiering av skatterna skulle vara ett verksamt medel och en god stimulans för att sprida näringsliv över större delar av vårt land. Jag kan inte helt hålla med utskottsmajoriteten, när den i betänkandet säger att detta skulle medföra ett så stort inkomstbortfall att det skulle äventyra statens finanser — så uttrycker man det inte, men man menar det. Om vi den här vägen kunde få en verksam regionalpolitik och balans i vårt näringsliv olika regioner emellan, skulle samhället göra så många andra stora ekonomiska vinster att det ingalunda skulle vara fråga om ett totalt ekonomiskt bortfall.

Mot bakgrund av dessa synpunkter, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till skatteutskottets betänkande nr 29.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Skatteutskottets betänkande nr 29 behandlar motioner som väckts i anledning av proposition nr 50 angående regionalpolitiskt stöd. Det väcktes också ett antal motioner vid riksdagens början med i stort sett samma innehåll som motionerna i anledning av propositionen. Skatteutskottet behandlar i betänkandet den del av motionerna som berör skatteområdet, medan övriga delar behandlas på annat sätt och i

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

andra utskott.

Herr talman! Jag skall begränsa mig till att säga några ord om den partimotion som lämnats av folkpartiet, nr 1760. Den upptar elva punkter om olika åtgärder för stöd till inre och yttre stödområdet, men skatteutskottet behandlar bara tre av punkterna. De innebär för det första att förslag föreläggs riksdagen om en differentiering av den allmänna arbetsgivaravgiften i regionalpolitiskt syfte, för det andra att företagen ges rätt att av vinstmedel göra avsättningar till en särskild lokaliseringsfond för investeringar inom stödområdet enligt samma regler som gäller för nuvarande investeringsfonder och för det tredje att högre avskrivningsprocent på anläggningstillgångar tillåts för företag inom stödområdet.

Vad gäller sänkningen av arbetsgivaravgiften föreligger också partimotioner från moderaterna och centern, som går i samma riktning som folkpartiets partimotion.

Det är rätt angeläget att konstatera hur mycket den löneskatt som erlægges inom stödområdet verkligen ger – inte mindre än 600 miljoner om året. Vi vill att man helt skall ta bort löneskatten inom det inre stödområdet och att man skall sänka den inom det yttre stödområdet. Utskottsmajoriteten säger att detta skulle innebära ett administrativt krångel. Det är klart att om man skall ha skilda åtgärder inom olika områden, så blir det påfrestningar för administrationen – det skall inte förnekas. Men vi har väl inte dessa avgifter för att det skall vara lätt för administrationen, utan vad vi vill är att genom en nedsättning ge stimulans så att man får i gång fler företag inom stödområdet. Då tycker jag att det är en ganska svag argumentering, när man säger att det blir en belastning på administrationen. Skall administrationen leda utvecklingen här i landet blir man rätt betänksam, men utskottsmajoriteten lägger tydligen väldigt stor vikt just vid den saken.

Summan 600 miljoner, som löneskatten ger, kan vara intressant att jämföra med vad de lokaliseringsspolitiska insatserna inom samma område kostar. Om man slår ihop direkta lokaliseringsbidrag med utbildnings- och sysselsättningsstöd blir det 185 miljoner om året. Man skall jämföra den summan med de 600 miljoner som man plockar in i löneskatt inom samma område. Jag har inte räknat med vad som går ut i lån – det är en helt annan sak, det är ju pengar som skall betalas tillbaka. Men när regeringen pekar på insatser för lokaliseringar vill man gärna räkna in också de pengar man lånar ut och som man sedan tar tillbaka.

I den andra punkten av partimotionen från folkpartiet begär vi en lokaliseringsfond. Utskottet hänvisar till att man kan använda investeringsfonderna för lokaliseringsändamål, och det är ostridigt att man kan göra det. Vi vet att av de medel som släppts loss från investeringsfonderna har 14 procent gått till stödområdet. Detta är inte någon särskilt imponerande siffra, men det är klart att medlen har gjort nytta på sina håll, fast man naturligtvis skulle önska att det hade varit mera. Vad vi vill ha är en särskild fondbildning för lokalisering. Vi tror att det skulle vara ett verksamt medel, och vi är säkra på att det också är ett förhållandevis billigt sätt att stimulera till investeringar i stödområdet.

Man kan bygga upp den fonden på samma sätt som man bygger upp

Onsdagen den
9 maj 1973*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

investeringsfonder, men man får den skillnaden att de medel som frisläppes från en lokaliseringsfond inte blir 14 procent utan 100 procent. Det är en avsevärd skillnad. Dessutom har man en direkt styrning av vart dessa fondmedel skall gå. Som det nu är går företagen upp till finansministern, talar med honom och hör efter vad han tycker och tänker. Han pressar dem väl till att göra en del mindre investeringar i stödområdet, och sedan släpper han till en stor klump av investeringsfondsmedel till andra områden.

Nu säger utskottet att investeringsfonderna skall användas som konjunkturpolitiskt medel att utjämna konjunktursvackor. Det är riktigt att fonderna är avsedda till det, men om man noga synar när de har blivit frisläppta, finner man att det inte alltid varit i konjunktursvackor utan att ofta mycket stora belopp har frisläppts under en högkonjunktur.

Vårt tredje yrkande gäller högre avskrivningsprocent på anläggningar inom stödområdet. Vi tror att det skulle stimulera företag att investera där. Herr Sundkvist har nyss redogjort för erfarenheterna från vårt besök i England, då vi fick höra hur engelsmännen ser på detta.

Alldeles uppenbart är det så att man kan stimulera företag inom ett område som ger hyggliga vinster och som har avskrivningsobjekt att använda en del av vinstmedlen till avskrivningar för investeringar, som de gjort inom stödområdet. Jag tror inte att statskassan förlorade särskilt mycket pengar på det. Det är klart att det blir en minskning av de direkta statsinkomsterna, men i stället får man verksamhet och slipper andra direkta utgifter för sysselsättningen. Jag tror att det vore bra mycket nyttigare om man så att säga släppte krafterna litet friare och att man därigenom skulle få fler nyetableringar, om man gav litet förmåner inom detta område.

Vad vi begär är en skyndsam, allsidig och förutsättningslös utredning. Vi är naturligtvis inte beredda att på en gång säga att så och så skall det vara eller att så och så stora belopp skall det vara i de olika fallen. Men man måste göra någonting här. Man får inte slå sig till ro med den situation som vi haft under några år och som har inneburit att det varit ganska lugnt med utflyttningen framför allt från Norrlandslänen. Det har varit lugnt tack vare att vi inte haft något sug till andra delar av landet. Blir det nu en högkonjunktur som vi har fått löfte om under snart ett par år — får vi räkna med ett sug till Syd- och Mellansverige och till de större städerna, och då står man oförberedd. Det hade varit bättre om man lyssnat på våra råd i den här riktningen tidigare, så kanske man i dag varit beredd. Man skall akta sig väldigt noga för att få en ytterligare utflyttning från Norrlandslänen och en försvagad konjunktur där.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Herr talman! Vid 1972 års vårriksdag betonade moderaterna i en partimotion att regionalpolitiken bör leda utvecklingen i sådana banor att näringslivets strukturomvandling inte skall behöva åtföljas av massomflyttningar och att möjligheterna att ge en tillfredsställande service åt alla människor förbättras. Detta innebär att man måste bygga upp en allsidigt regional arbetsmarknad, där olika typer av näringslivs- och samhälls-

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

aktiviteter finns representerade.

Vad näringslivet beträffar räcker det inte med enbart den tillverkande funktionen. Även kvalificerad produktutveckling, marknadsföring och administration bör vara representerade. Vidare måste en tillfredsställande offentlig och enskild service finnas.

Vi betonade också att de generellt verkande åtgärderna av ekonomisk-politisk art bör tillmätas ökad betydelse. Olika slag av generella åtgärder anfördes även.

På hösten 1972 återkom vi till de grundläggande synpunkterna i samband med behandlingen av propositionen 111. Från vår sida föreslogs åtgärder vilka vi menade skulle ge bättre resultat än de i propositionen angivna. I huvudsak gällde det följande punkter:

1. En god företagsmiljö över hela landet som grund för regionalpolitiken.

2. Så likvärdiga allmänna grundförutsättningar som över huvud taget är möjliga över hela landet och mellan olika regioner.

3. Generella stimulansåtgärder före selektiv detaljstyrning i syfte att skapa likvärdiga förhållanden mellan regioner samt mellan tidigare etablerade och nyutbyggda företag.

4. Ökat stöd åt basnäringarna jord- och skogsbruk.

5. Åtgärder med verkan på hela regioner, såsom differentierade taxor, avgifter och avskrivningsregler, utvidgning av transportstödet och upp- rustning av kommunikationerna, t. ex. norra stambanan.

Vi har således i princip en annan uppfattning än den som kommit till uttryck i den hittills förda ekonomiska politiken och näringspolitiken. Vi anser inte att den fyller de krav på en företagsvänlig politik som man bör och måste ställa. Det kan i sammanhanget påpekas att den tidigare lokaliseringpolitiken och den nuvarande regionalpolitiken mera haft till uppgift att reparera skador än att föra framåt. Medan regionalpolitiken sägs ha skapat 18 000 nya arbetstillfällen har ca 50 000 försvunnit i samma regioner — vilket till inte ringa del måste anses vara en följd av den förda politiken.

Enligt vår bestämda uppfattning måste marknadsekonomin utgöra grunden även för regionalpolitiken. Ett utnyttjande av marknadskrafterna ger den bästa garantin för tillväxt av de totala resurserna. Utan denna tillväxt försvaras eller omöjliggöres infriandet av de mål som satts upp för regionalpolitiken och om vilka de politiska partierna i stort är överens. Riktigheten av vår uppfattning understryks för övrigt i årets finansplan, där departementschefen med eftertryck hävdar att de betydande förändringar i livsvillkoren som uppnåtts inte skulle vara möjliga utan ekonomisk tillväxt. Men det måste bättre beaktas vid utformandet av regionalpolitiken. Den måste mera utformas i syfte att omfatta åtgärder, vilka mer direkt än för närvarande inriktas på att skapa sysselsättning. Ökad efterfrågan på arbetskraft bör med andra ord åstadkommas genom åtgärder ägnade att minska kostnaderna för arbetskraften.

Detta är bakgrunden till moderata samlingspartiets partimotion nr 1758, där vi yrkar på en differentiering av arbetsgivaravgiften, som direkt bestraffar den som anställer ny arbetskraft. Vi vill att den skall sänkas till

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

2 procent inom det allmänna stödområdet. Vi tror även att de inkomstminskningar som blir följden för statsverket avsevärt kommer att reduceras och på sikt uppvägas av minskade kostnader för bl. a. arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Jag kan i detta sammanhang även hänvisa till en nyligen genomförd norsk utredning som visar att sysselsättningsstöd ur regionalpolitisk synvinkel generellt sett är avsevärt effektivare än kapitalsubventioner. Enligt den norska undersökningen hade sysselsättningsstödet mellan fem och tretton gånger så stor sysselsättningseffekt som kapitalsubventioner.

Nu är emellertid frågan om stimulans/subvention av arbetskraften så komplicerad, att det inte är möjligt att direkt anvisa åtgärder som både på kort och på lång sikt ger den bästa effekten. Vi måste skyndsamt utreda den frågan. Detta bör kunna ske så snabbt att vi redan nästa år kan få ta ställning till ett förslag. Moderata samlingspartiet har i sin motion antytt att den sittande utredningen för regionalpolitiska styrmedel – med utökad representation – kunde få i uppdrag att med förtur behandla detta spörsmål.

Jag ber med det anförda, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad vid skatteutskottets betänkande nr 29.

I detta anförande instämde herrar Nilsson i Trobro (m) och Petersson i Gäddvik (m).

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Detta betänkande är föranlett av elva motioner, av vilka de flesta väcktes vid riksdagens början med yrkanden om definitivt beslut. Dess bättre har nu oppositionen funderat litet allvarigare på detta spörsmål, och dess förslag utmynnar i en hemställan om en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning. Det är i och för sig klokt gjort.

Det är också en annan sak som förvånar mig. Jag vet inte hur stora födslovåndorna varit, men oppositionen har ändå enat sig om en reservation. Men som vanligt måste representanterna för alla de tre partierna plädera för reservationen här i kammaren. Om man kunde komma överens även i det avseendet, skulle ju kammarens debattid kunna förkortas.

Jag skall nu, även om jag tagit upp ledamöternas tid med att säga detta, försöka att använda kortare tid än den som jag anmält genom att som vanligt redovisa frågan en smula summariskt.

Skatteutskottet är ju i gott sällskap i detta fall, eftersom lokalisering-utredningen, som prövat frågan att använda skattesystemet som ett regionalpolitiskt instrument, sade att införande av lägre statsskatt för företag inom vissa delar av landet skulle vara förenat med stora komplikationer och att en sådan åtgärd redan ur tekniska synpunkter syntes vara svår att genomföra. Utredningen fortsatte på följande sätt:

Vidare är möjligheterna till avskrivningar på anläggningstillgångar och nedskrivning av varulager samt avsättningar till investeringsfonder så stora, att beskattningen av eventuella företagsvinster knappast är något av de största problemen vid lokalisering till stödområde.

Riksdagen har intagit samma ståndpunkt. Då så skett har det inte

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

berott på att riksdagens majoritet inte insett behovet av generella regionalpolitiska stödåtgärder utan på rent skattetekniska bedömningar. Beviset på det har vi ju i det regionalpolitiska handlingsprogram med långtgående åtgärder av såväl selektiv som generell natur som riksdagen antog förra året.

Men det är väl helt uppenbart att regionalpolitisk differentiering av beskattningen med olika skatteregler i skilda delar av landet får snedvridande effekter och förorsakar betydande merarbete. Det leder till kontrollsvårigheter och betydande skattebortfall, kanske utan att man alls kan bedöma om åtgärden har haft någon effekt ur regionalpolitisk synpunkt eller i varje fall den som man har avsett.

Herr Sundkvist nämnde England. Vad gjorde man där? Det kom en högerregering med stort intresse för att slå vakt om företagsamheten, och så införde den regionalpolitiskt skattestöd – alltså rena subventioner till företagsamheten. Som ett exempel kan jag nämna att man beräknade att enbart stödet genom arbetsgivaravgiften skulle kosta 400 miljoner kronor. Det är alltså riktigt som vi säger att det blir skattebortfall. Resultatet av vad man har beslutat i England kanske man inte helt kan se ännu, men tendensen tyder på att det inte får några regionalpolitiska effekter. Det är verkligheten bakom vad man har gjort i England.

Det finns i stödområdena i Sverige regioner som inte alls behöver något stöd, medan det å andra sidan finns områden utanför stödområdena som verkligen skulle behöva stöd. Det finns län som ligger intill stödområden och som har det besvärligt. Jag kan ta Örebro län som exempel, där vi som är ansvariga inom landstinget, inom näringslivet o. d. har diskuterat de svårigheter som vi har, därför att vi ligger intill stödområdet, att bevara industrin intakt. Snart kanske även Örebro län tenderar att bli ett stödområde på det här viset.

Man kan alltså inte bara säga att bedriver man regionalpolitik med generella medel löser sig alla problem på ett alldeles utmärkt enkelt och sympatiskt sätt. Det är inte på det viset.

Vad beträffar yrkandena om att investeringsfondernas medel bör få användas inom stödområden utan särskilt tillstånd och utnyttjas inom andra områden endast under förutsättning av att sådant tillstånd utöver vad som nu sker kombineras med krav på investeringar också i stödområdet, respektive Norrlands inland och Tornedalen, bör man komma ihåg att de här fonderna har tillkommit i konjunkturpolitiskt syfte. Under senare år har det inte hindrat att även lokaliseringspolitiska synpunkter har beaktats vid tillståndsgivningen. Investeringsfonderna är för närvarande i praktiken fria i stödområdena, även om man har bibehållit kravet på ansökan om att få ta fonderna i anspråk osv. Men bortsett från det här – jag skall inte uppehålla mig mera vid det – vill jag, som vi brukar göra då utredning pågår, hänvisa till att företagsskatteberedningen skall pröva fondlagstiftningen och därmed sammanhängande frågor.

Herr talman! Samtliga de yrkanden som har framförts i de nu aktuella motionerna har riksdagen tidigare avslagit, som jag sade. Några nya omständigheter som motiverar ett annat ställningstagande av riksdagen har motionärerna och reservanterna inte åberopat. Därtill kommer ju det

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

regionalpolitiska program som riksdagen har antagit: regionalpolitiskt stöd i form av lokaliseringsstöd, investeringsstöd vid utflyttning av privat förvaltning från storstadsområdena, utbildningsstöd, sysselsättningsstöd och flyttningsstöd till arbetskraft med kvalificerad utbildning samt lokaliseringsstöd och transportstöd. Det är alltså ett omfattande program för att direkt påverka näringslivets regionala utveckling. Det måste vara den riktiga vägen och inte den andra, där man inte kan få någon kontroll över hur åtgärderna verkar, om de har avsedd verkan, om de skadar andra områden, om det blir skattebortfall m. m.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SUNDKVIST (c):

Herr talman! Det är ett par synpunkter som jag vill anföra i anledning av vad herr Brandt sade.

Han inledde med att säga att det var elva motioner som låg till grund för detta betänkande, och det var riktigt. Men att de alla hade väckts i januari månad var inte riktigt, eftersom tre av dessa motioner har väckts i anledning av proposition nr 50, som behandlar regionalpolitiken. Det var heller inte riktigt att samtliga dessa motioner krävde definitiva åtgärder. Motionerna 893, 1016 och 1759, de centermotioner som ingår i det här paketet, kräver just vad reservationen kräver – utredning och skyndsam prövning av frågan.

När herr Brandt gör gällande att detta skulle vara ett krav på differentiering av statsskatten, så är det helt fel. Vi har inte den ställiga inkomstskatten som något exempel. Men det är åtskilliga andra skatter som jag nämnde, såsom arbetsgivaravgiften och energibeskattningen.

Låt mig beträffande vårt besök i England säga att av de föredragningar av tjänstemän som vi där fick höra – det var inte politiker som gjorde föredragningarna – fick vi ingalunda uppfattningen att detta var ett nytt grepp som en ny regering hade tagit. Jag kan dessutom hänvisa till strängt taget alla västeuropeiska länder som har infört differentiering av beskattningen för att uppnå bättre regional balans i näringslivet. Alla västeuropeiska länder har ju ändå inte, herr Brandt, högerregeringar.

Beträffande de här besvärigheterna som herr Brandt pekar på är det klart att vi också är medvetna om att detta är ingenting som man hux flux kan besluta om. Vi är medvetna om att det finns problem, och det är därför som våra motioner och reservationen går ut på att vi skall utreda frågan och se hur stora besvärigheterna är och om vi kan övervinna dem. Vi är inte ute efter, som herr Brandt säger, att skaffa skattefordelar. Vi är ute efter att den här vägen nå resultat på det regionalpolitiska området.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Herr Brandt började med att säga att det var väldigt klokt att begära en utredning. Jag blev mycket glad och tänkte att nu måste nog herr Brandt ha ändrat uppfattning. När han tyckte att detta

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

var klokt och bra och berömde det, så skulle han naturligtvis i konsekvensens namn också ha följt det förslag som här framlades om en utredning. Med sedan blev jag besviken.

Herr Brandt sade att det också är bra att det bara blev en reservation. Att det finns bara en reservation visar väl att det är en gemensam uppfattning hos oppositionspartierna i denna fråga, och jag tycker att man här kan konstatera att det föreligger en enig opposition.

Sedan tyckte herr Brandt att vi kanske skulle nöja oss med att bara ha en talare för detta förslag. Sådana restriktioner har vi väl ännu inte börjat befatta oss med här i kammaren att vi har några bestämmelser om hur många som skall gå upp och tala, utan vi hoppas att friheten på detta område skall bevaras även i fortsättningen.

Vidare sade herr Brandt att det är väldigt krångligt att ta ut olika skatt. Jag tror inte man skall överdriva den saken. Vi tar ju ut olika skatt exempelvis i alla de olika kommunerna i landet, och jag har inte hört att det är något större besvär med det. Vi får deklarerera våra inkomster och får en skattsedel på både statlig skatt och kommunalskatt. Det skiljer beroende på var man bor i de olika orterna inom ett län, och här rör det sig om betydligt mindre områden. Man skall alltså inte överdriva dessa svårigheter. Med de tekniska möjligheter man nu har tror jag att detta egentligen är en bagatell.

Det är klart att det ligger någonting i vad herr Brandt säger, att om man nu skulle sätta in stöd i ett visst område skulle en del andra län kunna komma i kläm. Men det är väl inte så vi tänker oss den här verksamheten. Vad den syftar till är framför allt att få ett utökat näringsliv som kan sysselsätta människorna här i landet, och vi har det ju inte så där särskilt välbeställt på det området. Det är inte fråga om att man skall ha en exakt ram för vårt näringsliv, utan syftet är att få en ökning av näringslivet.

Vidare påpekade herr Brandt att investeringsfonderna är fria. Man skall visserligen begära att få använda investeringsfonderna för lokaliseringsändamål - det är riktigt - men fonderna är inte styrande. Här ligger den väsentliga skillnaden i förhållande till vad vi begär när det gäller lokaliseringsfonderna, där hela fonden måste användas för lokaliseringsändamål. I fråga om investeringsfonderna är det hipp som happ - där beror det på om finansministern tycker att det skall användas så eller så mycket inom stödområdet eller inte. Det är alltså en väsentlig skillnad.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Herr talman! Herr Brandt började med att ge en cloge till de borgerliga partierna, och det skall vi väl bara vara tacksamma för. Jag skulle tro att herr Brandt kommer att få anledning att vara lika tacksam flera gånger.

Men sedan var det slut på välvilligheten. Det här med differentierade skatter ansåg herr Brandt vara enbart negativt - det fanns inget positivt i det.

Herr Sundkvist har talat om England. Låt mig nämna ett annat land - Irland. Ingen har väl kunnat undgå att se de annonser om Irland som förekommit i år och enligt vilka man vill ha företag till Irland. Och vad

Onsdagen den
9 maj 1973

*Användning av
skattesystemet som
regionalpolitiskt in-
strument, m. m.*

lockar man med? Jo, med skatteförmåner för företagen i startskedet. Man bortser alltså från de utgifter som uppkommer där, för man vet att man får in pengarna via arbetstagarna i stället.

Kanske vi skall göra ett studiebesök på Irland nästa gång med skatteutskottet för att vidga våra vyer!

Herr Larsson i Umeå nämnde att staten lagt ut 185 miljoner i stödområdena och samtidigt tagit in 600 miljoner i arbetsgivaravgifter. Det är väldigt god utdelning på en investering. Om man lägger ut 185 miljoner och får tillbaka ett överskott på 415 miljoner blir det inte mindre än 225 procents förräntning.

Detta visar väl om något att det hela är snett. Det innebär egentligen, för att göra en omskrivning, att man i dag försöker bota sjuka med selektiva åtgärder i stället för att via skattepolitiken hindra att sjukdom uppstår.

Det har lagts fram ett betänkande av en utredning som heter glesbygdsutredningen. Jag tycker att herr Brandt skulle läsa detta, om han inte redan gjort det, och har han läst det, så bör han studera det noggrannare. Det är ett enigt betänkande som på intet sätt utesluter att andra åtgärder än de som regeringen vidtagit skall vidtas. Och jag tycker det vore värt att försöka med andra åtgärder, för det gäller ju inte regeringens prestige, utan det väsentliga är att få fart på näringslivet.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Herr Sundkvist anmärkte på att jag talat om "alla motioner". Det gjorde jag inte – jag hade en reservation i mitt anförande. Men det är väl inte så mycket att diskutera.

I centerpartiets motion talas det emellertid om "skyndsam prövning och förslag". Jag har fattat detta så att här skulle det helt enkelt läggas fram ett definitivt förslag, men nu har man alltså nöjt sig med ett rent utredningsyrkande. Det var detta jag framhöll i mitt anförande.

Jag förstår inte att herr Larsson i Umeå inte ser en skillnad mellan kommunalskatt och skatt på företag. Herr Larsson säger att det är väl ingen skillnad -- vi har ju olika kommunalskatt i det här landet. Ja, men kommunerna tävlar i vart fall inte med skattesystemet; det har de ganska svårt att göra. Visserligen bedriver de PR för att få företag lokaliserade inom sina gränser, men att differentiera företagsskatten i olika områden måste ändå vara en väsentlig skillnad. Det går helt enkelt inte att jämföra kommunalskatten, som tas ut för att klara den service man anser att människorna inom ett visst område skall ha, med att ha arbetsgivaravgift för vissa företag men inte för andra, att en del arbetsgivare skall ha möjlighet att använda investeringsfonderna men för andra skall den möjligheten begränsas osv. Det måste ändå vara en väsentlig skillnad.

Jag har ingen anledning att ta tillbaka något av det jag sade om England. Jag står fast vid att det var en högerregering som genomförde systemet där och hade intresse av att subventionera företag nära nog oavsett vad systemet i övrigt hade för verkningar. Det är en väg som vi inte anser oss kunna beträda. Vi vill ha en företagsbeskattning som är så konkurrensneutral som möjligt, och vi vill stödja företagen på det sätt som vi har skisserat i det regionalpolitiska programmet.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Godkännande av
vissa internationella
överenskommelser
på den intellek-
tuella äganderät-
tens område, m. m.*

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Herr Brandt har missuppfattat mig. Vad jag vände mig emot var herr Brandts farhågor att administrationen skulle bli så besvärlig, om man tog ut skatten på så sätt att man hade olika skatt inom skilda områden. Det var där jag gjorde jämförelsen och sade att det ju går mycket bra att klara den saken administrativt när det gäller kommunal-skatten, och det är ändå bra mycket krångligare än om hänsyn bara skall tas till det inre och det yttre stödområdet. Där är gränsdragningen lättare. Men man klarar som sagt utan något administrativt krångel att ha olika kommunalskatt med hänsyn till var inom landet företagen bedriver sin verksamhet. Och det måste vara betydligt enklare att administrera löneskatten. Det var vad jag påpekade. Men det missuppfattade tydligen herr Brandt.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Josefson i Arrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sundkvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 29 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Josefson i Arrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sundkvist begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	164
Nej	—	154
Avstår	—	1

§ 6 Godkännande av vissa internationella överenskommelser på den intellektuella äganderättens område, m. m.

Föredrogs lagutskottets betänkande nr 15 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:15 angående godkännande av vissa internationella överenskommelser på den intellektuella äganderättens område, m. m., jämte motioner.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag skall villigt erkänna att jag, när upphovsrätten infördes i vårt land, var bestämd motståndare mot att man skulle ge en enskild person monopol på en idé som under generationer växt fram, men framförts av en tillfällighet. Det föreligger nämligen inte upphovsrätt

som är knuten till viss person, men den frågan har jag inte tagit upp i det här sammanhanget.

Vi har i motionen 1667 tagit upp frågan hur man skall kunna skydda vissa verk eller handlingar som anges i bl. a. 24 §. Det gäller bl. a. att kunna skydda de inspelningar som landsmåls- och folkminnesarkiven och svenskt visarkiv har gjort. Dessa inspelningar har tillkommit under uttrycklig försäkran av ansvariga på landsmåls- och folkminnesarkiven och svenskt visarkiv att de inte skall utlämnas till allmänheten utan uppgiftslämnarnas samtycke.

För att över huvud taget kunna göra sådana inspelningar är det angeläget att man kan ge de medverkande försäkran att materialet inte skall utlämnas till allmänheten och inte utnyttjas i olika situationer annat än under ansvarsfull kontroll. Jag skall erkänna att jag personligen har varit med om att försöka få fram inspelningar som man gjort ute bland menigheten av folkmål, av uttryckssätt och av vissa händelser.

När tryckfrihetsförordningen en gång på 1700-talet antogs avsåg man med "allmänna handlingar" självfallet inte bandinspelningar och liknande. Det var ett okänt begrepp då. Domstolarna har sedan här gjort ett slags lagtolkning. Jag vill i detta sammanhang erinra om att domstol icke äger göra sådan lagtolkning under tid då riksdagen är samlad, om denna lagtolkning tangerar grundlagen, t. ex. gäller tryckfriheten. En ändring av sådan lag måste göras enligt de regler som gäller för grundlagsändring.

Domstol har emellertid givit stadgandet om allmänna handlingars offentlighet en viss tolkning, och det innebär att vi nu när vi skall ta ställning till en lagstiftning som den i föreliggande förslag tvingas ställa frågan: Skall man tillmäta denna lagtolkning så avgörande betydelse att man riskerar att omintetgöra möjligheterna att fortsätta med en inspelningsverksamhet som bedrivs av dialekt- och ortnamnsarkiven? Jag har en känsla av att utskottet i princip och i stort sett delar mening om att det är orimligt att stadgandet om allmänna handlingars offentlighet drabbar de intressen som vi har företrätt i motionen. Jag tolkar det så att utskottet i stort sett godkänner vad vi har anfört i motionen men att utskottet är bundet till ett beslut som fattats här i riksdagen och där man icke angivit vilka handlingar som skall omfattas av upphovsrätten – det har man knutit till vad domstolarna har ansett.

Utskottet säger sig inte vara behörigt att säga ifrån i denna fråga. Det skall vi inte diskutera; på den punkten kan man ha delade meningar. Jag menar att grundlag skall vara helig. För mig är det självklart att den tolkning som här gjorts av domstolar av begreppet allmänna handlingar strider mot grundlagen, men därom skall inte jag yttra mig. Utskottet förutsätter emellertid att denna tolkning skall verifieras i den nya grundlagen.

Nu vill jag fråga utskottets ärade talesman, om skrivningen uttryckligen innebär att riksdagen skall uppmana Kungl. Maj:t att före år 1974 framlägga ett lagförslag som gör det möjligt att fortsätta denna från vetenskapliga och andra synpunkter viktiga verksamhet. Jag tänker på upptagning av folkmål, insamling av berättelser om händelser som inträffade i det gamla samhället, inspelning av musik m. m. Man söker där få fram det mest typiska, som inte bara hör samman med respektive verk

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Godkännande av
vissa internationella
överenskommelser
på den intellektuella äganderätts
område, m. m.*

Onsdagen den
9 maj 1973

*Godkännande av
vissa internationella
överenskommelser
på den intellektuella äganderät-
tens område, m. m.*

utan jämväl med sättet att framföra det, så att vi kan bevara kunskapen åt framtiden.

Vi som har varit med om att insamla sådant material har erhållit ett uttryckligt löfte om att materialet endast skulle användas för vetenskaplig forskning och icke kunna utnyttjas för andra ändamål. Om något sådant skydd inte ges, kan landsmåls- och folkminnesarkiven och visarkivet antingen tvingas bryta mot detta löfte eller också kan materialet undanröjas, vilket måste sägas vara orimligt.

Herr talman! Det är svårt att veta hur man egentligen skall tolka utskottets skrivning. Jag föreställer mig att jag inte bara kan yrka bifall till motionen, om den tolkning som utskottet gör skulle vara riktig. Därför kanske jag får nöja mig med att be om en förklaring, att utskottet förutsätter att riksdagen skall få ett kompletterande förslag från Kungl. Maj:t som gör det möjligt att fortsätta denna verksamhet och ändå skydda dem som lämnar material. Jag tror det är viktigt både med hänsyn till att folkmålen bör bevaras och även ur andra synpunkter att denna verksamhet kan fortsätta.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Herr Lundberg har i sin motion yrkat att 24 a § i upphovsrättslagen skall ändras därhän, att det i stadgarna omtalade tillhandahållandet av allmän handling utan hinder av upphovsrätt endast får ske på sätt som anges i 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen.

Detta är givetvis också föredragande statsrådets mening. Han har direkt åsyftat detta med sitt förslag. Skillnaden är emellertid den att statsrådet och herr Lundberg har olika uppfattningar om hur 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen skall tolkas. I detta lagrum talas det om "allmän handling". Herr Lundberg menar att stadgandet endast skall anses tillämpligt på *skriftlig* handling, såvitt man kan utläsa det av motionen. Statsrådet har däremot i sin motivering till lagförslaget pekat på att utvecklingen i rättspraxis under senare år inneburit en utvidgning av handlingsbegreppet och att också ljudupptagning i vissa fall kan anses utgöra allmän handling enligt tryckfrihetsförordningens mening. Herr Lundberg var också inne på den saken.

Att göra en sådan ändring i 24 a § som föreslås i motionen är uppenbarligen omöjligt. Några tolkningsregler om vad som skall förstås med begreppet "allmän handling" i tryckfrihetsförordningen hör givetvis inte hemma i upphovsrättslagen och skulle för övrigt bli helt verkningslösa, eftersom tryckfrihetsförordningen i egenskap av grundlag har högre statsrättslig valör än upphovsrättslagen har.

Utskottet har i betänkandet understrukit att den föreslagna 24 a § upphovsrättslagen inte bör uppfattas som någon principiell nyhet utan närmast får ses som en erinran om tryckfrihetsförordningens existens och därmed en lagteknisk förbättring, ett i upphovsrättslagen infört klarläggande. Såsom utskottet närmare utvecklat på s. 36–38 i betänkandet bör man nämligen eftersträva en lagteknisk samordning mellan tryckfrihetsförordningens och upphovsrättslagens olika regelsystem. Om riksdagen inte skulle anta den föreslagna 24 a § - jag gör det tankeexperimentet - skulle detta inte medföra någon avgörande förändring; det

Onsdagen den
9 maj 1973

*Godkännande av
vissa internationella
överenskommelser
på den intellek-
tuella äganderät-
tens område, m. m.*

skulle endast innebära att en oreglerad lagteknisk konflikt mellan tryckfrihetsförordningen och upphovsrättslagen skulle bestå. Tryckfrihetsförordningens dignitet av grundlag medför emellertid att tryckfrihetsförordningen i tveksamma fall får företräde framför författningsbestämmelser av lägre statsrättslig valör. Om 24 a § skulle utgå ur förslaget, skulle det visserligen kunna uppstå risk för att en myndighet av oförstånd skulle vägra att på begäran tillhandahålla avskrift av en allmän handling under återopande av upphovsrättslagens bestämmelser om upphovsmannens ensamrätt att mångfaldiga sitt verk, men om saken skulle ställas på sin spets i domstol skulle reglerna om allmänna handlingars offentlighet i 2 kap. tryckfrihetsförordningen ges företräde så att skyldighet att tillhandahålla avskrift skulle anses föreligga.

Jag vill också påpeka att herr Lundbergs tolkning av 2 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen står i direkt strid med det av riksdagen nyligen såsom vilande antagna förslaget om ändringar i andra kapitlet tryckfrihetsförordningen. Enligt detta förslag skall det fr. o. m. den 1 juli 1974 uttryckligen framgå av tryckfrihetsförordningen att vad som där sägs om allmän handling också skall tillämpas på ADB-upptagningar och andra upptagningar av teknisk natur, t. ex. mikrofilm och fonogram. Jag hänvisar till vad utskottet har sagt på s. 40 i betänkandet.

Av herr Lundbergs motion framgår att vad han syftat till är att i första hand bereda ett sekretesskydd för de till innehållet i vissa fall ganska känsliga fonogramsamlingar som finns hos dialekt- och ortnamnsarkiven och svenskt visarkiv, som sedan den 1 juli 1970 är en statlig myndighet och alltså är underkastad lagstiftningen om allmänna handlingars offentlighet.

Herr Lundbergs motion innehåller — det vill jag gärna säga — ett värdefullt påpekande, sett från kulturpolitisk synpunkt. Utskottet har också helt delat herr Lundbergs uppfattning att det är mycket angeläget att bereda ett lämpligt utformat sekretesskydd för DOVA:s samlingar av inspelningar. Och det är det väsentliga i herr Lundbergs motion. Utskottet har sökt tillgodose det genom motionen aktualiserade skyddsbehovet på det enda sätt som står till buds i detta lagstiftningsärende, nämligen genom att påfordra ändringar i sekretesslagstiftningen. Utskottet har därför föreslagit att riksdagen skall ge Kungl. Maj:t till känna att frågan om inskränkningar i offentlighetsprincipen såvitt avser DOVA:s inspelningar bör utredas närmare, i första hand av offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén, och att förslag härom bör föreläggas riksdagen före den 1 juli 1974, dvs. den dag då ändringarna i 2 kap. tryckfrihetsförordningen beräknas träda i kraft.

Vi har alltså i hög grad sökt tillmötesgå motionären och gjort det på det sätt som är vanligt då en utredning redan arbetar på ett område som täcks av ett motionsyrkande.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag tackar för detta — jag får väl säga — sympatiska ställningstagande till själva yrkandet. Att vi i detta sammanhang varit angelägna om att försöka få detta skydd beror på att det nu finns

Onsdagen den
9 maj 1973

*Godkännande av
vissa internationella
överenskommelser
på den intellek-
tuella äganderät-
tens område, m. m.*

möjligheter att skapa ett sådant.

Det är riktigt att upphovsrättslagen är en civillag, medan tryckfrihetslagen är en grundlag. Eftersom den nya tolkningen ännu inte blivit beslutad och godkänd av riksdagen i grundlagsenlig ordning, har dessa principer endast kommit till uttryck i form av en tolkning av juristerna. Det är självklart att dessa olika värden är så pass väsentliga, ur både samhällelig och annan synpunkt, att de måste beaktas.

Vad det gäller är frågan vad vi avser med begreppet offentlig handling. Fram till dess att vi i grundlagsenlig ordning fattat beslutet gäller, såvitt jag förstår, endast vad som kan inläggas i det gamla begreppet. Mig veterligt har det aldrig skett någon grundlagsändring på dessa punkter, och det är väl ganska angeläget att det nu blir en ändring.

Jag skulle därför vilja ställa en direkt fråga till representanten för departementet: Kan man förutsätta att det i god tid innan denna tolkning blir grundlagsenligt fastställd kommer en proposition som tillgodoser de synpunkter som framförts från bl. a. utskottet och i motionen och som gör det möjligt att fortsätta denna verksamhet? Dessa arkiv är beroende av att få fortsätta att bedriva verksamheten så snabbt som möjligt, eftersom de som skall bidra med musik och annat är ganska ålderstigna. Vi behöver därför nu ha skyddet för att kunna rädda väsentliga värden i detta sammanhang.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Med anledning av vad herr Lundberg nu sagt vill jag bara understryka att utskottet har arbetat utifrån den direkta förutsättningen att det skall kunna bli en ändring i sekretesslagstiftningen före den 1 juli 1974.

Om man mycket strängt formellt folkar tryckfrihetsförordningen, har väl herr Lundberg rätt i att den nya tolkningen rent lagmässigt inte föreligger förrän den andra prövningen av lagändringen har skett i kammaren. Men det är som sagt vår utgångspunkt att behovet av sekretesskydd kring dessa arkiv skall åstadkommas snarast möjligt och i varje fall före den 1 juli 1974.

Jag vill slutligen påpeka att utskottsbetänkandet är enhälligt.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag är tacksam för det senaste tillägget. Jag förutsätter nämligen att ett enhälligt utskott har begärt hos Kungl. Maj:t att Kungl. Maj:t skall tillgodose de önskemål som har kommit till uttryck i detta sammanhang.

Jag håller med om att jag är väldigt noga med grundlagen. För mig är grundlag någonting som enskilda riksdagsmän, regering eller domstolar inte får handha och tolka hur som helst. Jag har givit uttryck för detta i en motion med anledning av förslaget till ny grundlag, beträffande vilket jag måste säga rent ut att jag vid en hastig genomläsning av detsamma inte har kunnat skilja på om det är fråga om grundlag eller vanlig lag. För mig skall det som står i grundlag följas. Det skall varken domstolar eller andra kunna ändra på. Det är en riksdagens rättighet. Det är inte myndighetersnas sätt att tolka grundlagen som skall komma till uttryck.

Jag fattar det som om utskottet tydligt sagt vad det önskar i detta

sammanhang. Då förutsätter jag att statsrådet och regeringen kommer att följa anvisningarna i tid, så att man inte försitter möjligheterna att fortsätta denna för vårt folk och vår kultur viktiga verksamhet.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7 Mångfaldigande av litterära och konstnärliga verk inom utbildningsväsendet, m. m.

Föredrogs lagutskottets betänkande nr 16 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:70 angående mångfaldigande av litterära och konstnärliga verk inom utbildningsväsendet, m. m., jämte motion.

Genom en den 9 mars 1973 dagtecknad proposition, 1973:70, hade Kungl. Maj:t under återopande av utdrag ur statsrådsprotokollet över utbildningsärenden föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att, såvitt gällde skyldighet för staten att utge ersättning för kopiering, godkänna avtalet om skolornas grafiska och fotografiska mångfaldigande,

2. medge att ersättning enligt avtalet fick bestridas ur anslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås att riksdagen godkänner att staten utger ersättning i enlighet med ett avtal om skolornas grafiska och fotografiska mångfaldigande. Enligt avtalet får lärarna vid bl. a. grundskolan, gymnasieskolan och lärarutbildningsanstalterna rätt att i viss utsträckning fotokopiera eller på annat sätt mångfaldiga litterära och konstnärliga verk samt fotografier. I ersättning härför betalar staten till företrädare för berörda upphovsmän m. fl. i regel 1 öre per kopiesida. För budgetåret 1973/74 beräknas denna ersättning utgå med 1,2 miljoner kronor.”

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1973:1662 av fru Sundberg (m) och herr Nordstrandh (m).

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till propositionen 1973:70 och med avslag på motionen 1973:1662 skulle

A. bemyndiga Kungl. Maj:t att, såvitt gällde skyldighet för staten att utge ersättning för kopiering, godkänna avtalet om skolornas grafiska och fotografiska mångfaldigande,

B. medge att ersättning enligt avtalet fick bestridas ur anslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m.

Reservation hade avgivits av herrar Lidgard (m) och Winberg (m) som ansett att viss del av utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Mångfaldigande av
litterära och konst-
närliga verk inom
utbildningsväsen-
det, m. m.*

Onsdagen den
9 maj 1973

*Mångfaldigande av
litterära och konst-
närliga verk inom
utbildningsväsen-
det, m. m.*

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Staten har träffat ett avtal med företrädare för publicister i vidsträckt bemärkelse, förläggare och andra om lärares rätt att mångfaldiga skrift o. d. för att användas inom skolväsendet. Jag tycker det är mycket bra att man har kunnat komma fram till ett sådant här avtal, därför att jag vet att lärare, som har behövt mångfaldiga olika saker i sin undervisning, alltid har varit litet tveksamma om var gränsen går mellan vad de får lov att göra och vad som är förbjudet i detta sammanhang. Det blir säkert med litet lättare samvete man nu kommer att göra detta arbete.

Bland de publicister och andra som är berörda av detta avtal är också Sveriges Radio, som genom sin utbildningsavdelning publicerar en del läromaterial, skrifter, läroböcker och annat. För denna och annan verksamhet uppbär Sveriges Radio redan i dag ett visst statsanslag på ungefär 20 miljoner kronor.

I en motion har uppmärksammats att det, om det träffade avtalet följs till punkt och pricka, måhända föreligger en viss risk för att Sveriges Radio skulle kunna få dubbelersättning för sitt arbete med läroböcker och liknande. Man skall inte överskatta de belopp som det kan röra sig om, men även om de är obetydliga skall man väl bara ha ersättning från ett håll.

Med hänsyn till att det är ett avtal som berör många parter – Sveriges Radio är bara en av dem – kan man naturligtvis inte yrka avslag på detta avtal, som är bra från allmän synpunkt sett.

Det finns i betänkandet en enda mening som vi inte ansett oss kunna instämma i, en mening som uttalar en självklarhet: ”I samband med att riksdagen anvisar anslagsmedel för dessa ändamål står det givetvis riksdagen fritt att vid prövningen taga hänsyn till den ersättning Sveriges Radio må ha uppburit på grund av förevarande avtal.” Ja, det är väl klart att det står Sveriges riksdag fritt att göra det, men det krävs då ett initiativ inom riksdagen på ett eller annat sätt. Enligt reservanternas mening bör den här prövningen ske på ett tidigare stadium, i samband med budgetberedningen i regeringen. Det är där man skall ta fram de sifferuppgifter som finns för att man skall kunna komma underfund med om det är någon anledning att ta hänsyn till de ersättningar som Sveriges Radio må ha uppburit.

Det är ingen stor skillnad mellan reservanterna och utskottsmajoriteten, men jag har ändå velat framföra det här och yrka bifall till vad vi reservanter har framhållit.

Avslutningsvis, herr talman, vill jag säga att jag tror att det kommer ut mycket gott av detta avtal. Men jag vill också peka på att det är förenat med en viss risk, sett från lärarsynpunkt. Den ersättning som skall utgå kan väl beskrivas på det sättet att det rör sig om ungefär 1 öre per kopia, och den skall räknas ut på ett visst sätt. Man måste låta vissa lärare på vissa skolor bokföra hur många kopior som framställs för utbildningsändamål, och det är klart att driver man den knappologin för långt, så lägger man en rätt betydande arbetsbörda på lärarpersonalen. Jag hoppas att skolans huvudmän, dvs. kommunerna, skall hitta på lösningar som gör att det inte läggs en ny och betydande arbetsbörda på lärarna.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Jag vill först understryka vad herr Lidgard lät antyda, nämligen att hemställa i betänkandet om avslag på motionen är enhälligt. Reservationen gäller alltså bara utformningen av ett stycke i motiveringen.

Grunden för motionsyrkandet är att Sveriges Radio får statsanslag för sin skolprogramverksamhet. Motionärerna anser därför att man inom undervisningsväsendet bör kunna få kopiera skolradiohäften utan att belasta statsverket med några extrakostnader. Utskottets majoritet har framhållit att i samband med att riksdagen anvisar anslagsmedel för skolprogramverksamheten det givetvis står riksdagen fritt att ta hänsyn till den ersättning som Sveriges Radio må ha uppburit på grund av det avtal som det nu gäller.

De båda reservanterna, som alltså ansluter sig till yrkandet om avslag på motionen, har i stället föredragit en skrivning som innebär att riksdagen vid anslagsprövningen *bör* beakta den ersättning som Sveriges Radio må ha uppburit på grund av avtalet.

Man bör då till en början observera att det endast är Sveriges Radios *skolprogramverksamhet* som finansieras med skattemedel. Det tryckta studiematerialet, som framställs i anslutning till dessa program, produceras inom ramen för Sveriges Radios *förlagsverksamhet*. Denna verksamhet är *själfinansierad*, och Sveriges Radio säljer enligt uppgift tryckt material till skolorna för 10 à 11 miljoner kronor per år. Det är beträffande detta studiematerial som kopieringsrätten får utövas enligt de närmare bestämmelser, som avtalet, såvitt avser Sveriges Radio, innehåller.

Enligt vad jag inhämtat har man på Sveriges Radio ingen bestämd uppfattning om hur mycket pengar som kan komma att inflyta till företaget på grund av avtalets ersättningsbestämmelser. Detta beror på att man inte säkert kan bedöma vilken omfattning kopieringsverksamheten har inom skolorna i dag. Man väntar sig dock enligt uppgift inga betydande belopp. Jag har vidare fått den upplysningen att man inom Sveriges Radio ännu inte närmare tagit ställning till vad som skall ske med den ersättning som kommer att tillfalla företaget. För det fall att det kopierade materialet framställts av fast anställd personal inom företaget, torde ersättningen komma att inflyta i företagets allmänna budget. Enligt vad jag erfarit är det emellertid endast undantagsvis som material av detta slag framställs av den *fast anställda* personalen. Den helt övervägande delen av studiematerialet utarbetas enligt uppgift av personer som *inte* är anställda vid företaget. I dessa fall har man inom Sveriges Radio åtminstone preliminärt utgått från att respektive författare skall uppbara den ersättning som inflyter. Något beslut i den frågan föreligger dock ännu inte enligt vad som har upplysts. Hittills har ämneslärare och andra som det här är fråga om engagerats för sina uppdrag vid Sveriges Radio genom engångsavtal som innefattar ett arvode ett för allt. Det är således inte fråga om royaltyavtal. De avtal som hittills använts anvisar heller ingen lösning av hur man skall förfara med den ersättning som tillfaller Sveriges Radio enligt det avtal vi nu diskuterar.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att man inom Sveriges

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Mångfaldigande av
litterära och konst-
närliga verk inom
utbildningsväsen-
det, m. m.*

Onsdagen den
9 maj 1973

*Mångfaldigande av
litterära och konst-
närliga verk inom
utbildningsväsen-
det, m. m.*

Radio ännu inte är på det klara med vad som skall ske med den ersättning som kommer att tillfalla företaget enligt avtalet. Man har inte heller någon uppfattning om hur stort detta belopp kan bli och hur stor andel därav som kommer att stanna inom företaget. Man anser dock att det inte kan röra sig om några större belopp.

Om det så småningom skulle visa sig att Sveriges Radio tillförs större belopp på grund av avtalet är jag för min del ense med reservanterna om att detta givetvis bör beaktas i samband med anslagsbeviljning till Sveriges Radio.

I nuvarande läge, när man inte vet något bestämt på denna punkt, tycker jag emellertid att reservanternas skrivning för litet för långt och, litet tillspetsat uttryckt, kunde träda för när vissa producenters ersättning enligt avtalet.

Sedan vill jag gärna understryka vad utskottet förutsätter på s.3 i sitt betänkande – jag gör det i anslutning till vad herr Lidgard sade i slutet av sitt anförande – nämligen "att den praktiska tillämpningen av redovisningssystemet följs med all uppmärksamhet från skolöverstyrelsens sida i syfte att skapa så enkla och arbetsbesparande rutiner som möjligt".

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! Kungl. Maj:ts proposition nr 70 och lagutskottets betänkande nr 16 innebär att vi äntligen får en lösning på ett problem som man på skolhåll länge gått omkring som katten kring het gröt.

Glädjen över att frågan nu tas upp till ett avgörande grumlas tyvärr avsevärt av att den praktiska sidan av saken, dvs. verkställandet av det beslut riksdagen går att fatta, i realiteten kommer att innebära en betydande ökning av den arbetsbelastning som våra läroanstalters kanslier redan har.

Redovisning och statistik av alla de slag belastar redan utomordentligt hårt och i ständigt växande mängd våra skolor. Med tanke på de tunga utgifter som kommunerna redan bär för sina undervisningsanstalter är det förståeligt om man på den kommunala sidan inte är särskilt hågad att för de ökande arbetsuppgifterna i motsvarande takt också utöka personalen.

I det föreliggande avtalets 11 § och bilaga A till avtalet, för att inte tala om protokollsanteckningarna, som utgör bilaga B, om själva redovisningssystemet ser den som är förtrogen med arbetet på ett skolkansli ytterligare en kraftig belastning för de skolor som av SÖ utses som redovisningsskolor.

Man har tills vidare så att säga sopat problemet under mattan och talat om att det bara behövs en lista som läggs ut vid stencilapparaten. Jag tror dock att de flesta som studerar s. 12 i lagutskottets betänkande, där grunderna för registreringen och alla deras olika kategorier redovisas, inser hur omfattande detta redovisningssystem blir.

Det är, herr talman, att hoppas att SÖ handlägger denna fråga på ett sådant sätt att mesta möjliga grad av irritation kan undvikas och att urvalet av redovisningsskyldiga undervisningsanstalter fördelas så att inte en och samma skola belastas vid alla tillfällen. Skolan bär på det hela taget utan klagan den alltmer ökande byråkratiska blankettbördan, men

till slut når man en gräns där t. o. m. ett halmstrå knäcker kamelens rygg.

Jag har, herr talman, inget yrkande, men jag vill uttala den förhoppningen att SÖ och övriga berörda myndigheter vid ärendets fortsatta handläggning klart skall inse att man pålägger ett stort antal undervisningsanstalter ett drygt merarbete, som kan komma att kräva personalförstärkning till redan i dag hårt arbetsbelastade skolkanslier.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering, dels utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen av herrar Lidgard och Winberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 8 Föredrogs socialutskottets betänkande nr 10 i anledning av motioner angående vissa rättssäkerhets- och informationsfrågor m. m. inom sjukvården.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9 Vissa handikappfrågor

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 12 i anledning av motioner om vissa handikappfrågor.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:81 av fru Marklund m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om skyndsamt utredning samt förslag om åtgärder till stöd för personer med dövhet som handikapp,

1973:427 av herr Helén m. fl. (fp) vari såvitt här var i fråga hemställdes att riksdagen beslutade att hos Kungl. Maj:t begära att förslag till en landsomfattande kartläggning av och åtgärder för flerhandikappades problem framlades,

1973:664 av herrar Rask (s) och Fridolfsson i Rödeby (s),

1973:666 av fru Skantz m. fl. (s) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om en utredning rörande ekonomiska och andra åtgärder till stöd för flerhandikappade samt

1973:1208 av fru Normark m. fl. (s).

Utskottet hemställde

A. att riksdagen beträffande en utredning om åtgärder för de döva skulle avslå motionen 1973:81,

B. att riksdagen beträffande utredning om de flerhandikappades problem i anledning av motionen 1973:427, såvitt nu var i fråga, och motionen 1973:666 gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

C. att riksdagen beträffande uppmärksammande av de färgblindas problem skulle avslå motionen 1973:664,

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa handikapp-
frågor*

D. att riksdagen beträffande vissa miljöproblem för allergiska barn skulle avslå motionen 1973:1208.

Reservation hade avgivits beträffande en utredning om åtgärder för de döva av herr Hagberg (vpk) som ansett att utskottet under A bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:81 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om skyndsam utredning samt förslag om åtgärder till stöd för personer med dövhet som handikapp.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! I motionen 81 tar vänsterpartiet kommunisterna upp några brännande problem för de personer som har dövhet som handikapp. Vi önskar en skyndsam utredning och förslag till åtgärder, och vi har visat att det bästa vore att samhället kom till rätta med problemen genom en omsorgslag för döva.

Utskottet redovisar i sitt betänkande nr 12 mycket utförligt alla de existerande utbildningsmöjligheter och andra anordningar som syftar till att underlätta de dövas kommunikation med omvärlden, i vad gäller både barn och vuxna. Utskottet nämner också alla olika hjälpmedel som står till förfogande liksom den försöksverksamhet med tolkar som förekommer.

Likaså får vi veta att andra motioner, som hänvisats till kultur- och utbildningsutskotten, har väckts, där frågan om teckenspråket tas upp i vad gäller både de dövas föräldrar och utbildningen av lärare.

Herr talman! Jag tycker att just denna omfattande redovisning av en mängd olikartade åtgärder av de mest skiftande slag tydligare än något annat visar, hur mångfasetterad verksamheten för att hjälpa de hörselskadade är och dessutom hur rätt vi har när vi i vår motion krävt en utredning, något som skulle kunna betyda en värdefull samordning av alla goda initiativ. Med det sagda vill jag alltså inte alls förneka att man har gjort en hel del och tagit goda initiativ för att lösa problemen, men jag vill ändå hävda att problemen tyvärr ännu inte är lösta.

För att alla åtgärder skall kunna komma till maximal nytta för de handikappade krävs helt enkelt en vettig samordning. T. ex. ser vi ju att skilda utskott behandlar olika frågor som ändå alla syftar till samma sak, nämligen att hjälpa de hörselskadade.

I den utredning vi har föreslagit kan en ändamålsenlig samordning komma till stånd. Där kan representanter för de dövas organisationer ingå, och där kan också de krav som vi har ställt i vår motion tas upp till behandling.

Och de krav som vi har ställt i vår motion är mycket viktiga. Vi vill bl. a. att ett dövt barns hörselskada uppmärksammas så tidigt som möjligt och att föräldrar till döva barn får handledning i att förstå handikappet, kan lära sig teckenspråket och skaffa sig kunskaper om hur man ger barn en så intensiv språkstimulering som möjligt. Vidare vill vi att undervisning för hörande barn i teckenspråket ges redan i småskolan och att de döva barnen skall få tillfälle att så tidigt som möjligt komma i förskola, där huvudvikten måste läggas på kommunikationen i och med teckenspråket.

Slutligen kräver vi att samhället skall medverka till att teckenspråket blir känt och tillgängligt för alla; en början skulle kunna vara att alla som arbetar i sociala yrken får en grundkunskap i teckenspråket.

Alla de här vitala problemen kan en utredning ta upp och bereda för att på så sätt komma fram till goda lösningar. En samordning av alla åtgärder och möjligheter kan förverkligas med en sådan omsorgslag som vi nämner i vår motion, men då måste man först ha en utredning – och den utredningen önskar vi.

Vi vidhåller alltså uppfattningen att en utredning i detta fall är högst nödvändig trots allt som görs. Jag ber med hänvisning till vad jag sagt att få yrka bifall till reservationen som av herr Hagberg fogats till socialutskottets betänkande nr 12.

Fru NORMARK (s):

Herr talman! I detta utskottsbetänkande behandlas bl. a. motion 1208, som väckts av mig och några medmotionärer. Motionen tar upp de allergiska barnens svårigheter när de kommer till skollokaler av olika slag och får kontakt med ämnen som de är överkänsliga mot. Vi menar att i lokaler som står direkt under samhällets ansvar borde det snabbt kunna göras förbättringar för att allergiska barn utan hinder skall kunna delta i samvaro med kamrater och i undervisningen.

Samvaron med andra barn är kanske den viktigaste delen och bör på alla sätt underlättas för de barn det här är fråga om. Därför bör valet av inredningsdetaljer ske med hänsyn till detta, och allergiframkallande material undvikas. För en del barn kan kontakt med kamrater som i hemmet har pälsbärande djur vara tillräcklig för att utlösa exempelvis astmaanfall.

Man vet för litet om alla de problem som aktualiseras i motion 1208, och därför vill vi ha en utredning som särskilt har till syfte att snabbt förbättra miljön i daghem, förskolor och skolor och därmed minska de allergiska barnens besvär.

Utskottet gör ingen invändning mot den skildring av problemen som ges i motionen. Utskottet nöjer sig emellertid med att ingående beskriva hur ritningsgranskning för daghem, lekskolor och fritidshem går till. Denna granskning omfattar inte materialval för inredning, och det är enligt min mening en klar brist i handläggningen av lokalärenden. Det hade varit värdefullt om utskottet haft någon mening om den saken. Nu hänvisas till Råd och anvisningar nr 184, Kommunen och barnstugorna, som utkom 1965. De förhållanden som då rådde är till stora delar inaktuella, eftersom en mängd nya material kommit, vilkas egenskaper vi inte känner till. År 1965 hade vi inte fått den "löpeld" av exempelvis heltäckande mattor som senare spreds över golven i bl. a. skollokaler, och de miljöproblem som därmed blev aktuella.

Utskottet påpekar också att SÖ 1971, med anledning av larm från skolläkare, skrev till skolmyndigheterna med en vädjan att de tills vidare skulle inta en avvaktande hållning till rekommendation om bruk av heltäckande mattor i skolorna, detta med hänsyn till de hälsovådliga konsekvenser som kan finnas i första hand för allergisjuka barn. Nu tror jag att det är missvisande att enbart skjuta skulden på heltäckande mattor

– det är materialet i mattan som är av intresse. Det finns andra textilier och vissa växter som bör undvikas.

Det är angeläget att förbättra inte bara arbetsplatsmiljön utan även miljön i offentliga lokalär. På sådana platser bör man, förutom redan nämnda ämnen, undvika dörrhandtag av krom och större blomsteruppställningar. Dörrhandtagen av krom kan ersättas med dito av plast, som är mindre allergiframkallande. Om möjligt bör luftreningsaggregat installeras.

Det viktigaste är emellertid att ändra attityden mot allergiker. I många fall betraktas t. ex. astmatiska problem inte som en sjukdom utan som pjosk och nervbesvär. Allmänheten måste få ökad förståelse för att den offentliga miljön i större utsträckning än hittills anpassas efter personer med allergiska besvär.

Utskottet har slutligen i sin långa och ingående behandling av motionen nämnt barnstugeutredningen, som i sitt betänkande har några rader om att man anser det ”angeläget att olika miljökonsekvenser för barn med särskilda problem – till vilka bl. a. allergiska barn hänförs – utforskas och bevakas centralt av tillsynsmyndigheten i samarbete med bl. a. statens handikappråd samt lokalt bevakas och åtgärdas av de lokala handikappråden”.

Barnstugeutredningens betänkande bereds ju för närvarande i Kungl. Maj:ts kansli, och jag tycker mig ana att det underförstås i utskottets betänkande att man förväntar att något som tillgodoser motionen skall komma i den proposition som framläggs med anledning av barnstugeutredningens förslag.

Herr talman! Jag har inget yrkande men vill förbehålla mig rätten att återkomma med förslag i detta angelägna ärende, om inte den aviserade propositionen innehåller förslag som tillgodoser motionen.

Fru SKANTZ (s):

Herr talman! Jag håller helt med fru Ryding om att de döva som grupp har en speciell situation jämfört med andra grupper av handikappade. Risken för isolering är naturligtvis fortfarande stor, även om olika insatser gjorts för att bryta handikappades isolering. Men den isolering som de döva många gånger befinner sig i är svår att bryta. De speciella svårigheter som de döva har är inte alltid så lätta för de hörande att sätta sig in i.

Eftersom dövheten främst yttrar sig som ett språkligt handikapp har samhällets insatser i första hand satts in i skola och undervisning.

För att underlätta de dövas situation har emellertid också utbyggnader skett på andra områden – det gäller exempelvis tekniska hjälpmedel och den år 1968 genomförda tolkhjälpen.

I motionen 81 av fru Marklund m. fl., som fru Ryding talat för, föreslås en utredning, och vissa frågor tas upp som man tycker det är angeläget att samhället medverkar till att lösa. Det gäller bl. a., som fru Ryding har sagt, att döva barns hörselskador uppmärksammas så tidigt som möjligt, och det är även fråga om att föräldrarna får handledning för att förstå handikappet. Jag tänker inte på nytt gå igenom de förslag som finns i motionen. Men man säger – och det vill jag ta upp – att det är

angeläget att samhällsorganen här tar sitt ansvar för den situation de döva i dag befinner sig i och att det ansvaret bör formuleras i en omsorgslag för döva. En liknande formulering finns i reservationen, och även fru Ryding har talat för en omsorgslag.

Låt mig på en gång säga ifrån att Sveriges dövas riksförbund icke vill ha en omsorgslag. I motionen framförs alltså förslag som inte har stöd av de dövas egen organisation. Enbart det är enligt min mening motivering nog för att riksdagen skall avslå motionen 81, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Jag vill också erinra om att riksdagen 1970 behandlade en motion om omsorgslag för handikappade – den gången gällde det alla handikappade och alltså inte enbart de döva. Andra lagutskottet, som behandlade motionen – vilken för övrigt också var ute på remiss hos en rad instanser – erinrade om den ändring som hade skett i socialhjälpslagen genom beslut 1968, att det åvilar kommunerna att bedriva en aktiv uppsökande socialvård för att tillgodose den enskildes behov av hjälp och bistånd. Jag vill direkt citera ur utskottets utlåtande: ”Om skyldigheten att svara för åtgärder enligt lag eller annan författning vilar på staten eller landstingen, skall kommunerna förmedla kontakt mellan den vårdbehövande och det organ som svarar för vården. Härigenom har lagstiftarna lagt grunden till en samordning av samhällets insatser för handikappade.”

Jag tycker att detta uttalande av andra lagutskottet och det beslut som riksdagen fattade år 1970 är någonting som står sig även 1973.

I motionen talar man också om det angelägna i att det så tidigt som möjligt upptäcks om ett barn har nedsatt hörsel eller är dövt, och det är naturligtvis väldigt viktigt. Genom de kontroller som sker på barnvårdscentralerna och genom fyraårskontrollen upptäcks dövhet och hörselskada numera tidigt. Redan då barnet är 8-10 månader görs ett hörselprov, och vid 4-5 års ålder skall ett särskilt hörselprov göras av specialtränad personal. Enligt uppgift kommer socialstyrelsen också att verka för att det s. k. BOEL-testet - *Blicken Orienterar Efter Ljud* – används vid barnvårdscentralerna för att man skall kunna upptäcka om ett barn är hörselskadat redan när barnet är 7-9 månader. Jag skall inte ge mig in på att förklara BOEL-testet, eftersom riksdagen för ungefär en månad sedan beslöt bifalla en motion rörande utbildning i testets teori och praktik.

Så snart hörselskada eller dövhet misstänks skall remiss ske till öronspecialist, och man kan förutsätta att föräldrarna får råd och anvisningar hur de skall kunna medverka till att kompensera barnet för förekommande hörselnedsättning eller dövhet.

Vad beträffar de mindre barnen skall en specialutbildad förskollärare eller hörselvårdskonsulent komma till hemmet, träna barnet och instruera föräldrarna hur de skall arbeta med sitt barn. Förskoleverksamheten erbjuds också barnet, oavsett graden av hörselnedsättning och kan i princip omfatta barn från några månaders ålder upp till skolåldern. Det är naturligtvis mycket viktigt att barnen får en stimulerande språkmiljö, och därför håller jag med om att det är en fördel om såväl personalen som hörande och döva barn får lära sig teckenspråk. Man kan också tänka sig att anställa vuxna döva i sådana barnstugor där det finns döva barn.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa handikapp-
frågor*

Teckenspråk lärs ut av dövföreningarna, av studieförbunden och genom landstingens pedagogiska hörselvärd. Sveriges dövas riksförbund har i samarbete med Sveriges dövtolkares förening utarbetat en teckenordbok som innehåller tecken för ungefär 1 200 ord. Sveriges dövas riksförbund har ett kurshäfte med 24 lektioner. Flera av oss har kanske också uppmärksammat att TRU producerar en kurs i svenska just för döva. Vuxenutbildningen planerar även en kurs i TV under 1974/75. Det sker alltså en del när det gäller att få såväl föräldrarna som de döva barnens och även de döva vuxnas omgivning att lära sig teckenspråket. Sveriges dövas riksförbund vill att teckenspråket skall vara obligatoriskt på skolschemat för döva barn i för- och grundskolan, därför att man önskar få ett vackert och enhetligt teckenspråk.

För dem som vill lära sig teckenspråket finns det alltså möjligheter genom olika kurser och TV-program.

Med vad jag här anfört har jag velat erinra om vad som sker på olika områden för att förbättra förutsättningarna för kommunikation mellan döva och omvärlden. Enligt utskottets mening finns det inget behov av en särskild utredning i detta fall. Man bör kunna förbättra de dövas situation genom aktivering av olika samhällsorgan som redan nu har till uppgift att sköta de frågor som nämns i motionen. Fru Ryding talade om att olika utskott här i riksdagen har fått att behandla motioner som gäller de döva, men om man vill ha till stånd en ändring i fördelningen av motioner bör man väl kunna få det utan att göra en speciell utredning. Det väsentliga för mig är att när Sveriges dövas riksförbund inte vill ha någon omsorgslag, så tycker jag inte heller att riksdagen skall fatta något beslut därom.

Fru Normark tog upp frågan om de problem som kan möta de allergiska barnen. Det är naturligtvis inte tillräckligt att man ändrar barnens hemmiljö, man måste också se till att miljön i daghem, lekskola och skola är sådan att barnen inte utsätts för besvär. Och visst kan själva inredningen, t. ex. viss målarfärg, möbelstoppning, krom, nickel eller annat, vara besvärande för de allergiska barnen, men som fru Normark sade kan också blommor samt bok- och björkkvistar vara det, liksom även uppstoppade djur och levande pälsdjur samt fåglar. För barnen i skolan kan skollunchen bli ett problem.

De allergiska barnens miljö måste förbättras, och det innebär ofta att man får ta bort ämnen som verkar irriterande. Men detta kräver förståelse från kamraternas sida, från kamraternas föräldrar och från personalens sida. Man måste ge information om allergiframkallande ämnen, om hur bl. a. skolmiljön skall vara utformad för att barn med djurallergi, pollenallergi, födoämnesallergi eller kontaktallergi skall kunna hållas så symtomfria som möjligt. Men de flesta av de här problemen kan lösas i samförstånd med föräldrar, lärare, skolhälsovård och den läkare som behandlar barnen.

Informationen är viktig, och jag vill nämna en studiehandledning som har getts ut av Riksförbundet mot allergi. Studiehandledningen heter Allergiska barn. Folksamns sociala råd har gett ut en skrift, Astma hos barn.

Motionärerna vill ha en utredning om möjligheterna att förbättra

miljön för de allergiska barnen. Det är alldeles riktigt att vi i utskottets betänkande har nämnt vad socialstyrelsen har sagt i sina Råd och anvisningar och vad skolöverstyrelsen har sagt vid olika tillfällen. Men en sak nämnde inte fru Normark – och den tycker jag är väsentlig – nämligen att utskottet också påpekar att SPRI håller på att göra en utredning om heltäckande mattor. Jag tror att alla inom skolan och sjukvården väntar med stort intresse på utredningens resultat.

Det har således, menar utskottet, när det gäller såväl förskola som det allmänna skolväsendet lämnats anvisningar om hur man skall kunna ta hänsyn till allergiska barns besvär. Utskottet har inte funnit att det behövs en särskild utredning för att förbättra allergiska barns situation på dessa områden. Jag tror att det ligger mycket i det som fru Normark sade – att det är fråga om attityden till dem som är allergiska. Därvidlag har vi alla en möjlighet att hjälpa till, var och en på sitt sätt. Det behövs en mer positiv inställning till de förändringar som kan bli nödvändiga för att de som är allergiska skall kunna vara tillsammans med dem som inte är allergiska.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag har med intresse lyssnat till fru Skantz' anförande, där hon redovisade allt det som gjorts och görs för att hjälpa dem som har dövhet som handikapp. Jag är medveten om detta, och det sade jag också i mitt första anförande. Vi vill emellertid ha en bättre samordning.

Det framgick av fru Skantz' anförande att de dövas förening inte vill ha en omsorgslag. Vi har begagnat ordet omsorgslag i motionen, och jag använde också detta i mitt anförande. Men jag tycker inte att man skall hänga upp sig just på *ordet*. Man kan kalla det vad som helst, och det är just ordet omsorgslag som är så stötande. Det viktigaste är att vi får ett paket som innehåller allt som kan behövas för att integrera de döva i vårt samhälle. Paketet behöver också innefatta den uppsökande verksamheten, som det ibland kan vara litet si och så med. Man skall väl ändå inte nu för tiden gömma dem som är födda med ett handikapp, i detta fall dövhet, utan vi skall ge samhället möjlighet att söka upp dessa barn och få dem integrerade på ett förståndigt och riktigt sätt.

Jag skall inte alls fasthålla vid själva ordet "omsorgslag" om det är detta man finner så stötande. Kalla det hela för någonting annat, men gör ett paket som inbegriper alla dessa åtgärder. Då tror jag att de döva och andra handikappade – både vuxna och barn – på bästa sätt kommer att bli hjälpta.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Fru SKANTZ (s):

Herr talman! Jag håller med fru Ryding om att den uppsökande verksamheten är väsentlig. Jag erinrade – låt vara litet kortfattat – om det som ändå görs från samhällets sida när det gäller barnavårdscentraler m. m. för att tidigt uppmärksamma hörselskada eller dövhet.

Jag vill också påminna om bestämmelsen i socialhjälpslagen att kommunerna skall bedriva en uppsökande verksamhet. Jag är väl medveten om att den verksamheten kommit i gång i olika omfattning i de

Onsdagen den
9 maj 1973

*Vissa handikapp-
frågor*

olika kommunerna, men det problemet löser man inte med en utredning – där bör man i stället vara aktiv när det gäller att få kommunerna att satsa mer på den uppsökande verksamheten.

Det är riktigt att samordningen är mycket väsentlig. Låt mig bara erinra om att vi sedan två år tillbaka håller på att inrätta kommunala handikappråd och länshandikappråd i detta land och att vi också fått ett statens handikappråd. Dessa råd har just till uppgift att samordna, att komma med det paket som fru Ryding talar om.

Det väsentliga är väl ändå att den som är döv, hörselskadad eller handikappad över huvud taget verkligen kan få del av den service och den hjälp som samhället kan lämna. Råden har, menar jag, en mycket betydelsefull uppgift när det gäller att samordna de olika insatser som görs.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten A

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Hagberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Ryding begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 12 punkten A röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Hagberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Ryding begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	295
Nej	–	16
Avstår	·	4

Punkterna B–D

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 10 Meddelande ang. plena onsdagen den 9 och torsdagen den 10 maj

Herr TREDJE VICE TALMANNEN yttrade:

Dagens sammanträde kommer att utan middagspaus fortsättas till dess hela föredragningslistan genomgått.

De tre utskottsbetänkanden, som i dag bordlagts andra gången och alltså skulle kunna företas till avgörande vid morgondagens sammanträde, väntas inte föranleda några debatter. Behandlingen av dessa ärenden kan därför utan olägenhet uppskjutas till nästa vecka. Med ändring av den preliminära tidplanen blir sammanträdet torsdagen den 10 maj kl. 13.00 därför ett bordläggningssammanträde.

§ 11 Föredrogs socialutskottets betänkande nr 13 i anledning av propositionen 1973:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

Arbetsstidsfrågor

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Arbetsstidsfrågor

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 14 i anledning av motioner om arbetsstidsfrågor.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:290 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdt

A. att riksdagen skulle uttala sig för en fortsatt sänkning av arbetstiden och hos regeringen anhålla om utredning och förslag om att arbetstiden sänktes till 35 timmar per arbetsvecka,

B. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag om omedelbar sänkning av arbetstiden för

a) kontinuerligt skiftarbete till 33,6 timmar per arbetsvecka samt att de som arbetade i storhelgsdrift för varje arbetad storhelgsdag skulle erhålla en ledig dag jämställd med semester,

b) övriga skiftarbetare, som skulle tillerkännas en till 35 timmar i veckan sänkt arbetstid,

c) underjordsarbetare, som skulle erhålla en arbetsstidsförkortning till 35 timmar per arbetsvecka,

d) arbetare inom transport- och servicenäringarna med oregelbundet arbete, som skulle jämföras med skiftarbetare och erhålla en till 35 timmar sänkt arbetsvecka, samt

1973:661 av herr Fransson m. fl. (c) vari hemställdt att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag om förkortning av arbetstiden till 36 timmar per vecka för dem som var sysselsatta i kontinuerlig drift.

Utskottet hemställde

A. att riksdagen beträffande en generell sänkning av arbetstiden skulle avslå motionen 1973:290 i motsvarande del,

B. att riksdagen beträffande förkortning av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper skulle avslå motionen 1973:290 i motsvarande del och motionen 1973:661.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande en generell sänkning av arbetstiden av herr Hagberg (vpk) som ansett att utskottet under A bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:290 i motsvarande del gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anförde,

Onsdagen den
9 maj 1973

Arbetsstidsfrågor

2. beträffande förkortning av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper av herr Hagberg (vpk) som ansett att utskottet under B bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionen 1973:290 i motsvarande del och i anledning av motionen 1973:661 gav Kungl. Maj:t till kännna vad reservanten anfört.

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! Vi skall i dag behandla en motion från vänsterpartiet kommunisterna med krav på arbetstidsförkortning. Utskottet har avstyrkt denna och sagt att frågan skall behandlas i samband med en stor arbetsmiljöutredning. Utskottet erinrar därvid om att riksdagen nyligen har uttalat sig för att pensionsåldern sänks. Att de borgerliga vill föra ett sådant resonemang kan man möjligen förstå, men att den socialdemokratiska delen av utskottet förfaller till den argumentationen har man svårare att förstå.

Man blir litet fundersam när man ser på de totala förhållandena på arbetsplatsen och får veta att frågan om arbetstidsförkortning skall hänskjutas till en obestämd prioritering. Det finns nämligen här bara kvar att välja mellan att prioritera arbetarna och att prioritera kapitalet. Enligt den prioritering via socialdemokraterna som hittills kommit till stånd har arbetarna bara sett att socialdemokraterna har öst gåvor och subventioner över bolagsherrarna.

Det framgår också av utskottets betänkande att det saknas resurser för prioriteringen. Socialdemokraterna brukar ju säga att man skall skapa resurser, men det vill man tydligen inte göra i detta fall. Nej, huvudfrågan står kvar: Vill man uppfylla arbetarnas krav på drägliga arbetsförhållanden, eller vill man fortsätta att göra som man gör för närvarande, nämligen bara lyssna till bolagsherrarnas klagolåtar?

Det behövs otvivelaktigt en arbetstidsförkortning. I år har sista etappen genomförts i den arbetstidsförkortning till 40 timmar som tidigare har beslutats. Alla har nu högst 40 timmars arbetsvecka. Men sedan det senaste beslutet fattades har arbetsförhållandena utvecklats i negativ riktning. Orsakerna är att arbetsköparna vill ha ut mer av varje arbetare. Rationaliseringar har genomförts i härt tempo, och därmed har hetsen ökat betydligt.

Som en följd av den utvecklingen har vi även fått arbetsmarknadens A-, B- och C-lag. Många arbetare slås ut – de klarar helt enkelt inte av de krav som finns i produktionsapparaten. De som nödtorftigt klarar dem får nervösa besvär – trassliga nerver, magsår och sömnbesvär.

Tendensen till snabbt stigande arbetsintensitet har ökat, framför allt under de senaste åren. Allt flera arbetare känner att den arbetsmiljö de befinner sig i är ett hot mot deras hälsa. Det råder väl inget tvivel om att man måste tillgodose arbetarnas krav om man skall värna om deras välbefinnande. Men det måste också poängteras att enbart en arbetstidsförkortning inte är tillräcklig. Den måste dock förberedas nu, för vi vet hur långsamt det går att genomföra den. Vårt förslag om en snabbutredning av frågan om arbetstidsförkortning till 35 timmar är därför ett framsynt förslag.

Däruöver måste arbetarna på arbetsplatserna, om det skall bli någon

mening med alla åtgärder, ha rätt att vara med om att utforma sina egna arbetsvillkor. De skall kunna sätta stopp för tidsstudier och rationaliseringar, som är fruktansvärda gissel för dem de drabbar. Vidare skall de kunna sätta stopp för produktionsuppläggningar som enbart syftar till att öka arbetshetsen. Rätten att stoppa den ökande arbetsintensiteten är ett kvalitativt krav och en åtgärd som kommer att minska antalet sjukdagar på våra arbetsplatser och kostnaderna på våra sjukhus.

Ett led i arbetet på att ge arbetarna förbättrade villkor är att minska arbetshetsen. Arbetarna bör således få möjlighet att välja löneform. Det måste ankomma på arbetarna på en arbetsplats att välja vilken löneform de vill ha. Övriga åtgärder som är synnerligen angelägna är att semestern förlängs och vidare att pensionsåldern sänks, särskilt för dem som har tungt och hälsofarligt arbete.

Arbetstidsförkortningen måste alltså ingå i en plan för att förbättra arbetarnas villkor. Naturligtvis har de borgerliga ingen plan, men det har inte heller socialdemokraterna – i varje fall har det inte kommit fram i utskottsskrivningen, som inte andas någonting i den riktningen.

Vårt krav på att en snabbutredning skall göras om förkortning av arbetstiden till 35 timmar är ett led i en prioritering, där vi ställer arbetarnas hälsa och välbefinnande framför bolagens profitjakt.

Regeln om 40-timmarsarbetsveckan i arbetstidslagen är att betrakta som en normregel. 40 timmar är alltså den maximerade genomsnittsarbetstiden per vecka. Det betyder att lagen inte reglerar några speciella gruppers arbetstid. Detta får till konsekvens att grupper med hårt och hälsofarligt arbete kommer att ställas på mellanhand. De grupperna lämnas ut till arbetsmarknadens parter för kompromissuppgörelser. Men eftersom effektivitetstanken är den allenarådande befinner sig arbetarparten i ett svårt underläge. Dessa grupper är i minoritet, och de får därför vädja om solidaritet bland sina egna arbetsskamrater. När en grupp med starkt berättigade krav på en arbetstidsförkortning, t. ex. skiftarbetare, reser sådana anspråk möts de dessutom genast av argumentet från arbetsköparna, att en kortare arbetstid skall betalas med ökat arbete på söndagar och storhelger. Det betyder att man köper sig en förmån som man får betala med en annan; man betalar genom att offra sin fritid och får arbeta då andra är lediga. Ur social synvinkel är detta en mycket beklaglig utveckling. Det är därför från arbetarnas synpunkt mycket illa om lagen stöder dessa grupper. Vi hävdar att arbetstidslagen skall reglera och ta till vara dessa gruppers intressen.

De som främst kräver en omedelbar sänkning av arbetstiden är de skiftgående och framför allt de som tvingas arbeta i kontinuerlig drift. Men arbetarna inom transport- och servicenäringarna, som har oregelbundna arbetstider och ett arbete som mycket påminner om skiftarbete, kräver också en kortare arbetstid. Ytterligare en grupp som har kravet på kortare arbetstid är de som arbetar under jord.

Att kravet på kortare arbetstid för skiftgående är starkt visar inte minst motionerna till Metalls kongress i augusti i år. Ett stort antal motioner behandlar just arbetstidsförkortningen för skiftgående. Det reses där starka krav på att arbetstiden i kontinuerlig skiftgång skall vara 33,6 timmar. I några motioner, bl. a. från den avdelning som jag tillhör,

kräver arbetarna i det tyngsta och farligaste produktionsavsnittet en begränsning av storhelgsarbetet. Man kräver också att övriga skiftarbetare skall få 35 timmars arbetsvecka. Man kräver vidare att inga kompromisser får ske.

Jag vill bara konstatera att den motion som vänsterpartiet kommunisterna i denna fråga väckt vid årets riksdag i allt väsentligt överensstämmer med de krav som metalljobbarna ställt. Jag vill illustrera stämningen ute på arbetsplatserna genom att citera inledningen till ett reportage i tidningen Metallarbetaren om skiftarbetet:

”Är det bara antalet ton som räknas? Aldrig människan?”

Man har inga glada midsommarminnen från hyttan precis.

Vi har också behov av gemenskap, av umgänge och fest med släkt och vänner.

Familjelivet slits sönder. Man kan inte ens ha ett normalt sexualliv.

Många röster är bittra bland arbetarna på de helkontinuerliga skiften i Domnarvets järnverk. Hos andra har tonen resignerat. Men ett är gemensamt – önskan att få vara lediga på storhelgerna.

Nu håller fålamodet på att ta slut.”

Detta visar hur angeläget det är att genomföra en förbättring för dessa grupper i fråga om arbetstiden. Utskottet har ingen mening. Man säger att detta är en prioriteringsfråga. Det är sannerligen en svekfull hållning mot dessa grupper med tungt och hälsofarligt arbete.

Att socialdemokraterna har hamnat i ekorrhjulet när det gäller att bistå dem som har det sämst ställt på arbetsplatserna illustreras av vad utskottet skriver: Arbetstidsförkortningen skall ses som en ekonomisk avvägningsfråga; den kommer att minska totalproduktionen och försena andra reformer. Med detta resonemang från utskottet hamnar man ju bara i samma läge – man kommer att byta en förmån mot en annan.

Vänsterpartiet kommunisterna har gjort sin avvägning och prioritering: arbetarnas hälsa och välfärd måste gå före kapitalets.

Kortare arbetstid och andra förbättringar för arbetarna kommer även att ge andra fördelar: färre sjukdagar och färre utslagningar samt större möjligheter för arbetarna att ta vara på sin fritid.

Herr talman! Mot bakgrunden av vad jag här sagt vill jag yrka bifall till reservationen 1 som kräver en snabbutredning om en generell arbetstidsförkortning till 35 timmar i veckan. Jag yrkar även bifall till reservationen 2 som kräver att arbetstiden för såväl skiftarbetare och underjordsarbetare som de arbetare inom transport- och servicenäringarna som har likartade arbetsförhållanden skall sänkas.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Arbetstiden har varit och är naturligtvis fortfarande en mycket viktig faktor för en god arbetsmiljö. Det är i första hand utifrån de värderingarna vi har att se reformerna om de successiva arbetstidsförkortningarna under årens lopp, vilka innebär att vi fr. o. m. den 1 januari i år har 40-timmarsarbetsveckan helt genomförd. För de allra flesta har det inneburit att man infört fem dagars arbetsvecka.

När beslutet om 40-timmarsarbetsveckan fattades av riksdagen, anslöt man sig samtidigt också till den principiella inriktning av arbetstidslagen

som innebär att man fastställde en maximireglering av arbetstiden. Vidare gjorde man den tillämplig på alla arbetstagare efter enhetliga regler. Eftersom lagen på detta sätt också gjordes dispositiv skapades möjligheter för arbetsmarknadens parter att förhandla sig till kortare veckoarbetstid än den som lagen föreskriver såsom maximiarbetstid.

När utskottet nu behandlat förslaget om en generell förkortning av arbetstiden till 35 timmars arbetsvecka, har inte skyddsaspekterna haft samma avgörande betydelse som vid tidigare diskussioner om förkortning av arbetstiden. Utskottet är nämligen av den uppfattningen att de problem som råder ute på olika arbetsplatser i fråga om en dålig arbetsmiljö i dagens läge i första hand måste angräpas från andra utgångspunkter än med en generell arbetstidsförkortning.

I dag lägger regeringen fram förslag som kommer att ge de anställda större inflytande över sina egna arbetsmiljöer och över utformning av arbetsplatserna. Vi kommer att få en ny lag, som ger skyddsombuden och skyddskommittéerna en allt starkare ställning. Vi ger också arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen ökade resurser att medverka till att skapa bättre arbetsmiljöer. Vi har också att vänta förslag från regeringen som innebär lagfästa och förlängda uppsägningstider, förbud mot godtyckliga uppsägningar och vidgade möjligheter till anpassning av arbetsplatser och arbetsuppgifter till de krav arbetstagarna har.

Som herr Hagberg vet pågår också ett utredningsarbete om de arbetsrättsliga förhållandena, den s. k. § 32-utredningen som leds av LO:s förre andre ordförande Kurt Nordgren. Det är att vänta att den utredningen kommer att leda fram till vidgade och förbättrade förhandlingsmöjligheter för de anställda och deras organisationer. Det är åtgärder i denna anda som är mest väsentliga för de anställda bl. a. i arbetet på att skapa en tryggare och mera avstressad tillvaro för alla arbetstagare i det dagliga arbetet.

Då utskottet avstyrker motionen med krav på generell arbetstidsförkortning till 35 timmar i veckan, sker det bl. a. av det skälet att det i första hand behövs insatser i syfte att förbättra arbetsförhållandena ute på olika arbetsplatser. Därtill kommer också att utskottet betraktar kravet på en ytterligare generell arbetstidsförkortning som en viktig prioriteringsfråga. Det är en gemensam bedömning som utskottsledamöterna har förutom vpk:s representant. Det måste ses som en viktig ekonomisk avvägningsfråga.

Som herr Hagberg sade är det inte så länge sedan riksdagen uttalade sig för en sänkning av pensionsåldern, och utskottet är då i dag inte berett att därtill förorda en generell förkortning av arbetstiden, en förkortning som onekligen skulle innebära att man i motsvarande mån skulle minska utrymmet för de andra krav på förbättringar som arbetstagarna ställer.

Som motionärerna också mycket väl vet, pågår det ett utredningsarbete inom LO i arbetstids- och semesterfrågorna. Man torde med all säkerhet också vara medveten om att en medlemsundersökning pågår inom LO för att utröna vilken prioritering som medlemmarna vill göra inför de stundande avtalsförhandlingarna. Där tar medlemmarna ställning till om de vill prioritera högre kontantlön, längre betald semester, kortare veckoarbetstid eller kanske en högre semesterlön och till en hel del andra

Onsdagen den
9 maj 1973

Arbetsfrågor

frågor.

LO-medlemmarna är i motsats till vpk:s riksdagsledamöter medvetna om att alla de här kraven kostar pengar och att det inte är så enkelt att man bara kan önska sig alltsammans och tro att det kan genomföras på en enda gång.

Trots att vpk inte vet vilket resultat som den här medlemsundersökningen ger, så reser man alltså här i riksdagen krav som direkt inkräktar på det utrymme som står till löntagarnas förfogande inför förhandlingarna. Vpk visar därmed, tycker jag, en oförskämd nonchalans mot LO:s medlemmar. Herr Hagberg säger att vpk har tagit ställning och gjort sin avvägning. Ja, det har ni deklarerat klart och tydligt, och det kan inte betyda någonting annat än att ni helt och fullt struntar i den avvägning och den prioritering som LO:s medlemmar själva vill göra i de här frågorna. Det minsta som man egentligen borde kunna begära av vpk är väl att låta löntagarna själva göra sin prioritering och att låta löntagarna själva säga till när nästa steg skall tas i fråga om en generell förkortning av arbetstiden.

När det gäller motionskravet om en kortare arbetstid för vissa grupper av löntagare kan nämnas att liknande förslag tidigare varit uppe till behandling i riksdagen, bl. a. förra året. De krav som då förelåg avlogs av riksdagen. Utskottet anser inte att det har inträffat några sådana förändringar som kan leda till en annan bedömning i är jämfört med vad förhållandet var i fjol. Och som jag har sagt tidigare har riksdagen vid antagandet av den nu gällande arbetstidslagen uttalat att den lagen bör vara så enhetlig som möjligt, så att den kan omfatta alla grupper av löntagare. Lagens utformning är vidare sådan att det är möjligt för arbetsmarknadens organisationer att förhandla sig fram till bättre förmåner än vad lagen föreskriver. Det är också vad som kommer att ske i de nu förestående förhandlingarna.

Som jag nämnde i den debatt vi hade förra året i den här frågan var de här problemen uppe till behandling på LO:s senaste kongress, och en enhällig LO-kongress fattade då det beslutet att frågorna om en arbetstidsförkortning speciellt för dem som har kontinuerligt skiftarbete och för dem som arbetar under jord skulle föras fram i de centrala förhandlingar som snart skall påbörjas mellan Landsorganisationen och Svenska arbetsgivareföreningen. Det är också bekräftat att de kraven kommer att tas upp i de centrala förhandlingarna, och vi tror att den fackliga rörelsen skall kunna genomtrumpa kraven. I motsats till vpk lutar vi till och tror vi på den styrka som den fackliga rörelsen i det här landet besitter. Herr Hagbergs hela inlägg är egentligen ett hän mot löntagarna och löntagarorganisationerna, där han i sina svepande ohyvlade formuleringar vill påstå att den fackliga och den politiska arbetarrörelsen knappt har åstadkommit någonting i fråga om förbättringar för arbetstagarna i detta land och att man inte heller i dag har möjligheter och styrka att genomföra de krav man reser. Jag tycker det är en oförskämd hållning som vpk intar i detta sammanhang, när man så kraftigt nedvärderar löntagarnas insatser i det fackliga och politiska arbetet, så ensidigt nedvärderar hela den fackliga rörelsens betydelse och möjligheter att genomföra förbättringar för de anställda.

Till det faktum att dessa frågor aktualiseras i de centrala förhandlingarna i år kommer att den nu sittande arbetsmiljöutredningen i sitt fortsatta arbete i enlighet med direktiven kommer att behandla – och det just ur skyddssynpunkt – de problem som föreligger vid skift- och underjordsarbete samt vid annat därmed jämförbart arbete. Vilka förslag detta kan leda till från utredningens sida återstår än så länge att se.

De krav som motionärerna här tar upp, nämligen om förkortning av arbetstiden för olika grupper av anställda, är alltså föremål för prövning dels inom LO, dels inom arbetsmiljöutredningen. Det är utifrån dessa förhållanden som vi från utskottets sida har ansett det möjligt att avstyrka de motioner som har fört fram de här specialyrkandena.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till socialutskottets hemställan i dess betänkande nr 14.

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! Arbetarnas synpunkter är ohyvlade – för det måste de vara. Det är konsekvensen av utskottsrepresentantens resonemang. Till Metalls kongress har det ställts förslag i den riktning som jag har redovisat här. I så fall är de ohyvlade och i så fall är de ett håll mot de arbetare som finns på arbetsgolvet. Det omdömet får alltså gå tillbaka till den som först försökte ange varifrån de ohyvlade synpunkterna kommer.

Närmast skulle jag vilja ta upp frågan om 35 timmars arbetsvecka generellt för alla. Nu försöker man framställa detta som om det skulle vara något som skall genomföras omedelbart. Men vi ställer yrkandet att det skall ske en snabbutredning av frågan om 35 timmars arbetsvecka för alla. Varför? Jo, det har gått så pass lång tid sedan förra gången man gjorde en avvägning att det nu är dags att pröva frågan igen och se om inte den utveckling som har skett inom arbetslivet mot högre arbetsintensitet m. m. kräver kortare arbetstid. Det bör även ges möjlighet från rättvisesynpunkt att få kortare arbetstid generellt.

Vi har alltså inte krävt detta i dag – vilket också betyder att vi inte vill ta i anspråk det utrymme som inte vi men utskottet vill godkänna, nämligen det utrymme för förhandlingar som tydligen är fastställt. Som herr Nordberg kanske redan vet godkänner vi inte det begränsade utrymme som LO många gånger kommer fram till.

Sådana här enkäter har jag själv varit med och svarat på många gånger. Frågan är alltid: Vill du ha det ena eller det andra? Sedan drar man slutsatsen att det finns bara plats för förbättring i ett avseende: kontantlön, semester, kortare arbetsveckotid eller högre semesterersättning. Det kan ju hända att det finns arbetare som anser att det finns utrymme för både två och tre av dessa alternativ, men de får bara ange ett. Därför är de här enkäterna, som är utarbetade av LO-ledning och fackföreningsledning, i mångt och mycket värdelösa om arbetarna inte förutsättningslöst får ta ställning till vad de vill ha.

Skiftarbetarnas sak skall visserligen tas upp till behandling nu, men jag vill erinra om de orolande synpunkter som finns. T. o. m. fackföreningsordföranden har sagt att man kanske kommer att tvingas gå med på längre helgarbetstid för att få en kortare arbetstid. I motionen till Metalls kongress – alltså de ohyvlade synpunkterna – sägs det att man inte vill

ha någon kompromiss i detta fall, dvs. en förkortning av arbetstiden i utbyte mot längre helgarbete och söndagsarbete.

Man blir betänksam när man läser detta. Det skulle genom en lag kunna bestämmas att något sådant inte skall behöva ske. Men utskottet vill inte begagna denna möjlighet. Utskottet vill inte ens skriva att ett ingripande skall göras, om frågan faller i en förhandling. Utskottet räcker inte på minsta sätt handen till dessa grupper, som är i minoritet inom sina egna fack och som har fått kämpa hårt för att få sina krav tillgodosedda.

När det gäller förhandlingsordningen är vi inte alls överens. Många förhandlare vet att den förhandlingsordning som gäller i dag och som väl kommer att gälla även under nästa avtalsrörelse inte är så fördelaktig för arbetarna, framför allt inte lokalt. Att jag säger detta innebär alltså inte något hän utan bara ett konstaterande av hur det förhåller sig. Fackföreningarna kräver på det lokala planet kortare arbetstid för att undvika sociala nackdelar för t. ex. skiftarbetare, och det måste vara ett krav som är riktigt, även om det är ohyvlat. I detta avseende har socialutskottets majoritet svikit arbetarna.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! När jag talade om de ohyvlade formuleringarna syftade jag bl. a. på att herr Hagberg på ett så förnedrande sätt ser på det som de fackliga medlemmarna har åstadkommit och kan tänkas åstadkomma genom sitt fackliga och politiska engagemang. Det är den hållningen från herr Hagbergs och vänsterpartiet kommunisternas sida som jag betraktar som ohyvlat.

Låt mig konkret gå in på det resonemang som herr Hagberg förde om snabbutredning av kravet om 35 timmars arbetsvecka. Det gäller en snabbutredning som samtidigt innebär att regeringen under 1974 skall lägga fram förslag om en arbetstidsförkortning till 35 timmar. Det skulle onekligen medföra att arbetstidsförkortningen skulle komma att inkräkta på det utrymme som står till förfogande under den avtalsperiod som börjar år 1974 och som kommer att omfatta två eller tre år - vilket det blir vet vi inte i dag.

Vidare sade herr Hagberg att vi - alltså vpk - inte vill acceptera det utrymme som andra accepterar. Ja, herr Hagberg, oavsett hur stort utrymmet är kostar en arbetstidsförkortning ungefär 2,5 procent per timme. Det innebär alltså att 12,5 procent ändå skall tas från det utrymme som finns, oavsett hur stort detta utrymme är. Självfallet måste då denna reform innebära att man inkräktar på det utrymme som föreligger för andra krav som reses från de anställda.

Jag vill gärna i detta sammanhang deklarerera att de 40 timmar som vi i dag har per arbetsvecka inte kommer att vara en slutstation i fråga om arbetstidens längd. Jag skulle inte vara förvånad om det kommer att framföras starka motiv för ytterligare förkortning kanske ned emot 30 timmar i veckan på sikt, men då kanske föranledda av helt andra skäl än vad som i dag föreligger.

Herr Hagberg säger att den utredning som sker bland LO:s medlemmar är värdelös - återigen ett förnedrande omdöme inte minst om de medlemmar som deltar i denna undersökning. Det är en totalt felaktig

uppgift som herr Hagberg lämnar när han säger att man endast har möjlighet att önska en av flera saker. Den undersökning som görs syftar till att få fram en prioritering av vad medlemmarna anser vara viktigast. Eftersom det är helt tydligt att herr Hagberg inte är med i den nu aktuella undersökningen, kan han få se det frågeformulär som Landsorganisationen har skickat ut till medlemmarna. Jag har det här.

I den debatt vi hade förra året beträffande specialkraven på kortare arbetstid, bl. a. för dem som går i kontinuerligt skiftarbete och för underjordsarbetarna, sade jag att om det skulle visa sig att man inte lyckas ens i de centrala förhandlingarna, där hela den samlade fackföreningsrörelsen sätter sig ner och förhandlar för de grupper som behöver den här kortare arbetstiden, då kommer den fackliga rörelsen liksom tidigare att föra fram kravet på lagstiftning, ifall det bedöms vara den enda återstående vägen.

Men låt, herr Hagberg, löntagarna själva göra prioriteringen, låt löntagarna själva bestämma den tidpunkt när de vill föra fram de här frågorna för lagstiftning!

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! När det gäller skiftarbetarna ställde herr Nordberg först nästan en garanti för att förhandlingarna skall lyckas, men han tog den tillbaka sedan: "Lyckas de inte, då skall vi komma."

Tydligen lyssnar herr Nordberg inte till den debatt som förs även inom fackföreningsrörelsen. Jag har nyss nämnt att man redan är inne på kompromissens väg till följd av de här svårigheterna. I utskottsbetänkandet skriver man inte ens att om förhandlingarna inte lyckas skall man göra något. Tänk, vilket stöd för förhandlarna det skulle vara, om ett riksdagsutskott skrev i sitt betänkande: "Om det inte lyckas nu så genomför vi reformen." Så långt har man inte gått. En enskild talesman kan ställa sig upp och lova detta, men i skrivningen finns det inte. Men arbetarna som befinner sig i skiftgången skriver motioner till Metalls kongress just om att inga kompromisser får ske. Den enda väg som vi vet inte ger utrymme för några kompromisser är lagstiftning.

När det gäller kostnaderna för en generell förkortning av arbetstiden till 35 timmar förbiser man totalt vad effekten av 35 timmars arbetstid skulle kunna bli i fråga om andra kostnader: mindre sjukdomsfrånvaro och därmed kanske lägre kostnader för samhället osv. Det är en del av det hela. Men arbetstidsfrågan är inte det enda som man måste ta itu med, utan man måste göra något även i fråga om arbetsintensiteten. Den får man ju hela tiden kompensera sig för; den fortsätter nämligen att stiga. Att döma av vad jag hittills har sett av arbetsmiljöutredningens förslag och av den proposition som skall läggas fram finns det ingenting som tyder på att man skall kunna stoppa denna ökning av arbetsintensiteten. Den makten har fortfarande inte skyddsombuden och skyddskommittéerna. Ökningen kommer att fortsätta, men dess effekt på kostnaderna räknar man inte med.

Sedan litet om LO-undersökningen! Den är värdelös från den synpunkten att man vill göra en prioritering bland frågorna. Den skall vara förutsättningslös, frågan skall vara: Vilka reformer anser ni är väsentliga

att genomföra? Då behövs det inte någon prioritering inhördes, men den återkommer gång efter annan i varje frågeformulär, och det ger ett snett alternativ. Det är likadant med den här undersökningen: man skall prioritera bland dessa frågor.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Det behöver inte i utskottets skrivning gentemot förhandlingarna på LO-sidan finnas någon deklaration att om man inte klarar dessa frågor förhandlingsvägen så återstår lagstiftningsvägen. Från löntagarnas sida har man rika erfarenheter av att när man inte lyckas få igenom sina krav i förhandlingar med arbetsgivarna så vänder man sig till det socialdemokratiska partiet för att lagstiftningsvägen få igenom dessa krav.

Herr Hagberg anser att utredningen som LO gör är värdelös. Han säger att det är fel att man tvingar medlemmarna att prioritera — man skall i stället låta medlemmarna tala om vilka krav som är väsentliga. Ja, herr Hagbergs kontakter med löntagarna tycks i dagens läge vara obefintliga. Alla de här kraven som LO:s medlemmar ställs inför är för dem väsentliga och viktiga att få genomförda. Men man är realistisk nog att veta att tyvärr går det inte att genomföra alla de krav man har vid ett och samma tillfälle, utan det är nödvändigt att göra en prioritering bland alla de värdefulla och väsentliga krav som man har anledning att resa. Det är den prioriteringen som löntagarna själva skall göra, men vpk struntar i hur LO-folket självt vill ha den prioriteringen.

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga en sak till som kan vara av vikt.

Herr Nordberg förklarade att nu skall det socialdemokratiska partiet och fackföreningsrörelsen ställa upp om en förhandling inte ger resultat, och man behöver inte skriva in detta i utskottets betänkande. Men man kan skriva in i utskottets betänkande att det är motsägelsefullt att i en normallag, som man har, sätta in särskilda bestämmelser. Det är väl ändå märkligt, det är ju raka motsatsen mot vad man egentligen skulle göra. Därför är detta inget stöd för arbetarna som har dessa svåra förhållanden, utan det bara stjälper dem i det här fallet.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Jag nämnde i mitt första inlägg att vår nuvarande arbetstidslagstiftning har antagits av en mycket stor majoritet av riksdagen. Man har där slagit fast att arbetstidslagen bör vara så utformad att den omfattar alla grupper av löntagare. De speciella krav som man då har anledning att ställa bl. a. för dem som går den kontinuerliga skiftgången, som jobbar med underjordsarbete osv., får man ta hänsyn till i samband med arbetsmiljölagens utformning. Jag har nämnt förut att arbetsmiljöutredningen i sitt fortsatta arbete bl. a. har till uppgift att se över dessa frågor och överväga vilka åtgärder som är nödvändiga att vidta för att man skall klara av de problem som dessa grupper av löntagare brottas med.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten A

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Hagberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 14 punkten A röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Hagberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	297
Nej	—	15
Avstår		1

Punkten B

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation nr 2 av herr Hagberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 14 punkten B röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Hagberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	292
Nej	—	16
Avstår	—	5

§ 13 Utredning rörande dödsbegreppet m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 15 i anledning av motion om en utredning rörande dödsbegreppet m. m.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:669 av herr Werner i Malmö m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om snar parlamentarisk utredning om dödsbegreppet samt om rätten att avstå från livsuppehållande insatser vid grav hjärnskada.

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:669.

Reservation hade avgivits av herrar Åkerlind (m) och Werner i Malmö (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:669 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om en snar parlamentarisk utredning angående dödsbegreppet och rätten att avstå från livsuppehållande insatser vid grav hjärnskada.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Att vi återkommer i år med krav på utredning av dödsdefinitionen beror förstås på att inget reellt har hänt i socialstyrelsen och i departementet på detta område. Man "överväger" fortfarande, som utskottet uttrycker det, en ny lag om transplantation och avser att i det sammanhanget ta upp frågan om dödsbegreppet.

Det är ganska märkligt att socialstyrelsen inte kan bestämma sig för att knyta dödsbegreppet till den totala hjärninfarkten; den kan ju numera med fullständig säkerhet diagnostiseras. Utskottet säger ingenting om det i sin skrivning. Vi diskuterade denna sak i fjol, och då redovisade vi de olika möjligheter som föreligger för en sådan diagnostisering. Det borde vara självklart att överge hjärt- och andningsstillstånd som dödsriterium. Ett hjärta som har stannat kan man få i gång igen, men en hjärna som har avlidit kan man inte väcka till liv. Ett hjärta kan på skilda sätt substitueras eller till och med bytas ut, det vet vi. Hjärtstillstånd är alltså inte längre ett ovillkorligt tecken på död. Vidare kan man på konstlad väg hålla i gång andning och hjärtverksamhet, trots att hjärnan är död, t. o. m. vara förruttnad, som den blir efter en tids uppehåll i andning och hjärtverksamhet. Men en sådan person kan aldrig komma tillbaka till livet. Det är bara ett sätt att förskjuta dödförklaringen och till ingen glädje för vare sig patienten, de anhöriga, personalen eller sjukvårdens huvudmän.

Att vi, som socialstyrelsens chef menar, skulle riskera att få "två dödsbegrepp" är naturligtvis helt inadekvat. Vi får i stället ett dödsbegrepp som avsevärt inskränker det gamla begreppet knutet till hjärtverksamheten.

Vi är helt på det klara med att problemet om dödsriterier i första hand är en medicinsk fråga, och därför kan man i den delen låta sig nöja med en utredning inom socialstyrelsen och socialdepartementet. Men nu gäller det inte enbart en fråga av medicinskt slag, utan också en juridisk fråga. Man har anledning att också anlägga etiska, religiösa och allmänmänskliga synpunkter på densamma. Och fördenskull menar vi att en parlamentarisk utredning vore att föredra, ty då kunde också opinionen bättre komma till uttryck i de här frågorna.

Det torde vara helt klart att en transplantationslag som skall kunna befordra det livräddningsarbete som transplantationskirurgerna utför måste förutsätta ett annat dödsbegrepp. Professor Lars-Erik Gelin, vår ende professor i kirurgi med njurtransplantation som specialitet, menar att en njure hämtad från en hjärndöd patient har 90 procents chans att fungera efter transplantationen, medan en njure hämtad från en hjärtdöd

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

patient bara har 16 procents chans att fungera.

När det gäller de livsuppehållande insatserna vid hjärndöd – jag kanske inte skall tala om livsuppehållande, eftersom det inte är livet man uppehåller utan bara vissa organs funktioner – menar socialstyrelsen tydligen nu att dessa insatser skall kunna avbrytas vid total hjärninfarkt. Men socialstyrelsen drar inte konsekvenserna av en sådan uppfattning och anger den totala hjärninfarkten som döds-kriterium. Man är tydligen också av den uppfattningen att den totala hjärninfarkten kan diagnostiseras med full säkerhet – på alla lasarett. Men så länge vi inte antar ett nytt dödsbegrepp har vi heller inte gett kirurgerna möjlighet att med något den hjärndödes organ ge liv åt en annan människa.

Socialstyrelsen kan naturligtvis vara tveksam med tanke på opinionen, men det har inte varit något problem därvidlag i Finland eller Norge, som accepterat detta begrepp, eller i Västtyskland, Benelux, Frankrike, Italien eller USA. Docent Carl-Gustav Groth, som har väsentlig erfarenhet från USA, säger att han inte i något fall stött på betänkligheter från anhörigas sida i vad gäller hjärndödsbegreppet eller rätten att få disponera något av den hjärndödes organ för transplantation, utan anhöriga har efter samtal upplevt det som värdefullt att organ används i sådant syfte.

Inte heller från religiöst håll kan man förmärka något motstånd. Gustaf Wingren, professor i systematisk teologi i Lund, menar att det egentligen bara finns ett enda godtagbart etiskt motiv för att upprätthålla hjärtverksamheten hos en hjärndöd patient, nämligen om man skall använda något av den hjärndödes organ för transplantation.

Motionen utmynnar i yrkande om utredning dels om dödsbegreppet, dels om den enskildes rätt att på förhand få dokumentera sin vilja att i händelse av grav hjärnskada, s. k. irreversibel hjärnskada – som inte kan läkas – avstå från livsuppehållande insatser. Det senare avsnittet av motionen behandlar utskottsmajoriteten inte alls, utan uttalar endast allmänt att avbrytande av livsuppehållande insatser inte har någonting med dödsbegreppet att göra. Utskottsmajoriteten anför vidare att läkaren skall ge en adekvat vård efter de behov som föreligger och ”i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet”. Ja, det är klart att han skall, men det är inte det saken gäller. Det är inte fråga om vad läkaren menar, utan vi ville få fram vad patientens vilja skulle kunna få betyda i sammanhanget. Jag vill framhålla att det här inte gäller hjärndöda – även om de av lekmannen uppfattas som hjärndöda – utan det gäller personer med en hjärnskada som emellertid är så grav att den inte kan övervinnas med någon insats. Nog borde man ha rätten att slippa ett under årtal utdraget, meningslöst livsslut som många är dömda till. Nog borde man ha rätten att dö på ett värdigt sätt, rätten att få en barmhärtig och naturlig död.

Jag beklagar som sagt att utskottet inte har behandlat den delen av motionen, men socialutskottets ordförande har ju tillfälle att kommentera den nu.

Jag ber med detta, fru talman, att få yrka bifall till reservationen.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Fru talman! Utskottet konstaterar med anledning av herr Werners motion att svensk lagstiftning i själva verket inte har något definierbart dödsbegrepp. Man anser att en människa är död när hjärt- och andningsverksamheten varaktigt har upphört.

Frågan om införandet av ett nytt eller vidgat dödsbegrepp har vid olika tillfällen diskuterats i riksdagen, men man har inte varit färdig att ta något steg i den riktning som motionen föreslår.

Frågan har också behandlats av en kommitté inom den dåvarande medicinalstyrelsen i samband med behandlingen av ny transplantationslag. Medicinalstyrelsen, sedermera socialstyrelsen, fann då inte anledning att göra några ändringar av dödsbegreppet, därför att metoderna att fastställa hjärndöd inte uppfyllde de säkerhetskrav som både socialstyrelsen och andra ansvariga organ oeftergivligen måste ställa.

Herr Werner hade vid förra riksdagen en motion av liknande innehåll, och den avslogs av kammaren med stor majoritet. Utskottet har för sin del inte funnit anledning att göra något nytt ställningstagande. Frågan har stor betydelse från rättssäkerhetssynpunkt. Den har också sin inverkan på transplantationskirurgin. Det är inte bara själva diagnosen hjärndöd det gäller, utan också de med dödsbegreppet förknippade juridiska och etiska spörsmålen måste övervägas. Detta innebär inte att socialutskottet för all framtid skulle ha tagit ställning till frågan om införande av ett nytt dödsbegrepp. Det finns anledning att noga följa denna fråga. Den snabba utvecklingen på det medicinska området och utvecklingen i övrigt kan självfallet innebära att man så småningom måste göra nya överväganden i denna ytterst känsliga fråga.

Socialstyrelsen tog ställning i en PM så sent som 1969. Utskottet anser inte att det finns anledning att efter den korta tid som gått sedan dess ompröva ställningstagandet genom att exempelvis tillsätta en parlamentarisk utredning.

Den promemoria från socialstyrelsen som jag nämnde har remissbehandlats av socialdepartementet, och inom departementet överväger man nu frågan om en ändrad transplantationslag; i samband med den frågans avgörande pågår dessutom en vetenskaplig undersökning beträffande obduktion som delvis hör samman med denna fråga. Då kommer också frågan om dödsbegreppet att tas upp.

Eftersom man alltså redan har saken under övervägande i departementet är det självklart att utskottet inte har kunnat ta någon annan ställning än utskottet gjort när det avstyrkt herr Werners motion.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr WERNER i Malmö (m):

Fru talman! Herr Karlsson i Huskvarna refererade handlingarna, som vi har framför oss. Det är ju alltid bra med en repetition. Han anförde också att frågan kan ses från många synpunkter, och det är just de etiska, de religiösa, de allmänmänskliga och de juridiska aspekter som kan läggas på den här frågan som vi menar är argument för att tillsätta en parlamentarisk utredning, dvs. en utredning inom en vidgad krets. Man får inte bara knyta utredningen till den medicinska sakkunskapen. Där är

Onsdagen den
9 maj 1973*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

den ju redan klar – vilket herr Karlsson i Huskvarna inte nämnde ett enda ord om. Arbetsgruppen 1969 var inte klar med frågan om dödsbegreppet – medicinskt var man fortfarande tveksam om diagnosmöjligheterna. Det är man emellertid inte längre, och det är nu också socialstyrelsens mening att man med full säkerhet kan diagnostisera hjärndöden.

Herr Karlsson nämnde också utredningen om obduktion och därmed sammanhängande problem. Det är rätt underligt, eftersom den man som gör utredningen anser att den inte har någonting med dödsbegreppet att skaffa. Att invänta resultatet av denna utredning är därför inte särskilt meningsfullt.

Jag tycker det är väsentligt att riksdagen tar upp denna fråga. Jag beklagar att det bara är moderater som har reserverat sig, eftersom det är en synnerligen allvarlig fråga för så många människor i dag. Här skulle liv kunna räddas – definitivt kunde många liv räddas – men det kan inte ske av dessa formella skäl. Socialstyrelsen hesiterar fortfarande inför hjärndödsbegreppet. Det läggs också ett orimligt stort ansvar på läkarna, när man säger att läkarna får från fall till fall avgöra vilka vårdinsatser som skall tillgripas och att läkarna även i nuläget har vissa möjligheter att avbryta livsuppehållande insatser efter hjärndöd. Det är ett fantastiskt stort ansvar man då lägger på läkarna, som ju har att svara inför ansvarsnämnden. Det är inte underligt att läkarna själva här begär rena och klara linjer för sitt handlande.

Dessa klara linjer får vi inte från socialstyrelsen i dag, och därför borde riksdagen ta initiativ.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Fru talman! Herr Werner i Malmö påstod att jag bara refererade handlingarna. Det är riktigt att jag återgav utskottets uppfattning. Menar herr Werner att jag skulle göra någon speciell tolkning av detta, eller vad är det för fel i att återge vad utskottet har anfört? Jag tror att herr Werner behöver höra det både en och två gånger, men han vill inte lyssna på de tongångarna.

Om herr Werner hade lyssnat, hade han fått klart för sig att vad vi säger är att frågan är under övervägande i departementet. Att under sådana förhållanden tillsätta en parlamentarisk utredning anser utskottet inte vara riktigt eller rimligt. Herr Werner må måla upp vilka aspekter han vill på detta, men i riksdagsarbetet brukar vi ta hänsyn till faktiska förhållanden. Eftersom arbetet redan är i gång i departementet, bör han väl avvakta resultatet innan han fördömer utskottets ställningstagande.

Sedan säger herr Werner att liv kan räddas, om man inför ett nytt dödsbegrepp. Herr Werner får väl då ge exempel på hur liv skulle kunna räddas genom tillämpandet av ett nytt dödsbegrepp.

Vidare säger herr Werner att det läggs ett väldigt ansvar på läkarna. Men, herr Werner, blir läkarnas ansvar mindre, om man inför ett nytt dödsbegrepp? Blir inte i stället ansvaret så mycket större för läkarna när de skall ta hänsyn även till detta?

Fru talman! Jag vidhåller mitt avslagsyrkande på herr Werners motion.

Onsdagen den
9 maj 1973

Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag kritiserade inte herr Karlssons i Huskvarna referat av handlingarna här, utan jag menade bara att det kanske var litet överflödigt. Herr Werner kan behöva höra det mer än en gång, menade herr Karlsson. Det är möjligt, men jag måste säga att jag inte tycker att sådana där små utfall passar riktigt ihop med dagens ämne. Vi är väl båda angelägna om bästa möjliga lösning av dessa väsentliga frågor.

Herr Karlsson i Huskvarna säger: Hur kan man rädda liv med ett annat dödsbegrepp? Det är väl just det man kan! Blir dödsbegreppet knutet till den totala hjärninfarkten har transplantationskirurgerna möjlighet att få friska organ som kan fungera. Jag tog ett exempel på det från professor Gelins verksamhet. Nu är man hänvisad till den gräns som den avbrutna hjärtverksamheten innebär, och därför är man ställd utanför de rika möjligheter att rädda liv, vilka i annat fall förelegat.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Fru talman! Något utfall mot herr Werner i Malmö har jag inte gjort. Eftersom herr Werner påstod att jag refererade utskottets betänkande framhöll jag att jag gjorde det därför att det kunde vara nyttigt med en rekapitulation. Om herr Werner vill kalla det utfall får det stå för hans egen räkning.

Herr Werner säger själv att ämnet är känsligt, och det är just vad det är. Därför tycker jag det finns anledning att följa den linje som utskottet rekommenderar, att ta det litet lugnt.

Herr Werner säger också att det är egendomligt att bara moderater står bakom reservationen. Ja, moderaterna är ju inte precis kända för att vilja hasta — det gör de varken i frågor som gäller livet eller andra frågor. Men den här frågan har herr Werner förfärligt bråttom att försöka lösa. Jag håller med honom om att det rimmar dåligt med moderaternas arbetssätt i övrigt, men det kan ju vara något speciellt som gör att herr Werner är så angelägen om denna fråga.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Fru talman! Det är just ett sådant här resonemang som det herr Karlsson slutade med som jag inte tycker är relevant i denna debatt.

Ta det lugnt skall man göra med känsliga frågor, menade herr Karlsson. Ja, det skall man göra antingen man är moderat eller socialdemokrat. Men det kan bli för lugnt också, herr Karlsson i Huskvarna, och när livet står på spel måste man söka komma fram till målet så snabbt som möjligt.

En sak har vi emellertid, fru talman, inte alls fått kommenterad av herr Karlsson, och vi saknar också en kommentar därom i betänkandet. Det gäller den andra delen av motionen, den som talar om rätten att på förhand dokumentera sin vilja att avstå från livsuppehållande insatser i fall av grav hjärnskada. Varför är inte den saken behandlad i betänkandet?

Det vore värdefullt att få en kommentar på den punkten.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Fru talman! Herr Werner i Malmö sade att socialstyrelsen var tveksam med hänsyn till opinionen. Jag tycker att det är litet lättvindigt uttryckt. Kan man inte säga att socialstyrelsen tvekar av rädsla att inte visa den enskilda människan tillräcklig respekt? Det är inte rädsla för att det skall bli upplopp eller tidningsskriverier som gör att socialstyrelsen har tagit denna ställning utan övertygelsen om att detta område är så svårt att bedöma och att man inte vill gå ett steg längre än som är humant riktigt.

Herr Werner säger att man räddar många liv genom transplantationer. Det är ändå värt att påpeka att i dag är det bara ett slags transplantationer som kan betraktas som sjukvård, nämligen njurtransplantationer. Alla försök att transplantera andra organ får ännu betraktas som vetenskapligt intressanta experiment men inte som sjukvård i vanlig mening. I och med det har man begränsat frågan och kan inte påstå att om man avstår från att i dag få en ny transplantationslag förmenar man en rad människor möjligheten att leva vidare som fullvärdiga människor. Vi skall inte här tala om hur många gånger en transplantation leder till mycket kort fortsatt livstid under mycket stora svårigheter både för patienten och för familjen. Alla transplantationer för inte till liv. När det gäller njurarna har man dock gjort framsteg.

Jag anser, att den här frågan skall bedömas utifrån patientens intresse – inte utifrån andra patienters intresse av att få en frisk njure. Då kommer man kanske inte fram till att vi i första hand vill ha ett nytt dödsbegrepp, utan då blir det den andra sidan av saken som också berörs av herr Werner, nämligen om den sjuke patientens möjligheter att få sluta sina dagar på ett humanare sätt, som kommer in i bilden. Det viktiga är att hänsyn skall tas till den patient som är aktuell.

Såvitt jag vet har man inom socialstyrelsen inte någon tanke på att definiera ett nytt dödsbegrepp, men man överväger möjligheterna att till ledning för läkarna klarlägga kriterierna för sådana hjärnskador, som även om patienten hålls vid liv genom hjälp att andas, icke kan medge patienten ett medvetet liv. Socialstyrelsen menar att man skall kunna definiera vissa fall, då det blir möjligt att göra det lättare för en människa att sluta.

Det är väl detta även herr Werner tycker är väsentligt. Och inte att vi får så många njurar som möjligt att transplantera. Det måste vara en andrahandsfråga. Problemet löses inte genom en ny transplantationslag. Frågan ligger djupare än så. Socialstyrelsen har icke gått förbi frågan på ett lättvindigt sätt utan följer den.

Socialstyrelsens avgörande är tillförlitligare än att göra det hela till en allmänhetens opinionsfråga. Allmänheten har mycket svårt att ta ställning. Man skall inte anklaga socialstyrelsen för att inte ha tagit nog allvarligt på frågan. Socialstyrelsen kommer säkerligen att framlägga en definition på de fall, där det kan vara riktigt att ge en människa rätt att sluta andas.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag blev litet konfunderad av vad fru Nancy Eriksson sade. Först verkade det som om hon sade att socialstyrelsen inte hade

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

någon tanke på att införa något nytt dödsbegrepp, men sedan kom ett motsatt påstående, vilket jag i så fall noterar med tillfredsställelse.

När jag förde opinionen på tal, sade jag inte att socialstyrelsen var "rädd för opinionen", men det är klart att man är tveksam i en sådan här fråga, vilket också fru Eriksson är. I mitt anförande pekade jag på de förhållanden som råder i grannländerna och på andra håll, där opinionen varit förvånande positiv över hela fältet.

Fru Eriksson menar att man skall se frågan från patientens synpunkt. Ja, det är just det man gör. Om en patient oundgängligen behöver en njure, ligger det väl i allra högsta grad i dennes intresse att han kan få den njure på vilken livet beror. Vi kommer inte ifrån det faktum att just dödsbegreppet utgör en gräns för läkarnas möjligheter. Fru Eriksson säger också att stora svårigheter kan uppstå vid transplantationer. Det är inte säkert att det blir bättre efter transplantationen. Det är sant, men det beror väl i stor utsträckning på att vi har just det dödsbegrepp vi har och att kirurgerna får hämta sitt material enbart från hjärtdöda patienter och inte från hjärndöda. Om de finge det senare, är det klart visat att 90 procents möjligheter föreligger till god funktion vad beträffar njurtransplantation.

Därför menar jag att frågan om dödsbegreppet inte riktigt är en "andrahandsfråga", även om den har den vidd fru Eriksson för övrigt nämnde och som jag i motionen också framfört. När det gäller patienten är verkligen möjligheten att bli hjälpt en primär fråga.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Fru talman! När jag talar om patientens rätt, menar jag hans rätt till sitt eget liv och inte hans rätt till annans liv. Om man ser problemet från ett annat håll, kommer man fram till att den ena patienten liksom skulle ha rätt att bli räddad på bekostnad av någon annans liv. Detta är den känsliga frågan. Det blir en svår avvägning. Jag anser att man i första hand skall se problemet från den patients sida, i fråga om vilken man är beredd att förkorta livet. Det är en annan fråga om man bäst löser transplantationsproblemet med en levande människas eller en avliden människas njure.

Men den lämpar sig inte för en riksdagsdebatt. Detta kommer alltid att falla på läkarens ansvar. Såvitt jag vet har dödsbegreppet i grannländerna inte väckt samma diskussion som här. Dödsbegreppet har här hemma kommit att bli föremål för en alltför akademisk debatt. Det är detta man ryggat inför.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Fru talman! Det är ju inte, fru Eriksson i Stockholm, i detta sammanhang tal om att en människa skall bli hjälpt på bekostnad av en annans liv, utan det är faktiskt – paradoxalt nog – så att en människa skall bli hjälpt till livet genom en redan död. Vår mening är att organ för transplantation skall tas från enbart döda – i detta sammanhang hjärndöda. Organ tas för närvarande inom transplantationsverksamheten även från andra, men den omständigheten behandlar vi inte nu. En hjärndöd människa är i realiteten en död människa, och likväl kan man i sådant fall tillvarata friska organ.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

Fru KRISTENSSON (m):

Fru talman! Det må vara mig tillåtet att få säga några ord i den här viktiga frågan, eftersom det var jag som år 1967 motionerade om att frågan om införandet av ett nytt dödsbegrepp skulle utredas. Första lagutskottet behandlade frågan, och det blev en ganska omfattande debatt i anledning av utskottets utlåtande i både första och andra kammaren. Jag tror inte att ledamöterna hade den uppfattningen att frågan om att utreda ett nytt dödsbegrepp inte lämpade sig för riksdagsdebatt. Tvärtom var det en känsla av att vi nalkades något väsentligt, något som verkligen angick oss som representanter för allmänheten och att det var en fråga som vi borde diskutera. Det gällde inte de tekniska och medicinska detaljerna utan om det var värt att utreda denna väsentliga fråga.

En sak, som herr Werner i Malmö sade, tycker jag är värd att understryka, nämligen en människas rätt att dö på ett värdigt sätt. Det gäller ju inte att förkorta livet, det måste vi ha klart för oss, utan det gäller vilka kriterier vi skall anlägga på när en människa anses död. Jag kan inte tycka att det är ett värdigt sätt att dö för den som dag efter dag, vecka efter vecka får ligga med en de facto utslocknad hjärna, men där man uppehåller cirkulationen i kroppen med konstlade metoder, hjärt-simulatorer och annat. Det är enligt läkarna en död kropp som ligger där. Det är ur etiska synpunkter inte värdigt, och det är något som jag tror för de anhöriga till den "avlidne" känns utomordentligt besvärande.

Jag upplever denna viktiga fråga om införandet av ett nytt dödsbegrepp inte i första hand som angelägen ur transplantationssynpunkt, det är en sekundär fråga även om den är viktig i sig. Det centrala är vilket dödsbegrepp vi skall ha. Den viktiga frågan är då vilka som skall bestämma om införandet av ett nytt dödsbegrepp. Jag kritiserade redan år 1967 att den frågan skulle avgöras av en liten arbetsgrupp i socialstyrelsen. Jag kritiserar det som socialutskottets ärade ordförande sade, att man nu inom socialdepartementet överväger denna fråga som en konsekvens av en ändrad transplantationslagstiftning och som konsekvens av diskussioner om ändringar när det gäller obduktionsreglerna.

Frågan om ett nytt dödsbegrepp är väsentlig i sig och skall behandlas därefter. Den är verkligen värd en utredning med representanter för parlamentariker och med personer som representerar kristna och etiska intressen. Frågan har en sådan bredd att det är oacceptabelt att den avgörs mera på det tjänstemannamässiga och tekniska planet i socialstyrelsen eller socialdepartementet. Det har varit min motivering till att jag anser att när tiden är inne – det tycker jag den är nu – så skall en utredning tillsättas med uppgift att arbeta med denna viktiga fråga. Utredningen bör få en så bred förankring att man sedan kan säga att resultatet har stöd i den allmänna opinionen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Fru talman! Fru Kristenssons anförande var både värdefullt och intressant. Det hon motionerade om för några år sedan har redan givit resultat genom det arbete som har utförts i socialstyrelsen och genom de bedömningar som man har kommit fram till i en promemoria.

Nu är frågan under arbete i socialdepartementet. Därför tycker jag att

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

vi bör vänta tills det arbetet är färdigt. När frågan därefter kommer upp i riksdagen är det möjligt att man har tagit hänsyn till fru Kristenssons önskemål och att hon då kan känna sig belåten med det förslag som läggs fram.

Frågan är svår och känslig, och den måste behandlas med all nödvändig värdighet. Men vi bör alltså avvakta resultatet av det arbete som pågår. Kanske uppnår vi vad troligen alla är överens om, att människorna, som fru Kristensson uttryckte det, skall få dö på ett värdigt sätt.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Fru talman! Några här har sagt, att man inte skall försöka bevara hjärndöda människor till livet genom att tvinga dem att andas. Men när man inte ännu kan bevisa att en hjärndöd människa inte kan komma tillbaka till livet! Socialstyrelsen håller för närvarande på att försöka definiera de tecken som kan utgöra säkra bevis för att en hjärndöd människa är helt död. Men det finns exempel på människor som under mycket lång tid har varit till synes hjärndöda men kommit tillbaka till livet, och om en enda sådan människa går förlorad genom en för tidig dödförklaring är det någonting mycket allvarligt. Det finns unga människor som efter trafikolyckor varit mycket allvarligt hjärnskadade och som ingen trott skulle överleva men som ändå gjort det. Hjärnan har fungerat igen.

Sådana fall gör att man inte vill ta ställning för snabbt. Det är inte ovilja att handla humannt mot människor, som anses hjärndöda, om man håller dem vid liv på konstlad väg, utan svårigheten att bedöma om en människa *är* hjärndöd. Det är vägledning i detta avseende som vi väntar på från socialstyrelsen.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Fru talman! Det var intressant att höra att fru Eriksson i Stockholm nu säger att det är självklart att en person, vars hjärna man kan konstatera är totalt utslöcknad, skall anses som död. Också jag tycker det. Det är bara det att den svenska medicinen även i dessa fall har hjärtdödsbegreppet som utgångspunkt. Det är det som gör att man formellt sett är skyldig att hålla cirkulationen i gång med konstlade medel så länge det går, trots att man med moderna metoder kan konstatera att hjärnan är totalt utslöcknad. Det är därför vi enligt min uppfattning måste bestämma oss för att göra en utredning – med den breda förankring som herr Karlsson i Huskvarna fortfarande tydligt inte vill acceptera – för att komma fram till ett hjärndödsbegrepp.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Fru talman! ”Trots att man med moderna metoder kan vara alldeles säker”, säger fru Kristensson. Men här står ju tvärtom stora frågetecknen. Jag har ännu inte fått sådana metoder redovisade, och därav tveksamheten. Kalla detta en känslomässig inställning! Men är det felaktigt att ha en känslomässig inställning i sådana här frågor? Jag tycker tvärtom man bör känna tvekan.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

Herr ERNULF (fp):

Fru talman! Jag skulle vilja anlägga några närmast juridiska synpunkter på den del av motionen som herr Werner i Malmö anser att utskottet behandlat alltför kortfattat, dvs. frågan om rätt för patient att på förhand förklara sig avstå från livsuppehållande insatser vid grav hjärnskada. Samma problem kan naturligtvis också uppkomma vid andra former av skada.

Utskottet säger i sitt betänkande att den frågan får avgöras från fall till fall med utgångspunkt från allmänna läkarinstruktionens krav att patienten skall ges den behandling som hans tillstånd fordrar och som står i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet. Tidigare i betänkandet tar man upp frågan från synpunkten huruvida brottsbalkens regler om samtycke ger läkare rätt att underlåta en viss behandling – det skulle då vara något makabert samtycke till mord.

Jag tycker att detta borde ha kompletterats från en något annan utgångspunkt. Det är väl ändå så att en allmän rättsgrundsats är att en människa inte får utsättas för andra ingrepp än han eller hon medger. Kommer man in på sjukhus är det väl inte alldeles klart att det enbart är läkaren som avgör vilka åtgärder som får vidtas. Om en patient, som är i det tillståndet att han kan lämna ett besked, säger att han inte går med på den och den behandlingen, så lär läkaren inte ha någon rätt att tvångsvis sätta in behandlingen, annat än i vissa bestämda undantagsfall. Möjligen kan läkaren säga: Om ni inte går med på den behandling jag föreskriver, så får ni ge er i väg från sjukhuset, för i så fall kan vi inte ha er här.

Om nu en person kommer in på sjukhus och fortfarande är vid medvetande och säger att han inte går med på någon livsuppehållande behandling, så undrar jag om man bara kan se det som en fråga om samtycke till mord eller icke samtycke till mord. Man skulle väl också kunna säga att det innebär att patienten förklarat sig icke vilja underkastas en viss behandling. Han är icke skyldig att göra det.

Jag kan ta ett aktuellt fall.

En jurist, en åklagare, hade blivit skadad i en trafikolycka. Foten var så svårt skadad att läkarna sade att de måste amputera den. Annars var det stor risk för att patienten inte skulle överleva. Åklagaren-patienten sade nej. Han ville inte leva vidare med en amputerad fot. Det får nog vi bestämma, sade läkarna. Det blev en dispyt. Det sista denne patient sade, när han lades på operationsbordet, var: "I vittnens närvaro förbjuder jag er läkare att amputera min fot, vare sig jag kommer att leva eller dö därefter. Jag kommer att anmäla er till åtal för misshandel om ni amputerar." Inför detta ändrade sig läkarna och gjorde ingen amputation. Nu är patienten fullt återställd, vilket är en sak för sig.

Jag tycker det skulle ha varit av intresse, om utskottet litet närmare behandlat även denna aspekt. Jag ifrågasätter nämligen om man ändå inte måste rätta sig efter patienten, om denne förbjuder livsuppehållande behandling.

Det är visserligen sant att detta främst gäller kirurgiska ingrepp, men även en livsuppehållande behandling med dropp och dylikt förutsätter vissa fysiska ingrepp i patienten. Jag tror att man, när man skall behandla denna fråga, också skall se den från den utgångspunkten. Det kan hända

Onsdagen den
9 maj 1973

Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.

att det i vissa fall ger en lösning. Jag är ännu inte såsom herr Werner beredd att förordna en parlamentarisk utredning, delvis av samma skäl som fru Eriksson i Stockholm och socialstyrelsen har anfört. Så länge landets högsta medicinska myndighet framhåller, att man inte utan att åsidosätta säkerheten kan påstå att hjärndöd föreligger, tycker jag nämligen inte tiden är inne för parlamentarikerna att göra en utredning.

Det är visserligen sant som herr Werner säger att man i USA i vissa fall har godtagit hjärndöden. Jag kan berätta om ett brottmål som förekom för en tid sedan i USA. Läkarna opererade bort en njure från en yngling, som hade blivit nedstucken i ett knivslagsmål. När sedan knivskäraren blev åtalad inför domstol, bestred hans försvarsadvokat åtalet på den grunden, att det inte var knivskäraren som dödat ynglingen utan läkarna på sjukhuset som hade gjort detta genom att operera bort njuren. Man har alltså inte allmänt sett löst problemet ännu i USA.

Min uppfattning är alltså den att vare sig man behandlar frågan i en parlamentarisk utredning eller i ett departement, skulle jag önska att man också tog upp frågan från synpunkten av en människas personliga integritet. Det är viktigt att vi även på sjukhus i princip behåller en patients bestämmanderätt över vilka behandlingsmetoder han skall underkasta sig. Det är inte alltid han kan ge besked, och jag vill då inte utan vidare lämna avgörandet till de anhöriga. Men kan patienten ge besked om behandlingsmetoderna innan det blir aktuellt, är det viktigt att hans åsikt i görligaste mån respekteras.

Fru talman! Jag är alltså inte nöjd vare sig med utskottets skrivning eller med reservationen, eftersom jag tycker att den är litet för tidigt ute. Jag kommer följaktligen att vid en votering i saken lägga ned min röst.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Fru talman! Det var värdefullt med herr Ernulfs synpunkter på den senare delen av motionen. Det är skada att inte något av detta kom fram i utskottsbetänkandet.

Herr Ernulf menade uppenbarligen att man skulle ta hänsyn till patientens mening. Patienten skulle alltså själv få avgöra vilken behandling han ville bli föremål för. Men det komplicerade i detta läge är att man vid en grav hjärnskada inte är kapabel att ha någon mening och att man därför borde få göra en deklARATION långt tidigare. Det är väl därför det torde krävas en rättslig prövning.

Men sedan tycker jag att det måste sägas ut, både till herr Ernulf och till fru Eriksson i Stockholm, att det är helt klarlagt att den totala hjärninfarkten kan diagnostiseras med full säkerhet. Det råder ingen som helst tvekan därom längre. Detta har inte nämnts i årets utskottsbetänkande, men det nämntes i fjol. Slå upp och läs! Förra året bekräftade utskottet detta förhållande, och tre olika metoder för att konstatera den totala hjärninfarkten redovisades. Vi behöver alltså inte i detta sammanhang befara det som fru Eriksson nämnde, att människor som legat medvetlösa länge plötsligt återvänder till livet. Det är inte den gruppen det är frågan om. De som är hjärndöda ligger inte i årtal på sjukhus. Efter en tid av några dagar upp till ett par veckor dör de i hjärtdöd oberoende av "vårdinsatser". De andra fallen är inte total hjärninfarkt.

Alltså de som är drabbade av hjärninfarkt kan helt klart diagnostiseras. Det är väsentligt att detta på nytt framhålls i det här sammanhanget.

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Utredning rörande
dödsbegreppet
m. m.*

Herr ROMANUS (fp):

Fru talman! Jag har begärt ordet bara för att helt kort säga något med anledning av herr Werners beklagande av att bara de moderata ledamöterna i utskottet har reserverat sig. Jag vill, för att det inte skall råda några missförstånd om innebörden av utskottets betänkande, klargöra att det inte innebär att socialutskottets majoritet skulle ha tagit ställning mot införandet av hjärndödsbegreppet. Vad meningsskiljaktigheten mellan reservanterna och utskottsmajoriteten gäller är närmast en arbetsteknisk fråga.

Reservanterna, herr Werner i Malmö och herr Åkerlind, anser att riksdagen redan nu bör begära en parlamentarisk utredning, medan utskottsmajoriteten pekar på att frågan om införande av hjärndödsbegreppet övervägs inom socialdepartementet. För min del har jag närmast sett det så, att det vore angeläget att först få fram resultaten av vad som pågår inom socialdepartementet, innan man tar ställning till frågan om det behövs en parlamentarisk utredning eller om man kan vidta vissa åtgärder utan en sådan utredning.

Är man angelägen om ett resultat — och det finns goda skäl för att vara det — så tror jag inte att man påskyndar saken genom att riksdagen i dag begär en parlamentarisk utredning. Det är den skillnad som finns mellan reservanterna och majoriteten.

När det gäller den andra frågan som tas upp i motionen, om rätten att på förhand säga att man vid vissa hjärnskador vill avstå från behandling, så är det visserligen som det sägs i utskottsbetänkandet inget absolut samband mellan den och frågan om vilket dödsbegrepp som skall tillämpas, men å andra sidan rör man sig i båda fallen med allvarliga hjärnskador och frågan om vilka kriterier som finns för att fastställa att sådana hjärnskador föreligger. Därför synes det mig naturligt att återkomma till den frågan i samband med att man tar ställning till hjärndödsbegreppet.

Detta är alltså bakgrunden till att det inte finns andra ledamöter än de moderata med på reservationen. Det är inte någon motsättning i själva sakfrågorna. De lämpar sig inte särskilt väl för partipolitiska motsättningar.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Åkerlind och Werner i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Werner i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Onsdagen den
9 maj 1973

*Rätt för arbetstagar
till längre
sammanhängande
ledighet*

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 15 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Åkerlind och Werner i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den omröstning gav följande resultat:

Ja	—	237
Nej	—	48
Avstår	—	31

§ 14 Rätt för arbetstagar till längre sammanhängande ledighet

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 16 i anledning av rätt för arbetstagar till längre sammanhängande ledighet.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:1204 av fru andre vice talmannen Nettelbrandt m. fl. (fp) vari yrkats att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om en utredning angående möjligheten att inom ramen för den allmänna försäkringen eller på annat sätt ge människor rätt att under den aktiva perioden åtnjuta längre sammanhängande ledighet enligt de riktlinjer som angivits i motionen.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1204.

Reservation hade avgivits av herrar Hamrin (fp) och Romanus (fp) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1973:1204 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning angående möjligheten att inom ramen för den allmänna försäkringen eller på annat sätt ge människor rätt att under den aktiva perioden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i enlighet med vad reservanterna anfört.

Herr HAMRIN (fp):

Fru talman! I en motion har fru andre vice talmannen Nettelbrandt m. fl. framfört yrkande om rätt för arbetstagar till längre sammanhängande ledighet. Motionen är behandlad i socialutskottets betänkande nr 16 och där avslagen av utskottets majoritet. Följaktligen har en reservation avgivits av folkpartiets representanter i utskottet, där dessa hemställer om "utredning angående möjligheten att inom ramen för den allmänna försäkringen eller på annat sätt ge människor rätt att under den aktiva perioden åtnjuta längre sammanhängande ledighet".

Det är inte första gången som detta yrkande är uppe inför riksdagen. Redan 1966 framfördes liknande tankegångar i en motion från folkparti-häll. Den motionen blev föremål för remissbehandling, och flera av

remissinstanserna ställde sig positiva till tankegångarna.

Det råder väl inget tvivel om att allt fler har börjat finna positiva sidor i tanken på en längre sammanhängande ledighet.

Det är sedan länge klart att en reducering och anpassning av arbetstiderna hör till de fackliga förstahandsfrågorna. Vi behandlade nyss socialutskottets betänkande nr 14, där dessa problem diskuteras. Det är emellertid inte självklart att sådana frågor kan tas upp i avtalsrörelserna utan föregående utredning. Frågan om införande av fyradagarsvecka har börjat skymta i motioner. Saken var uppe år 1971, och även i andra sammanhang har en ändring av arbetstiden på olika sätt kommit upp till debatt.

Det är dock ganska klart, och det behöver inte närmare utredas, att en längre ledighet för många kan vara bättre än förkortad arbetsvecka, något förlängd semester eller förkortad arbetsdag. Det hänger samman med att vårt samhälle blir alltmer stressat men också med en allt större villighet till och krav på ökade möjligheter till vuxenstudier. Vi har i dag också behandlat frågor som hänger ihop med vuxenutbildningen. Det är i många fall snart bara bristande tid för individen att idka studier som lägger hinder i vägen.

Vuxenutbildningen underlättas alltså på andra områden då det gäller organisation och ekonomi, och nu borde det vara dags att också undersöka möjligheterna att få tid för dessa studier. När vi resonerar om skolfrågor framhålls det ofta, att de unga i vissa fall behöver komma ut i arbetslivet för att först senare ta itu med ytterligare studier. Dessa tankar har fört fram till önskemålet om en sabbatsledighet eller en längre sammanhängande ledighet. Denna fråga har utan tvivel också samband med tankarna på en rörlig pensionsålder, och det har även föreslagits att en sådan längre ledighet skulle kunna byggas in i den allmänna försäkringen.

Från fackligt håll verkar det som om allt fler ansluter sig till dessa tankegångar, och det är i och för sig inte så egendomligt. För några månader sedan ordnade stiftelsen Wenner-Gren Center och Riksbankens jubileumsfond en konferens över ämnet pensionering och sysselsättning och aktivering av äldre, och den var ganska intressant för dem som hade möjlighet att närvara. Där höll bl. a. avdelningschefen i OECD Gösta Rehn ett anförande över flexibel pensionsålder inför ett auditorium av experter och politiker som sysslar med de här frågorna, och det var märkligt hur föga motsagd han blev.

Några av Gösta Rehns tankegångar skulle jag, fru talman, vilja återge. Han framhöll bl. a. att den normala livsarbetstiden för en individ undan för undan sjunker från för närvarande ca 80 000 timmar. Hur nedskärningen skall göras diskuteras mer systematiskt, och man överväger om den skall tas ut genom sänkt pensionsålder, ökad ungdoms- eller vuxenutbildning, längre årssemester, långtidssemester eller mera fritid per dag och vecka. Rehn pekade på att en valfrihet för individen mellan de olika alternativen – det är ett gammalt folkpartikrav – för fram till tanken på en allmän samordning av de olika former som nu finns för inkomstöverföring mellan olika perioder i den enskildes liv, så att de sociala förmånerna förvandlas till fria dragningsrätter, som han uttryckte

Onsdagen den
9 maj 1973

*Rätt för arbetstagar-
e till längre
sammanhängande
ledighet*

sig. En sådan anordning skulle enligt Rehn vara av värde inte blott från arbetsmarknadspolitiska synpunkter utan även ur rent mänskliga aspekter. Han slutade med följande, som jag citerar ordagrant:

”Jag vill alltså till sist lägga den extra synpunkten på de här tankegångarna som jag har velat föra fram och som jag är glad att kunna säga att de under de sista åren i den internationella diskussionen och inte minst i den organisation där jag har nöjet att verka har mött en stigande förståelse, så att jag är i gott hopp om att de som för några år sen sa att det där är utopier, att de så småningom ska börja säga något annat.”

Det var väl ungefär samma ord som fälldes när motionen från vårt håll 1966 första gången lades fram.

I det här problemkomplexet kommer naturligtvis också frågan om deltid och flexibel arbetstid in. Lika klart är att staten där bör vara ett föredöme och verka för en större valfrihet. Men det är väl heller inget tvivel om att det finns praktiska och ekonomiska problem i sammanhanget. Som jag sagt förut bör sådana här frågor i första hand lösas av arbetsmarknadens parter, men det av Rehn skissade inkomstförsäkringssystemet, där individerna inom vissa ramar erhåller vad han kallade dragningsrätter på sina intjänade pensionspoäng, skapar säkerligen också åtskilliga rent praktiska frågor, som bör kunna lösas inom en utredning, vilket vi har yrkat på.

Vad säger nu utskottets majoritet om de här tankegångarna? Man säger till att börja med att detta är en avtalsfråga, och den saken har jag redan behandlat. Det är i första hand en avtalsfråga, men det är många olösta frågor i sammanhanget som jag tycker att arbetsmarknadens parter borde vara betjänta av att få genomlysta innan man försöker gå till avtal.

Utskottets majoritet talar också om de höga kostnaderna, och det är självklart att när man gör förändringar då det gäller arbetstidens längd och kanske även dess förläggning så blir det kostnadsproblem som måste lösas. Men den saken gäller hur man än går fram i dessa frågor. Yrkanterna på kortare arbetsvecka, på kortare arbetsdag och på längre semester innebär självfallet inte saker och ting som inte kostar pengar.

Man säger också från utskottsmajoritetens sida att de här tankegångarna gäller mindre angelägna frågor, och man hänvisar bl. a. till en intervjuundersökning som finns åberopad i utskottsberäkningen. Där påpekas att det var framför allt kortare arbetsvecka – fyradagarsvecka – och sänkt pensionsålder som var huvudintressen för de tillfrågade. Må så vara, men jag vill framhålla att den intervjuundersökningen verkställdes av kommittén för planering av turistanläggningar och friluftsområden, och det är då möjligt att svaren fick någon slagsida beroende på vad man tänkte sig att använda den ökade fritiden till. Om man i den här bilden fört in synpunkterna angående vuxenutbildningen, så är det inte alls säkert att intervjuundersökningen hade fått det utfallet.

Sedan säger utskottet också att det finns en arbetsgrupp tillsatt beträffande ledighet för studier, och den håller på med sitt arbete. Ja, det är gott och väl. Detta var en fråga som arbetsmarknadens parter inte kom överens om, utan arbetstagarerna hänsköt den till departementet för lagstiftning. Men i samband med att man löser problemet om tid för

Onsdagen den
9 maj 1973

*Rätt för arbetstagar
till längre
sammanhängande
ledighet*

studier för arbetstagarna, så borde det väl ändå inte vara ur vägen att man ser på den här frågan i ett vidare perspektiv och undersöker vilka vägar vi i fortsättningen skall gå när vi får möjligheter – och de kommer, det vet vi – till förkortad arbetstid på det ena eller andra sättet.

Den dragningsrätt som Gösta Rehn talar om för den enskilde, och den valfrihet som han faktiskt var varm förespråkare för, tror jag att man inte i detta sammanhang skall vifta bort. Det gäller största möjliga valfrihet beträffande arbetstidens förläggning. De problem som då uppkommer för arbetsmarknaden och för arbetets fullgörande tror jag att man bör kunna lösa genom den yrkade utredningen. Man bör kunna komma fram till en riktig och lämplig genomlysning av ett problem som kommer att bli mer och mer aktuellt allteftersom åren går.

Jag ber, att få yrka bifall till reservationen till socialutskottets betänkande nr 16.

I detta anförande instämde herr Wiklund i Stockholm (fp).

Herr JOHNSON i Blentarp (s):

Fru talman! Frågan i den motion som behandlas i socialutskottets betänkande nr 16 är för kammaren bekant – den behandlades senast föregående år och då med samma resultat som alla är tidigare, nämligen avslag.

I motionen och den till utskottsbetänkandet fogade reservationen, liksom i herr Hamrins anförande här, har pekats på möjligheten att göra uttag av den ökade fritiden i form av längre sammanhängande ledighet, s. k. sabbatsledighet. Ett anförande av avdelningschefen i OECD Gösta Rehn har därvid flitigt refererats.

Något nytt i sak i förhållande till tidigare års behandling har utskottet inte funnit; ej heller har framställningen här givit något sådant. Enligt en tidigare undersökning som refererats har herr Hamrins önskemål om en längre sammanhängande ledighet endast underlag hos 7 procent av dem som tillfrågats. Detta är ett alltför bristfälligt underlag för att man skall kunna genomföra en prioritering. Herr Hamrin vill göra gällande att den aktuella undersökningen var ute för att tjäna turistnäringens syfte. Enligt uppgift var emellertid undersökningen inte begränsad till detta, utan det är en undersökning av hur man vill disponera sin fritid. Den får därför absolut inte underkännas; man får ta hänsyn till de resultat som undersökningen givit i fråga om prioriteringarna.

Denna fråga är, som framhållits i utskottsbetänkandet, i första hand en förhandlingsfråga, och jag är övertygad om att när det gäller prioriteringen av olika frågor inom löntagarvärlden är de fackliga organisationerna väl kvalificerade att ta hand om detta utan att här beslutas om utredningar. Herr Hamrin säger att det är inte lika självklart att de fackliga organisationerna kan klara ut detta som att de kan lösa frågor som gäller arbetstiden. Vi skall ej desavuera de fackliga organisationerna och deras arbete – det är värdefullt, och jag tror att de i största utsträckning klarar dessa frågor. Skulle framtiden utvisa att de fackliga organisationerna önskar hjälp av statliga utredningar i sina prioriteringsfrågor ger de sig säkert till känna och begär detta.

Onsdagen den
9 maj 1973

*Rätt för arbetst-
gare till längre
sammanhängande
ledighet*

Förhandlingsmässigt har frågan knappast aktualiserats. Eller vill herr Hamrin kanske här redovisa i vilka sammanhang som man redan nu fört fram dessa frågor i förhandlingarna i vårt land och vilka grupper det gäller samt hur det upptagits av personalorganisationerna?

Fru talman! De krav som framförts i motionen och i reservationen är för tillfället helt verklighetsfrämmande och riktade till en viss liten grupp. De tycks sakna förankring i de stora löntagarorganisationerna. Om man har verklig mening med förslaget måste det vara en reform som skapar möjligheter för alla på detta område. Så kan jag knappast tolka det förslag som framförts i motionen och reservationen.

Beträffande ledighet för studier har – som herr Hamrin också nämnde – en arbetsgrupp tillsatts under ledning av statsrådet Lidbom.

Jag ber med det anförda, fru talman, att få yrka bifall till socialutskottets hemställan.

Herr HAMRIN (fp):

Fru talman! För det första skall jag bestämt tillbakavisa påståendet att det är någon liten grupp som vi har i tankarna i detta fall. Jag tycker att jag poängterade det tillräckligt starkt när jag sade att här kommer vuxenutbildningen in i bilden på ett helt annat sätt än tidigare för *alla* grupper i samhället.

För det andra skulle jag vilja säga att när vi på olika områden håller på med en prioritering av förkortad arbetstid kan det vara bra att få det problemet genomlyst, då organisationerna går till avtalsförhandlingar. De klarade inte den lilla biten som gäller vuxenutbildningen, och det beklagar jag, eftersom jag tycker att det är en mycket väsentlig sak i sammanhanget. Och det kan hända att en genomlysning av problemen på större bredd skulle vara nyttig och lämplig.

Jag tror, fru talman, att den dödsdom som utskottets talesman här utfärdade över denna tanke var något förhastad.

Herr JOHNSSON i Blentarp (s):

Fru talman! Jag sade att det här gällde en liten grupp, och det vidhåller jag – vi pekar på sju procent. Herr Hamrin talar emellertid om vuxenutbildningen och utbildningssektorn. Men som herr Hamrin väl vet är det refererat i utskottets betänkande – och det framhöll jag också här – att en arbetsgrupp är tillsatt som skall klara den delen som rör utbildningssidan. Den kan vi alltså bortse från.

Vidare säger herr Hamrin att problemen bör genomlysas och att det kan vara bra för organisationerna när de skall förhandla. Jag tror emellertid att våra fackliga organisationer är så starka att de själva klarar de delar av utredningarna som man behöver i förhandlingssammanhang. På den sidan betackar man sig säkert för statlig hjälp i det fallet. Och, som jag inledningsvis nämnde, om problemen inte kan lösas där kommer säkert de fackliga organisationerna att stöta på, och då får frågorna aktualiseras och behandlas den gången.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Hamrin och Romanus, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hamrin begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 16 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Hamrin och Romanus.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hamrin begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	258
Nej	--	49
Avstår	-	9

§ 15 Föredrogs

socialutskottets betänkande nr 17 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden samt

socialförsäkringsutskottets betänkande nr 24 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 16 Rätt till jakt, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 22 i anledning av propositionen 1973:68 med förslag till lag om ändring i lagen (1938:274) om rätt till jakt, m. m. jämte motioner.

I propositionen 1973:68 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 9 mars 1973, föreslagit riksdagen att

1. anta inom jordbruksdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i lagen (1938:274) om rätt till jakt,
2. godkänna de riktlinjer i fråga om ersättning som förordats i propositionen för vissa av rovdjur förorsakade skador.

I propositionen hade föreslagits att motorfordon eller annat motordrivet fortkäfningsmedel som använts vid illegal jakt skulle kunna förklaras förverkat. Vidare hade föreslagits en komplettering av förteckningen i 18 § 1 mom. jaktlagen över djurarter som tillföll kronan. En ändring föreslogs också i de riktlinjer som gällde i fråga om ersättning för vissa skador av rovdjur.

Onsdagen den

9 maj 1973

Rätt till jakt, m. m.

dels den vid riksdagens början väckta motionen 1973:1437 av herr Svensson i Malmö m. fl. (vpk) vari hemställdes 1. att riksdagen hos regeringen begärde utredning av frågan om jakt och jaktadministration, 2. att utredningen gavs direktiv, som förutsatte a. jakträttens skiljande från markäganderätten, b. demokratisk lokalförvaltning av jakten med lika rättigheter för alla jägare, c. jaktens infogande i en ekologiskt-vetenskaplig helhetssyn, 3. att de i motionen anförda övriga synpunkterna överlämnades till utredningen för betaktande,

dels de i anledning av propositionen 1973:68 väckta motionerna 1973:1678 av herr Strömberg (fp) samt 1973:1679 av herr Wirtén m. fl. (fp).

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och avslag på motionen 1973:1679 anta det till propositionen 1973:68 fogade förslaget till lag om ändring i lagen om rätt till jakt,
2. godkänna i propositionen föreslagna riktlinjer i fråga om ersättning för vissa av rovdjur förorsakade skador samt
3. lämna motionerna
 - a. 1973:1678 och
 - b. 1973:1437utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr Takman (vpk) som ansett att utskottet under 3 b bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1437 hos Kungl. Maj:t skulle anhänga om utredning av frågan om jakt och jaktadministration enligt i motionen angivna riktlinjer.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar Hansson i Skegrie (c), Hedin (m), Jonasson (c) och Leuchovius (m).

Herr TAKMAN (vpk):

Fru talman! Jag läste någon gång i en historiebok att hertigen av Wellington blev stolt och glad när han fick order att föra befälet över den lätta brigaden i något slag, vilket det nu kunde vara. Men det berättades också att hans humör sjönk betydligt när han såg alla stora kanoner som var riktade mot honom. Jag har just nu en känsla av att herr Wikner, herr Hedin m. fl. motsvarar de kanoner som hertigen av Wellington mötte.

I fråga om jakten har rättsuppfattningar i Sverige brutits mot varandra. Mot synen att jakt skulle vara ett markägarprivilegium eller en frälserättighet har stått synen på jakt som en form av allmänningsrätt.

I den stora motion som vi lagt fram med herr Svensson i Malmö som första namn har vi krävt en demokratisering av jakträtten. Särskilt markant som klassprivilegium är jakträtten nu när det gäller privilegiet

för bolagsmark. I bolagsdominerade bygder kan bygdens egna jägare – ägare av små markområden och icke markägare – få sina jaktmöjligheter starkt beskurna. Kombinationen av jakträtt och markäganderätt får klart odemokratiska konsekvenser för jakten, och jägarna – även många av dem som har mindre mark- och skogsområden – blir satta åt sidan. Vi har alltså krävt att jakträtten skiljs från markäganderätten. I stället för att hålla ett stort tal här skall jag nöja mig med ett långt citat ur motionen:

”Demokratiseringen ger förbättrade möjligheter åt den stora majoriteten av marklösa jägare och åt små markägare. Men denna större frihet i själva jakträtten skärper behovet av att kontrollera avskjutningen på ett ekologiskt riktigt sätt. Detta måste jägarna acceptera – ansvaret är frihetens pris. En demokratiserad jakt bör därför kombineras med reglering av avskjutningen i fråga om större villebråd eller arter, mot vilka jakt bör bedrivas med återhållsamhet. De orättvisa inslagen i regleringen försvinner ju, när de stora markägarna inte längre gynnas med licenser.

Det kan heller aldrig bli fråga om att göra jakten till ett allemansnöje för var och en som kan köpa jaktvapen. Skiljer man jakträtt från markägande, kan antalet jaktintresserade tendera att öka, speciellt bland befolkningen i de större städerna. Denna utveckling måste jägarna själva öva kontroll över. Jakten har varit och är väsentligen en del av den lokala bygdbefolkningens liv. Den bör så förbli.

Det är därför de lokalt förankrade jägarna som i första hand bör besluta om vem de vill uppta i sin krets. Det finns inga skäl att i en demokratiserad jakt öppna slussarna för alla nöjesjägare från städerna. Jakten bör vara en *allmäningsrätt*. Det är inte detsamma som en *allemansrätt*.

I ett demokratiserat jaktväsen måste de ovan nämnda problemen i första hand omhänderhas av jägarnas lokala självstyrelse och på deras självansvar. Alternativen är annars en centralt styrd, statlig jakt eller ett bibehållande av bolags och stora markägares privilegier.”

Detta var alltså ett citat ur motionen. Sedan följer ett program i elva punkter för en demokratisering av jakten.

Med detta yrkar jag bifall till den förnämliga reservationen till detta betänkande från jordbruksutskottet.

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Fru talman! Det gläder mig att herr Takman inte känner sig lika hotad av mig som av de stora kanonerna, herrar Wikner och Hedén. Jag skall inte heller sträcka mig längre än till att försöka se saken ur ett vanligt jaktgevärs perspektiv; det är mest sådana vapen man brukar använda i dessa sammanhang.

Jag tror inte att det är någon större mening att ta upp en principiell debatt med den ärade reservanten om jakträtten kontra markägandebegreppet; vi har alltför olika principiella bedömningar av äganderätten till såväl mark som annat och av vad som avses med äganderätt.

Motionärerna och reservanten anser att det är ett klassprivilegium att ha jakträtt på den mark man äger. Jag vill för min del inte bestrida att det är ett privilegium att få jaga på sin mark. Men det är också ett privilegium att få njuta av solen och växtligheten på den ägda tomtén och den ägda

marken. Till de mer tvivelaktiga privilegierna för en markägare hör att han är skyldig att hålla rent efter alla dem som skräpar ned på hans mark. Han är också skyldig att hålla vattendragen rena från alla de föroreningar som allmänheten behagar berika den med. Det är alltså inte bara privilegiet, utan det är också skyldigheter för den som nu äger mark. Men motionärerna och reservanten skjuter de stora markägarna framför sig. Det är ju vanligt att göra det i de här sammanhangen – det är lättare att uppamma ett slags antipati mot de kapitalistsamhällets vanprydande företeelser som de stora markägarna är.

Av våra jordbruksmarker innehåser emellertid 98,2 procent av vanliga jordbrukare, dvs. jordägare som har i varje fall under 100 hektar, och av skogsmarkerna i vårt land äger vanliga bönder ungefär 50 procent. En socialisering av jakträtten drabbar därför vanliga bönder mera än den drabbar de verkligen stora markägarna och bolagen. Såvitt man kan förstå skulle de vanliga jordbrukarna inte ens ha jakträtt på sin egen mark; långt mindre skulle de få rätt att mot ersättning överläta den till någon annan.

Det är kanske trots allt ändå de mindre markägarna som i mycket stor utsträckning vårdar sig om viltet och ser till att detta kan övervintra. För statligt ägda jaktmarker skulle däremot enligt motionärerna och reservanten marken arrenderas ut mot arrendeersättning. Det tycker jag är inkonsekvent om man någonstans skulle börja försöket med socialiserad jakt, vore det väl riktigt att börja på de redan nu statligt ägda markerna och se hur försöket slog ut där.

Med den uppläggning som man har gjort är jag rädd för att det i stället skulle komma att skapas en verkligen privilegierad överklass av dem som fick nåden att godkännas i ett jaktsällskap. Om dessa ideer skulle omsättas i vårt land, skulle det bli ett ordentligt mördande ute i naturen. Man komme alldeles säkert att resonera som så: Skjuter inte jag allt som rör sig, är det någon annan som gör det, och därför är det bäst att vara framme i rättan tid!

Jag tror i stället att vi, med den form av jakt och jakträtt och markdisposition som vi nu har, har ganska goda möjligheter till en effektiv viltvård. Med en socialisering av jakten är jag, som jag sade, rädd för att det blir ganska klen beställt med viltvården. Nu är det väl i allmänhet så, att en markägare inte arrenderar ut sin mark åt s. k. rovjägare, dvs. sådana som skjuter på allt som rör sig. Det skulle också bli ganska besvärligt att begränsa antalet jägare enligt det recept som motionärerna har föreslagit.

Jag ger motionärerna och reservanten rätt i ett avseende: det är när man säger att jakten inte bara skall betraktas som ett nöje. Detta är riktigt: jakten har allvarliga uppgifter, och därför skall den också handhas med ansvar och allvar. Men det är alldeles felaktigt att som här gjorts betrakta jakten och jakträtten som ett överklassprivilegium. Jag tror det finns jägare inom alla samhällsgrupper. De är inte något slags kapitalist-samhällets högsta koryféeer, utan de är ett ganska hyggligt genomsnitt av alla samhällsgrupper.

Jag skulle tro att även arbetare kan få jakträtt på bolagsmark – i varje fall borde de få det. Det är möjligt att man på domänverkets jaktmarker som ett slags privilegium överläter jakträtten till tjänstemän – det vill jag

inte yttra mig om, men jag har hört någonting om det - men i så fall är det staten som på de statligt ägda markerna gått in för en så misslaglig gärning.

Som jag förut sagt får inte jakten betraktas som ett nöje; den är nödvändig för en något så när hygglig balans i naturen och för att ge ekologin rätt riktning. Därför är det nödvändigt att hålla jakten under kontroll. Detta sker också i vårt land genom ansvarskännande organisationer och genom anställda jaktvårdstjänstemän.

Som vi sagt i betänkandet pågår inom jaktmarksutredningen arbete med att se över och pröva en hel rad frågor på jaktens område, bl. a. frågan hur man skall kunna tillhandahålla lämplig mark åt det ökade antalet jaktintresserade. I de direktiv som utredningen arbetar efter understryks de goda erfarenheter som vi har av jaktvårdsområdena, och man anser att jaktvårdsområdena skall byggas ut i framtiden. Det heter bl. a. i direktiven:

”Förutom frågor rörande jaktarrangemang bör kommittén överväga andra former för att ge ökade jaktmöjligheter åt jägare som inte äger jaktmark.” Man kan där länka sig, säger man, en form av korttidsupplåtelse i stil med vad som förekommer på fritidsfiskets område genom försäljning av fiskekort. Vidare säger man i direktiven att områden som är lämpliga för sådan upplåtelse innehas av domänverket och de större skogsbolagen.

En genomgående tanke i direktiven är omsorgen om viltet. Den omsorgen skall ha den högsta prioriteten. Utredningen har därmed inte direktiv att gå så långt som motionärerna åsyftar. Den skall inte ge sig in på äganderättsprinciperna och skilja jakträtten från markäganderätten. Känner jag utredningsmännen rätt ser de i första hand till jakt- och viltvårdens intressen och kommer inte att ge sig in på sådana äventyrligheter som det skulle vara att följa de propåer som motionärerna och den ärade reservanten har gjort sig till talesmän för.

Jag tror att det är möjligt att åstadkomma betydande reformer som kan vara till gagn för intresserade människor som vill jaga i våra marker utan att göra så rigorösa ingrepp som föreslagits.

Jag ber med detta att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Jag är ledsen att herr Hansson i Skegrie, som är en så ambitiös läsare av handlingar, tydligen inte har läst motionen och i varje fall inte lyssnade på vad jag sade som inledning när jag tog det långa citatet om demokratiseringen. Om han hade lyssnat skulle han inte ha sagt att de små jordägarna enligt vår motion inte skulle ha rätt till jakt ens på egen mark. Jag hänvisar återigen till det långa citatet och till motionstexten i övrigt och till reservationen.

Jag medger gärna att frågan om jakträtten inte hör till de lättaste. Jag är på intet sätt någon expert på detta, vare sig teoretiskt eller praktiskt. Men jag har i min nära omgivning lidelsefulla jägare, både sådana som har mark och sådana som ingen mark har. Av de marklösa jägarna finns det förstås också flera kategorier - sådana som bor i trakten och sådana som bor långt borta och bara kommer till platsen några dagar om året, kanske

speciellt vid älgjakten. Vi har nämnt detta i motionen, och jag citerade det nyss.

Jag har hört diskussioner mellan dessa olika kategorier. Då kommer alltid frågan om ansvaret upp, vilken även herr Hansson i Skegrie berörde, ansvaret för jaktvården och ansvaret för att jakten inte bedrivs så intensivt och så hänsynslöst att det snart inte blir några djur kvar att jaga. Detta är som sagt ingen enkel och lättlost fråga, men det finns ju många svåra frågor som man tvingats ge sig på därför att det varit nödvändigt att lösa dem. Här gäller det en demokratisering, herr Hansson i Skegrie, och det är inte fråga om några särskilt svåra ingrepp.

Som det nu är drabbas inte bara de marklösa jägarna av det missförhållandet att jakträtten i princip är knuten till ägande eller arrende av mark. Också många små jord- och skogsägare drabbas. Att jakträtten är knuten till ägandet eller i vissa fall arrendet tog jag som ett direkt citat ur direktiven för jaktmarksutredningen. Som herr Hansson i Skegrie sade var det inte meningen att rubba på detta förhållande. Så långt jag kunnat finna syftar inte utredningen till att ifrågasätta denna princip. Det är därför som vi från vänsterpartiet kommunisterna inte har väntat oss några revolutionerande synpunkter från denna utredning, och därför har vi begärt en utredning om demokratisering av jakten.

Herr HANSSON i Skegrie (c) kort genmäle:

Fru talman! Jag har byggt på det som står i motionen: "Markägande medför icke jakträtt på enskilt -- ägd mark." Det måste betyda att den som äger enskild mark därmed icke har jakträtten.

Sedan vill jag som allmänt omdöme säga att jag inte tror att de principer som föreslås i motionen passar i vårt land. Frågan är om de emanerar från våra förhållanden. Man talar nämligen ständigt i motionen om "byns mark" och "byns område". Här i Sverige har vi väl knappast någon by som äger jaktmark. Begreppet by i den meningen har man väl fått från annat håll där det finns kolchosbyar, kollektivbyar etc. Där passar det här principerna alldeles ackurat in. Där kan, såsom det skisserats, alla som bor inom byns område ha jakträtt, inröstas i byns jaktvårdsförening och, om de tillhört byn tidigare men lämnat den, på nytt få rätt att inträda. Det stämmer precis med förhållandena där man har byar av en annan karaktär än här i Sverige. Det är därför jag tror att denna motion inte är så verklighetsbetonad hos oss.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Jag började med att uttala min personliga fruktan för de stora kanoner jag skulle möta. Jag vill påpeka att de kanoner som Lord Wellington mötte sades ha bra ammunition, men det har inte den kanon jag möter här. Jag vill återigen betona att i motionen står: "Jakten har varit och är väsentligen en del av den lokala bygdbefolkningens liv. Den bör så förbli."

När herr Hansson i Skegrie gråter en skvätt över jordbrukarna, vill jag framhålla att många jordbrukare inte har någon jakträtt alls. Jag har en uppgift på att 50 procent av arealen i tre län är arrenderad jord och att arrendatorerna inte alls har någon jakträtt utan vidare. De som brukar

jorden bör väl också ha jakträtt, herr Hansson, inte bara de som äger jorden, bor någon annanstans och har jordbruket som ett investerings- och avdragsobjekt.

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

Rätt till jakt, m. m.

Herr HANSSON i Skegrie (c) kort genmäle:

Fru talman! Jag liknar mig inte vid en kanon. Jag såg det hela ur ett vanligt jaktgevärs perspektiv. Jag har inte behövt ha så förfärligt grova hagel för att nedlägga det vilt som vi nu behandlar.

Herr HEDIN (m):

Fru talman! Jag vill först uttala min tillfredsställelse över de ändringar i jaktlagen vilka föreslås i propositionen 68 som vi nu behandlar, förslag som är föranledda av vad jordbruksutskottet kom fram till förra året och riksdagen godkände.

När det gäller fallvilt som skall tillfalla kronan enligt 18 § ifrågasatte riksdagen förra året om man inte också skulle ta med åtskilliga andra arter, t. ex. alla hackspettar och ugglor. Nu innebär förslaget som alla har sett att man bara utökar förteckningen med ett par arter nämligen svarthalsad dopping och trappar. De är verkligen sällsynta fåglar. Det överensstämmer helt med den princip som Erik Krönmark och jag framförde förra året i ett särskilt yttrande i anslutning till denna fråga. Jag tycker alltså att förslaget är helt riktigt.

Jag tycker också det är bra med det andra förslaget vi nu kommer att besluta om, nämligen att man enligt 30 § skall få möjlighet att förverka även motorfordon. Det föreslogs förra året i olika motioner, bl. a. i en motion från moderata samlingspartiet. Jag hoppas att det skall medverka till att vi skall kunna hindra eller i varje fall minska den alltmer utbredda olaga jakt som förekommer från bilar och andra motorfordon under skymning och mörker. Det är en ovanligt osmaklig form av jakt, som inte minst kan medföra avancerat djurplågeri.

Jag har, fru talman, naturligtvis begärt ordet i första hand för att deltaga i den debatt som börjat mellan utskottets ordförande och herr Takman i anledning av kommunistmotionen, som bl. a. kräver att jakträtten helt skall skiljas från markäganderätten. Det är väl inte förvånande i och för sig att ett sådant här förslag kommer från vpk. Jag tror inte att man behöver ta fram några stora kanoner som Wellington, enligt herr Takman, var så rädd för, då vpk förmodligen är ganska isolerat i sin uppfattning. Men det finns anledning att diskutera frågan och reagera mot den. Jag tycker för min del att utskottet skulle ha avvisat denna tanke mera kategoriskt än det gjort genom att bara hänvisa till jaktmarksutredningen. Jag tror att den stora grupp av små markägare som enligt herr Takman skulle få betydande vinster betackar sig för varje förslag som tar bort deras personliga jakträtt på den egna marken, även om den är liten.

Sedan tycker jag också att man väldigt starkt kan ifrågasätta hur detta förslag, som i och för sig är ganska svårbegripligt, skulle fungera i praktiken. Blir det inte ett oerhört administrativt krångel och innebär det inte att man försämrar viltvården i förhållande till nu i stället för tvärtom?

Vi har erfarenheter från många andra länder, där man har en mer eller mindre allmän upplåtelse av jakt, men de är som regel inte särskilt goda. Framför allt är det en mycket dyr administration och besvärligt med kontrollen. Det kan medföra besvärande intrång för markägarna, och viltvården kan bli lidande på att det inte finns det där personliga intresset för vården av viltstammarna.

Utvecklingen i vårt land i fråga om jaktvård och viltvård har varit mycket positiv, framför allt genom tillskapandet av jaktvårdsområdena, som har medfört samverkan mellan ägare av angränsande marker. För närvarande är mer än 6 miljoner hektar anslutna till jaktvårdsområden, och det finns över 1 500 sådana. Med lämplig avskjutning, som kan beslutas gemensamt av alla jägare – det är inte bara markägarna som är med utan alla som har jakträtt inom området –, genom utplanteringar av vilt, genom utfodring – t. ex. ordnande av viltåkrar – och genom att förbättra biotopen – exempelvis genom att göra viltvatten som under senare år varit mycket populärt – kan man, vilket också skett, i hög grad öka viltstammarna inom de här områdena. Det är naturligtvis värdefullt, inte bara för dem som har möjlighet att jaga inom områdena utan också för den breda allmänheten.

Det är självfallet ingalunda bara markägare som får möjlighet att jaga på jaktvårdsområdena eller på andra marker, och inte heller är det så att bara höginkomsttagare har råd att arrendera jaktmarker. De undersökningar som har gjorts, t. ex. av låginkomstutredningen, visar att jakten är väl förankrad hos de breda lagren inom befolkningen. I låginkomstutredningens rapport sägs bl. a. så här: "Inga eller obetydliga socialgruppskillnader gäller för fritidsaktiviteterna fiske, jakt" osv. Det nämns en del andra som är ovidkommande i det här sammanhanget.

Visst finns det anledning att diskutera möjligheterna att ge dem som inte äger marker större förutsättningar att jaga än för närvarande, och det är ju också jaktmarksutredningens kanske viktigaste uppgift att komma med förslag i det avseendet, men det finns absolut ingen anledning att göra en så radikal förändring som den som föreslås här, nämligen att ta bort markägarnas jakträtt. Det skulle inte medverka till någon bättre viltvård utan bara störa den mycket positiva utvecklingen i vårt land mot allt större intresse för och allt bättre organisation av jakt och viltvård.

Jag vill alltså, fru talman, liksom i det särskilda yttrandet och av många olika skäl starkt reagera mot det ingrepp i den enskilda äganderätten som ett genomförande av det här förslaget från vpk skulle innebära.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr TAKMAN (vpk):

Fru talman! Jag har inte med mig alla utredningar, så jag kan inte på rak arm kommentera det här citatet från låginkomstutredningen, men jag föreställer mig att när man har gjort en sådan genomgång så har man fått ett speciellt urval av orter där nästan hela befolkningen kan jaga och fiska, exempelvis i vissa trakter uppe i norr. Om man hade gjort en motsvarande undersökning beträffande befolkningen i Stockholm eller Göteborg så tror jag att man hade fått fram en annan fördelning, men det

är någonting som jag inte utan vidare kan bestämt påstå.

Sedan vill jag reagera mot herr Hedins yttranden att vi vill ta bort markägarnas jakträtt. Det är inte alls avsikten. Meningen är att demokratisera jakten, vilket är någonting helt annat. Vi har betonat gång på gång att det i första hand är den lokala befolkningens rättigheter, självfallet inklusive jordbrukares och skogsägares, som vi vill tillgodose. Men vi vill inte att principen om att jakten och marken hör ihop skall förevigas, utan vi vill ha en demokratisering därvidlag.

Herr HEDIN (m):

Fru talman! När det gäller fördelningen på olika befolkningsgrupper vill jag bara hänvisa till läginkomstutredningen och ber att herr Takman studerar vad som står där. Hur det sedan förhåller sig med fördelningen mellan Stockholm och andra orter kan jag inte svara på, men det är av mindre intresse. I er motion säger ni för övrigt att ni alls inte vill att stadsborna skall få jaga utan det är i första hand de som bor intill jaktmarkerna som skall få göra det.

Sedan påstår herr Takman att man alls inte vill ta bort jakträtten för de små markägarna. Men det är ändå vad man föreslår. Ni kanske tänker att de skall få jaga på andra områden där vem som helst inom bygden då får jaga. Markägaren skulle inte få någon möjlighet att som nu ta ut någon som helst ersättning för upplåtelse av jakträtten. Jaktområdena är nu ganska värdefulla, eftersom man kan få ut betydande arrendeinkomster på lämpliga jaktmarker.

Herr TAKMAN (vpk):

Fru talman! Jag har svårt att förstå vad det är för mening med att karikera vår ståndpunkt här. Jag skall inte diskutera allemansrätt nu därför att det är ett mycket intrikat begrepp. Vad vi syftar till är inte heller en allemansrätt beträffande jakten utan det är en demokratisering av jakten. Jag tänker inte ägna mycket mera tid åt att förklara detta. Jag tror att de som läser motionen och de som läser reservationen kommer att förstå vad vi menar, och de kommer – oavsett vad de söker tolka in i detta – att ha svårt att förvränga vad vi har menat med vårt krav på en utredning om jaktens demokratisering.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen och hoppas att det blir åtskilliga som förstår att detta är en viktig fråga för många människor i vårt land och att de följaktligen kommer att stödja reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 1, 2 och 3 a

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3 b

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Takman, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Takman begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

*Handeln med
bilreservdelar*

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 22 punkten 3 b röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Takman.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Takman begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	283
Nej	–	15
Avstår	–	11

§ 17 Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 24 angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18 *Handeln med bilreservdelar*

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 46 i anledning av motion angående handeln med bilreservdelar.

Herr SUNDELIN (s):

Fru talman! I näringsutskottets betänkande nr 46 behandlas en motion av herr Lindahl och mig själv, vari vi har hemställt att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder i syfte att sanera handeln med bilreservdelar. Utskottet har skrivit ganska positivt utan att dock ha kunnat tillstyrka motionen. Jag har noterat utskottets påpekande att näringsombudsmannen, efter det att motionen väcktes, hos statens pris- och kartellnämnd har hemställt om utredning av kostnader och lönsamhet vid reservdelsförsäljningen inom såväl leverantörsledet som återförsäljarledet. Utskottet har också i övrigt varit mycket positivt i sin skrivning. Det har bl. a. erinrat om att Motorbranschens riksförbund i sitt remissyttrande över motionen meddelat, att det i samarbete med Sveriges bilindustri- och bilgrossistförening ämnar vidta åtgärder i motionens syfte.

Motionärerna kommer inte att ställa annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, men vi vill erinra om att vi kommer att följa denna fråga mycket uppmärksam och överväga vad som kan göras, om inte de nu aktuella åtgärderna leder till avsett resultat. Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 19 Föredrogs inrikesutskottets betänkanden:

Nr 17 i anledning av propositionen 1973:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1972/73 såvitt propositionen hänvisats till inrikesutskottet

Nr 24 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 20 Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 130 angående ändringar i arbetarskyddslagstiftningen och andra åtgärder för bättre arbetsmiljö.

§ 21 Anmälades och bordlades

Berättelse

Nr 16 Skrivelse från Nordiska rådets svenska delegation med överlämnande av berättelse för rådets tjugoförsta session.

§ 22 Anmälades och bordlades motionen nr 1989 av herr *Lidgard m. fl.* i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:125 angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1973/74, m. m.

§ 23 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor framstälts, nämligen

den 8 maj av

Nr 206 Herr *Nilsson* i Tvärålund (c) till herr inrikesministern om åtgärder mot arbetslösheten i Västerbottens län:

Avser statsrådet vidtaga några särskilda åtgärder för att begränsa den svåra arbetslösheten i Västerbottens län?

den 9 maj av

Nr 207 Herr *Sjöholm* (fp) till herr kommunikationsministern angående de biologiska och hydrografiska följderna av en tunnel mellan Helsingör och Helsingborg:

Har följderna i biologiskt och hydrografiskt avseende av en tunnel mellan Helsingör och Helsingborg beaktats i den överenskommelse som den danska och svenska regeringen nu träffat?

Nr 208 Herr *Norrby* i Akersberga (fp) till herr utbildningsministern angående nedläggningen av skärgårds- och glesbygdsskolor:

Överensstämmer nedläggning av skärgårds- och glesbygdsskolor, t. ex. Torö skola i Stockholms län, med regeringens glesbygdspolitiska målsättning?

Nr 209 Herr *Olsson* i Edane (s) till herr jordbruksministern angående svårigheter att utnyttja allemansrätten vid orienteringstävlingar:

Nr 83

Onsdagen den
9 maj 1973

Har statsrådet uppmärksammat de svårigheter vissa markägare förorsakar för orienterare att fritt och under ansvar vid tävlingar få utnyttja allemansrätten i skog och mark?

Nr 210 Herr *Wijkman* (m) till herr kommunikationsministern angående rätten till s. k. studeranderabatt på järnväg:

Anser statsrådet det vara rimligt att utestänga samtliga de studenter som ej uppfyller kraven för att erhålla studiemedel från den s. k. studeranderabatten på järnväg?

Nr 211 Fröken *Hörlén* (fp) till herr kommunikationsministern angående tidpunkten för tillsättande av begärd utredning om förbättrad trafik-säkerhet:

När ämnar statsrådet tillsätta den av riksdagen begärda utredningen om en förbättrad trafiksäkerhet?

§ 24 Kammararen åtskildes kl. 17.25.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert